

BÜKYNÉ HORVÁTH MÁRIA

**AZ AKADEMIAI KÖNYVTÁR
KURRENS KÜLFÖLDI
PERIODIKUM ÁLLOMÁNYA
AZ 1970-ES ÉVEKBEN**

**A HAZAI AKADEMIAI KUTATÁS
SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓ IGÉNYE**

BUDAPEST • 1977

**AZ AKADEMIAI KÖNYVTÁR
KURRENS KÜLFÖLDI
PERIODIKUM ALLOMANYA
AZ 1970-ES ÉVEKBEN**

**A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI**

**PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE**

3(78)

ÚJ SOROZAT

**SOROZATSZERKESZTŐ:
REJTŐ ISTVÁN**

BÜKYNÉ HORVÁTH MÁRIA

**AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR
KURRENS KÜLFÖLDI
PERIODIKUM ÁLLOMÁNYA
AZ 1970-ES ÉVEKBEN**

**A HAZAI AKADÉMIAI KUTATÁS
SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓ IGÉNYE**

BUDAPEST • 1977

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Lektorálta: dr. Dörnyei Sándor, dr. Domsa Károlyné

ISBN 963 7301 16 X

BEVEZETÉS

1968-ban "Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai" címmel tanulmányt jelentettünk meg, melynek célja az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-állománya strukturájának elemző megvilágítása volt. E munka az 1966. év decemberében érvényes állapotot tárta fel. A tanulmány kísérleti jellegű volt, elsősorban módszerét tekintve. Kiterjedt az akkori állomány nagyságának és szakmegoszlásának pontos felmérésére, az Akadémiai Könyvtár és az Akadémiai Könyvtár hálózatahoz tartozó intézeti könyvtárak periodikum-állományaik egymáshoz való viszonyára, illetve ennek feltárására, az akadémiai könyvtári periodikum-állomány nyelvi megoszlásának felderítésére, e szóban forgó állomány periodikum-ritkaságainak (egyetlen hazai példányainak) számszerű és szakonkénti bemutatására, továbbá egyes, elsősorban a könyvtár fgyűjtőköréhez tartozó szakterületeknek, illetve az idevágó periodikum-állománynak részletes elemzésére és szakmai értékelésére, valamint a bemutatott periodikum-állomány hasznátságának felvillanásszerű ábrázolására.

Ezen első állományfeltáró tanulmányunk megjelenése óta eltelt idő tapasztalatai azt a meggyőződésünket erősítették meg, hogy egy ilyen nagyvolumenű és szétágazó szakterületű periodikum-állomány esetében, mint amilyen az Akadémiai Könyvtáré, rendszeresen érdemes és szükséges végezni ilyen elemzéseket. Miként egy-egy könyvtár mindennemű állományánál a tájékozódás alapvető feltétele a katalógus, illetve a katalógusok megfelelő rendszere, ugyanígy az állományelemzések az adott gyűjtemények gazdái, felelősei, fejlesztői és szerzeményezői számára egyre inkább nélkülözhetetlen tájékozódási források lesznek a jövőben. Az ilyen felmérések, azáltal, hogy eredményeik felhasználásával a szerzeményezési munka színvonala javul, végeredményben valójában az állomány használatának, tehát a könyvtári célkitűzések egyik legfontosabbikának eredményes megvalósítását is segítik. Sőt, továbbmenve, amikor a könyvtári állományok hasznátságának mutatóit kívánjuk felderíteni, az állomány strukturájának különféle mutatószámai ehhez is szükségesek. A szakmai szempontokon túlmenően bizonyos gazdasági-gazdaságossági szempontok — a folyóiratárak általános, csaknem minden országban mutatkozó gyors emelkedése — is indokolják, hogy meglévő periodikum-állományunkról, ennek strukturájáról megfelelő időközönként tájékozódjunk. Végül, de semmiképpen sem utolsó sorban az ún. információ-robbanás is megfelelő és célszerű állománystruktúra-elemzésekre kényszerít bennünket. Egyre több az az információs-anyag, jelenleg egy-egy szakterület periodikum-anyaga, amiből válogatnunk kell és ahhoz, hogy anyagi és egyéb feltételeinkhez mérten jól válogassunk, a már birtokunkban lévő állomány szakmai, mégpedig nemzetközi mércével mért szakmai értékét többoldalú megvilágításban ismernünk kell.

Mindezen fentemlített szempontok ösztönöztek bennünket az 1966-ban megkezdett vizsgálódásaink folytatására, eredményeink továbbfejlesztésére és ennek jelen tanulmányunkban való bemutatására.

AZ ÁLLOMÁNYELEMZÉS KÉRDÉSKÖRE A SZAKIRODALOM TÜKRÉBEN

Az utóbbi évek nemzetközi könyvtári és dokumentációs szakirodalmának közvetlen forrásokból és referáló lapok segítségével történt áttekintése azt az összképet alakította ki bennünk, hogy a szakirodalomban az állományelemzés problematikája valójában még csak mostanában kezd megjelenni kutatási témaként. De hogy a témakör egyáltalán megjelent és egyre több kutatót vonz, ennek magyarázatát abban látjuk, hogy a könyvtárak szakemberei — kis és nagykönyvtárakéi egyaránt — napjainkban jutottak el ahhoz a felismeréshez, hogy az un. információ-robbanás révén a könyvtárakra háruló megnövekedett feladatok megvalósításához, az így felmerülő feladatáradat leküzdéséhez újabb és újabb szempontokat kell a könyvtári munkában felvetni s ezeket a gyakorlattal szembesíteni. A periodikumok területén különösen szembevetülő az információ-robbanás hatása. De vajon a publikált információk fentemlitett robbanásszerű növekedése legenda vagy valóság?

A nemzetközi folyóirattermés és a könyvtári állomány

H. Bryan már 1968-ban felvetette e kérdést, és teljesen reálisnak találta a veszélyt. J. Martyn legújabb (1973-1974-ben) szintén érintette ezt a kérdést. Megállapította, hogy a periodikumokban a természettudományok és a technika területén legalább évi 1 millió cikk megjelenésével kell számolnunk világszerte. De egy másik — immár gazdasági jellegű — tendenciának is tanui vagyunk, s ez a folyóiratárak nemzetközi viszonylatban tapasztalható folyamatos és elég nagyarányú emelkedése. P. Genzel és J. Kohlenbach 1973-ban utaltak arra — a tudományos könyvtárak kooperációjának szükségességét elemezve —, hogy egyes számítások szerint a világ tudományos kiadványtermése évente 5 % -kal, az átlagár pedig 7,6 % -kal nő (vö. még: Dáczér Éva, 1973). E két tendencia mintegy "harapófogót" jelent a könyvtáros számára: egyre áttekinthetlenebbül gazdag anyagból kell a meglévő állományt — a kutatási céloknak megfelelően — gyarapítani, a valójában mindenütt és mindenkor korlátozott anyagi erőforrásokból. Helyesen állapítja meg D. Grenfell már 1965-ben, hogy "egyetlen könyvtár sem képes egy adott szakterület teljes nemzetközi folyóirat-irodalmát beszerezni" (18.p.). E nehéz helyzeten a könyvtárak csak nagyon átgondolt és a már meglévő állomány pontos feltárását biztosító módszerek összehangolt alkalmazásával tudnak urrá lenni. Ez utóbbi cél megvalósítása kapcsán jut szerephez az állományelemzés.

A könyvtári állomány és a használat

Egy-egy könyvtár meghatározott állományára vonatkozó adatok valójában már igen régóta rendelkezésünkre állnak, hiszen nem kell mást tennünk, mint visszamenőleg áttekintenünk az egyes nagykönyvtárak évi beszámoló jelentéseit, melyek mindegyike tartalmaz bizonyos részletességű szakszerű állománymegoszlás-adatokat, -statisztikákat a jelzett évre vonatkozóan. Az általunk végzett és a nemzetközi szakirodalomban már itt-ott felbukkanó állomány-

elemzés azonban az ilyen rutinszerű állomány-statisztikáknál sokkal mélyebb és részletesebb megvilágítást kívánja adni az elemzés alatt álló könyvtári állománynak.

A nemzetközi könyvtári és dokumentációs szakirodalomban elég gyakran jelentkező ún. hasznátelelemzési tanulmányok eredményei, megállapításai legtöbbször szükségszerűen állományelemzési adatokra épülnek, hiszen ahhoz, hogy egy-egy könyvtár állományának kihasználtságáról megfelelően egzakt képet nyerjünk, az olvasók részéről felmerült igények mellett, a legfőbb viszonyítási tényező maga az állomány. Lássunk néhány olyan hasznátelelemzést, ami – jóllehet másodlagosan – állományadatokra is utal! D.N. Wood és C.A. Bower 1969-ben részletesen elemezték az angliai National Lending Library (Anglia, Walton, Boston Spa) társadalomtudományi periodikumainak használatát. A nevezett szerzők elemzéseikkel az állomány bizonyos részeire is utaltak: címszerűen felsorolták például azokat a társadalomtudományi folyóiratokat, melyeket a használók (2431 kérés) hatszor vagy ennél többször használtak, s ezáltal a könyvtár legtöbbet keresett társadalomtudományi periodikum-bázisát írták le valójában. A National Lending Library-ről, s többek között e könyvtár állományának (jelenleg 42 000 különféle periodikummal rendelkezik az intézmény) gyűjtőköri, profil szerinti átalakulásáról (a gyűjtőkör 1963-ig a műszaki- és természettudományokra terjedt ki, azóta nagy arányban indult meg az orvosi és biológiai, valamint a társadalomtudományi anyag gyűjtése is, melyekre vonatkozóan a kívánt kapacitást 1980-ra érik el) és nyelvi megoszlásáról legújabbban J.Tehnzen és W.Jacob (1974) adott tájékoztatást, egy tiznapos tanulmányút tapasztalatainak ismertetése keretében. Náluk is elsősorban az állomány használatáról, ill. kihasználtságáról van szó, és a szoros értelemben vett állománymegoszlási és -strukturális adatok csak másodlagosan kerülnek szóba. De a magyar hasznátelelemzési szakirodalomban is jelentek meg olyan munkák, melyek azon könyvtár állományához viszonyítják adataikat, melynek olvasói körére vonatkozóan készült a bennük lévő hasznátelelemzés. Elsősorban Molnár Imre – Reinhard Vera 1969-ben megjelent munkáját említhetjük meg e vonatkozásban. Ők a Magyar Tudományos Akadémia Biokémiai Kutató Intézete könyvtárának szakirodalom-kölcsönzési adatai kapcsán számos mutatót, kvantitatív adatot közölnek az állományra (a könyvállományra, melynek jele náluk = A_k és a folyóiratállományra, melynek jele = A_f) vonatkozóan is; a folyóiratoknál megadva például az egyes szakokra vonatkoztatott állomány nagyságot s ehhez viszonyítottan a szak ún. keresettség indexét, feltárva továbbá a folyóiratokat nyelvi megoszlás szerinti számszerűségükben, valamint a folyóiratok egy részét címszerűen is; minden vonatkozásban kiegészítve ezeket az állományadatokat a vonatkozó keresettség mutatószámokkal.

Az állomány a könyvtári munka hatékonyságának tükrében

Gyakran tartalmaznak állományelemzési adatokat azok a munkák, melyek egy-egy könyvtár hatékonyságának értékelését kívánják elvégezni. Az ilyen jellegű munkák tulajdonképpen olyan operáció-kutatási vállalkozások, melyek segítségével felettes szervek meg tudják ítélni adott könyvtár, ill. adott típusú könyvtárak szerepét adott nemzeti könyvtári és dokumentációs hálózatban, továbbá melyek mutatókat szolgáltatnak a könyvtár (könyvtárak) vezetői számára arra vonatkozóan, hogy a vezetésük alatti álló könyvtár mely részlege milyen hatékonysággal működik más részlegekhez, illetve hasonló típusú könyvtár hasonló részlegéhez viszonyítottan. Ilyen gyakorlati jellegű "könyvtárértékelő" tanulmányok anyagát közölte 1971-ben S. Ottersen egy szakbibliográfia keretében, amely a tételek gondos annotálását is megvalósította, mely annotációkból – itt-ott – már állományadatok is előtűntek. 138 tételt számlált e bibliográfia. Az említett bibliográfia – amit állományadatok összehasonlító vizsgálatánál haszonnal forgathatunk – természetesen nem tudta feltárni a témakör nemzetközi szakirodalmát teljességre törekvő igényességgel. A kimaradtak között kell megemlítenünk pl. M.B. Cassata és G.L. Dewey munkáját, ami 1969-ben jelent meg a New York-i Állami Egyetemi Könyvtár gyűjteményének értékelésével kapcsolatosan. Az értékelés menete a következő volt: 1. A könyvtári szakreferensek szubjektív értékelését kérték a gyűjteménynek az illető szakreferensre eső területeire vonatkozóan. 2. A szakterületek szakirodalmi ellátottságát

igényeit a hallgatók, az oktatók számától, valamint az oktatott tárgyak szakirodalmának nagyságától függően megállapították. 3. A meglévő állományt bibliográfiákkal területenként hasonlították, s kiderítették a meglévő szakirodalom %-os arányait. E pontban nagy súlyt fektettek a periodikum-állományra. 4. Korábban mindeme szempontokat a hallgatók igényeinek nézőpontjából vizsgálták, a jelen értékelés a kutatók igényeinek nézőpontjából történt. — Mint látjuk az értékelés az állományból indul ki, tehát — járulékosan — állománystruktúra-feltárással is jár. — Egy további idevágó, de az említett bibliográfiából kimaradt tétel: M. Helbig és G. Helbig 1970-ben megjelent tanulmánya a könyvtári állomány rendszerjellegéről. Megállapították — operáció-kutatási módszerekkel — hogy miként fonódnak egymásba a különféle könyvtári munkafolyamatok. "A könyvtárban a könyvtári állományé a központi szerep — inkább —, s a könyvtári politikától a technikai berendezésig minden erre hat vissza." A továbbiakban javaslatot tesznek bizonyos állományelemzési megoldásra, aminek a használat érdekében kell történnie, majd a megfelelő használatelemzési eredményeknek ki kell hatniok az állomány alakulására. — A szovjet J. N. Sztoljarov, 1973-ban, hasonló témát érintett tanulmányában, Arra mutat rá, hogy a könyvtári munka egyik legfontosabb mutatószáma az állomány nagysága, amely meghatározza a könyvtár használatát magát, valamint az összes többi, a könyvtári statisztikában használatos mutatószám nagyságrendjét. Az igényekhez viszonyítva túlságosan kis állomány rendkívül előnytelen, de az aránytalanul nagy állomány is hátrányokkal jár (hely-, idő-, költségpazarlás). E veszélyek kiküszöbölhetők — pontos állomány- és használatelemzés után —, ha a növekedés arányosnak bizonyul az olvasók számával, s ha a gyarapítás figyelembe veszi a szellemi igények komplexitását és nem növeli a passzív állományrészt. Az állomány nagyságát nem merev egyoldalúsággal határozza meg, hanem a Medinszkij-képletet alkalmazva, mely szerint az állomány nagysága egyenesen arányos az olvasók számával és az egy olvasóra eső kölcsönzések számával, és fordítva arányos az egy egységre eső kölcsönzések számával. Az állomány — erre is utal Sztoljarov — persze szükségképpen tartalmaz kevésbé használt műveket is (a rendelés idején csak megközelítően lehet megállapítani az olvasók igényeit, s így megvételre kerülnek kevésbé használt művek is, másrészt bizonyos ideológiai, szépirodalmi, ismeretterjesztő, hivatalos és referenzs-kiadványokat mindenképpen be kell szerezni). — Az utóbb említett két mű elsősorban módszerbeli elveket közöl állományelemzéshez, semmint konkrét állományelemzést.

A könyvtári állomány és a selejtezés

Egyes könyvtárak viszonylatában tulajdonképpen akkor merül fel legközvetlenebbül az állomány strukturális feltáráának igénye — az áttétel nélküli állományfeltárá feladatát nem számítva — amikor adott állomány selejtezésének ügye kerül szóba. A kiselejtezendő állományrész felderítésével kapcsolatban a legelfogadottabb eljárás a könyvtári állománynak a szakonkénti felezési idő alapján történő selejtezése. De talán nem is annyira a selejtezés készíteti a könyvtárost leggyakrabban a felezési idő alkalmazására: sokszor ugyanerre készíti a raktárhiány, ti. az állomány egy részének tárolóraktárba való kihelyezési szükséglete. Hogy a periodikumok mely része kerüljön tárolóraktárba, mely évfolyamtól kezdve kerüljenek ide a kötetek, mely periodikumok maradjanak a kézirtárban, s melyek kerüljenek a praesens-gyűjteménybe — megannyi kérdés, melyre legeggyzaktabban felezési adatok segítségével és az állomány rendkívül alapos ismeretével lehet csak válaszolni. Igaz, számos esetben módszerbeli eltérések mutatkoznak a felezési idő kiszámításában (vö. pl.: L. M. Raisig, 1961), sőt ennek értelmezésében (vö.: E. A. Wilkinson, 1972). Ilyen eltérésekre utal Száva-Kováts Endre is a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1973. évi 2. számában megjelent tanulmányában (a 90. lapon), de ilyen véleménykülönbségeknek úgy is tanulni lehetünk, ha saját magunk kísérjük figyelemmel a nemzetközi szakirodalmat. Meg kell azonban mondanunk, hogy a szakonkénti, idézetszámláláson alapuló felezési idő értékét illetően — a vizsgálat földrajzi helyétől (ti. ha egy adott helyen megjelent forrásokra leszűkítve számítjuk ki a felezési időt) és időpontjától függően — értékeltéréseket mindig is fogunk tapasztalni. Még nagyobb el-

téréseket találunk akkor, ha a könyvtári használat felére csökkenésének jelensége alapján számítjuk ki a felezési időt (ez utóbbi felezési idő jelenségével kapcsolatban vö. A.Sandison 1971-ben megjelent tanulmányát, valamint saját megállapításainkat a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás c. folyóirat 1974. évi 8-9. számában: 571-2.p.).

Állományelemzés, mint az állománystruktúra megismerésének közvetlen eszköze

Mind gyakrabban olvashatunk olyan tanulmányokat, ill. vehetünk kézbe olyan "belső használat"-ra szánt jelentéseket, melyek közvetlenül és kifejezetten állományelemzéssel foglalkoznak. Szóljunk néhány szót ezekről is.

Állományelemzés egyetlen könyvtárra vonatkozólag

W. Webb 1969-ben közölt tanulmányában leírja, hogy a University of Colorado könyvtárának szakreferensei tervet dolgoztak ki az állománynak szakok szerinti elemzésére. Első menetben a munka öt szakterületre, a medievalisztika, a művészettörténet, a politikai tudományok, a fizika és a szlavisztika területeire terjedt ki. A vizsgálat a szakok területét felölelő legmodernebb bibliográfiák kiválasztásával kezdődött. Minden egyes szakon belül külön állományfeltárás és állományértékelés tárgyát képezik a periodikumok, a kézikönyvek stb. A kiértékelést mintavétellel, szűrőpróbákkal végzett (meglévő állomány — adott szakbibliográfia anyaga) összehasonlításra alapozták, de a kézikönyvek esetében a kézikönyvtár minden egyes tételét külön-külön egyeztetették a bibliográfiákkal. Az egyeztetések eredményei %-ban adják meg a szakirodalmi ellátottság mértékét. Következő lépésként a kar által ajánlott szakbibliográfiák tételeit hasonlították a katalógussal, a hiányokat kiírták és a szakreferensek döntöttek, hogy a hiányok közül ténylegesen mit érdemes pótolni. (Ez utóbbi vizsgálatot más szakoknál végezték el, mint a szakreferensek által kidolgozott, előbb említett vizsgálati programot.) Érdekes végeredménye a fenti vizsgálatoknak az, hogy segítségükkel nemcsak a meglévő állomány struktúrájára vetődik fény, hanem a meg nem lévőjére is: márpedig adott könyvtár állományának jellemzése szempontjából, a meg nem lévő állomány struktúrájának ismerete is értékes.

H. Goldhor hasonlóan, elsődlegesen állományelemzést végzett adott könyvtárakra vonatkozóan; a 25 éve folytatott különféle könyvtárakra alkalmazott állományelemzésének legutóbbi vállalkozása Minneapolis és St. Paul ikervárosok 11 nagyobb és 2 kisebb könyvtárának állományára terjedt ki. Az állományelemzés hagyományos módszere szerinte régebben abban állt, hogy adott könyvtár katalógusát összevetették mértékadó típusjegyzékekkel. Ő új módszert dolgozott ki, melynek lényege az, hogy az állományt nem pusztán egyetlen típusjegyzékkel kell hasonlítani, hanem több ilyen jegyzékkel s különféle recenziós-, ill. ajánlójegyzékkel. Így arra is fény derül, hogy a meglévő állomány egyes darabjainak mi a felhasználási értéke: a több jegyzékben szereplő könyv nyilván hasznosabb, mint a pusztán egy jegyzékben, vagy a sehol sem szereplő. — A módszer megbízhatónak látszik, jóllehet elsősorban a közművelődés viszonylatában hasznosíthatók az eredmények, de a módszer gyakorlati alkalmazása s az általa nyert végeredmény erősen megkérdőjelezhető: a szerző ugyanis minden egyes megvizsgált könyvtárnak W betűjéből írta ki az első 100 címet, s csak ezekkel dolgozott. Kimutatta, hogy a könyvek 15 %-a egy listán sem szerepel, negyed része 1 listán, 35 %-a két listán, 18 %-a három s a fennmaradó 7 %-a mind a négy listán megtalálható. De vajon ugyanez-e az arány az állomány más részéből meritett mintáknál? Hiszen 100 cím (sőt két kisebb könyvtárnál csak 60 cím) oly kis minta-halmaz! A referenzs-könyveknél a Dewey-féle szakrendszer 5 szakcsoportjának 20-20 első könyve címanyagából indult ki, tehát itt is könyvtáranként mintegy 100-100 kötetből. Ez az értékelés már valamivel egzaktabb végeredményt adott: 29% egy listán sem szerepelt, 21% egy listán, 16% két listán, 12% három listán, 16% négy listán, 6% öt listán és 0,3% hat listán fordult elő. Megkérdőjelezhető egyébként a szerző elvi kiindulása, az, hogy az egy jegyzékben sem szereplő mű a

legkevésbé használható. Különösen megkérdőjelezhető ez az elv a periodikum-anyag értékelésekor. Sokszor a jegyzékekben nem szereplő cím, pusztán újdonság, de ugyanakkor igen értékes tudományos forrásnak minősülhet. Ilyen több jegyzék anyagára épülő kiértékelést egyébként dolgozatunkban magunk is végezni fogunk periodikumokra vonatkoztatva.

Állományelemzés egyes könyvtárhálózatokra vonatkozólag

Számos olyan állományelemző tanulmány is szerepel a nemzetközi szakirodalomban, ami nem egyetlen könyvtár állományát veszi célba, hanem egy-egy könyvtárhálózat, vagy az azonos jellegű könyvtárak egész sorának állományáról tudósít. Az ilyen jellegű állományelemzés valójában hatékonyabb, mint egyetlen könyvtár állományának elemzése, s talán éppen ez a magyarázata annak, hogy ilyen tanulmányokat a könyvtárosi szakfolyóiratok előszeretettel közölnek, s emiatt szép számmal fordulnak elő.

Az egyik legfontosabb ilyen jellegű tanulmány (1970) J. Metcalfe áttekintése az un. Dainton-jelentésről. Ez a felmérés 1968-ra vonatkozóan készült a brit nemzeti könyvtárakról, számos állományadatot mutatva be. Az elemzésre került könyvtárak között szerepel a National Lending Library is. — A.A. Moiseeva tájékoztató tanulmányában — amely a SZU Tudományos Akadémiája Könyvtárának 1969. évi jelentését és 1970. évi tervét mutatja be — a nevezett könyvtár hálózati munkájáról. Állományelemzést a hálózati könyvtárakra vonatkozóan nem ad ugyan, de jelzi egy, a hálózati könyvtárak periodikum-anyagát 1968-1969-i érvénnyel bemutató jegyzék elkészültét, amely — mint ismeretes — a legfontosabb forrás hálózati állományelemzés készítéséhez. Utal a hiányok felmérésének akciójára is; a hiányokat mikrofilmmel és reprográfiai uton készült másolatokkal fogják pótolni.

K.H. Preston 1970-ben tanulmányt közölt a Metropolitan Cooperativ Library System (röv.: MCLS) Los Angeles-i könyvtár-együttműködési hálózat referenz-szolgáltatásairól. A tanulmány — jóllehet csak kis mértékben foglalkozik periodikumokkal — módszerét tekintve érdekes. A hálózathoz tartozó 17 nagyobb közművelődési könyvtár referenz-állományának (kézikönyvek, bibliográfiák, témakartoték) állományelemzését végezte a szerző Winchell: Guide to Reference Books (1967-i kiadás) c. kötetének tételeivel való hasonlítás alapján. Minden egyes könyvtárra %-osan állapítja meg az általános bibliográfiák, szakkbibliográfiák, általános enciklopédiák stb. állományi arányát. — A periodikumokra vonatkozóan irányszámok szólnak arról, hogy ilyen és ilyen lakosságszámu település könyvtárának hány különféle periodikummal kell rendelkeznie. Az előírásnak csak Pasadena város tesz eleget a városi könyvtár 1063 kurrens periodikumával. A szak szerint tagolt periodikum-katalógusok tételeinek hasonlításával elemzi és táblázatosan tárja fel a 17 könyvtár periodikum-állományának erősségeit és gyöngéit.

P. Genzel és J. Kohlenbach már korábban idézett munkája elsősorban könyvtárhálózati vonatkozása miatt érdekes. A Deutsche Staatsbibliothek sokoldalú kapcsolatrendszerét elemzik a szerzők; a könyvtár ugyanis 1965-1972 között nyolc, többnyire országos tudományos könyvtárral, kétoldalú kooperációs megállapodást kötött (először a vele egy épületben működő két nagykönyvtárral: az NDK Tudományos Akadémiájának Könyvtárával, ill. a Humboldt Egyetem Központi Könyvtárával). Lelőhelyjegyzék készült a periodikumokról (1973-ban gépi adatfeldolgozással). E jegyzék az időszaki kiadványok beszerzését segíti, megszüntetve a párhuzamos rendeléseket. A könyvek vonatkozásában három nagy állományrészre bontották szét az állományt, ezek a következők: 1. generalia (kézikönyvek), 2. specialia (egyes tudományokat érintő monográfiák), 3. specialissima (szűkebb kutatási témához szükséges dokumentumok). Ez a tagolás már az említett könyvtárhálózatban is kétértelműségeket okoz (pl. nagyobb szakkönyvtár számára "generalia" lehet az, ami a Staatsbibliothek számára "specialia"), így az ilyen tagolásra épülő állományelemzés végeredményét saját viszonyainkra kevésbé érzékeltethetjük alkalmazhatónak.

Állományelemzés országos és nemzetközi szinten

Néha egy adott ország könyvtárainak kurrens összefolyóirat-állományát is áttekinthetően vizsgálják kutatók. M. Dorembowicz 1972-ben a Lengyelországba járó külföldi folyóiratok állományát, ezen állomány történeti fejlődését tekintette át, kimutatta, hogy miként alakult a külföldi folyóiratokkal való ellátottság szakterületenként, és az egyes országokból való érkezés, tehát eredet szerint. — Egyes országokban — legalábbis a periodikum-állomány vonatkozásában — olyan gazdagsággal rendelkezhetnek nemzeti könyvtári létesítmények, hogy ezek állománya többnek tekinthető egyszerű könyvtárhálózati állománynál. Az un. Dainton-jelentés utal arra, hogy a kooperáció vonatkozásában a nemzetközi könyvtári létesítmények összefogása vezet a legmesszebb, mivel ezek a többi könyvtárra is szervező hatást tudnak kifejteni. G. Woledge idevágóan ezt írja: "Az állomány hatékony kezelhetősége szempontjából a központi katalógusok igen fontosak, de közismert hogy a jelenleg rendelkezésre álló ilyen katalógusok nem felelnek meg a célnak". Majd később így folytatja — "A könyvtári kooperáció kérdéskörével foglalkozó értekezleten hangsúlyozták az állományra való koncentráltásgnak és az állomány megfelelő szelektáltságnak fontosságát mind a nagy tudományos, mind pedig a szakkönyvtárakban." (256. p.)

Ha majd valaki az időszaki kiadványok nemzetközi nyilvántartási rendszerének (erről vö. Szilvássy Zoltánné közleményét a TMT 1974-i évfolyamában) adataira kiterjedő periodikum-állományelemzésre vállalkozik, akkor a jelenleg rendelkezésünkre álló hasonló áttekintésnél, az UNESCO Yearbook periodikum-világstatisztikájánál, mélyrehatóbb adatok birtokába jutunk, mely adatok, még egyetlen könyvtár állományadatai számára is, összehasonlíthatóan, igen sokatmondóak lesznek.

A könyvtár, a maga legkülönbébb részlegeivel és gyűjteményeivel, mindenkor összefüggő szervezeti egység, s így igen sok könyvtári munkafolyamat kapcsán felmerül az állományhoz való viszonyítás igénye, ill. megvalósítása (pl. szerzeményezés, kooperáció, gépesítés, tájékoztatás, kutatói jelentések és szabadalmak gyűjtése, állományvédelem stb. stb.), de mi jelen dolgozatunkban nem ezekből a részterületekből, —problematikákból indulunk ki, hanem magából az állományból, annak strukturális mutatóiból és csak visszacsatoltan vonunk le következtetéseket, vázolunk fel problémamegoldási javaslatokat azokra a területekre, munkafolyamatokra nézve, melyekre az adott állományelemzés adataiból következtetéseket, javaslatokat lehet leszűrni, illetve tenni.

II.

AZ 1968/69 - BEN LEFOLYTATOTT CSEREREVÍZIO ÉS ENNEK ÁLLOMÁNYMÓDOSÍTÓ SZEREPE

A Magyar Tudományos Akadémia cserekapcsolatai igen távolba, több mint 140 évre tekinthetnek vissza. Az 1833 november 11-én tartott nagygyűlésen határozta el a Magyar Tudós Társaság, hogy az akkor megjelent kiadványának, a Magyar Tudós Társaság Évkönyveinek első kötetét megküldi más országok tudományos társaságainak, akadémiáinak. Ez a körlevél, melyre azóta is sokszor hivatkozunk, így fogalmazta meg először a cseretevékenység célkitűzését: "Az 1825/7 beli országgyűlésen kezdett 's azóta folyt hazafiui önkéntes ajánlásokra épülése után, munkálkodásaihoz 1831 ben fogott magyar tudós társaság, évkönyveinek 1 ső kötetét, Uraságtoknak azon érzéssel küldi meg, melly az egész emberiséget, tudományok' 's művészségek' szeretete által köz lelki atyafiságos nagy egyesületbe vonja. E' mellett ajánlja a magyar tudós társaság a' tudományos dolgokban kész segedelmét 's kikéri Uraságtoknak is, iránta szives hajlandóságát." (A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei. 2. köt. Negyedik Nagy Gyűlés 1833. 44. p.) Mint ezen "alapító" körlevélből is kitűnik, a Tudós Társaság nem beszerzési céllal, hanem elsősorban a tudományos kapcsolatok szorosabbra vonásának és ezen kapcsolatok ápolásának, kiterjesztésének szándékával kezdeményezte a cserét.

A cseretevékenység ilyen kulturpolitikai célkitűzésének kihangsúlyozása végigkísérte egészen napjainkig a kiadványcserére vonatkozó elvi állásfoglalások mindegyikét. A cseretevékenység azonban, kulturpolitikai funkcióinak ellátása mellett, fokozatosan a könyvtári szerzeményezés egyik igen fontos módja lett már jelen századunk elejére, és az ma is. A gyűjtőkori előírások és a kulturpolitikai célkitűzések együttes és maradéktalan megvalósítása azonban csak kompromisszumos megoldásokra ad lehetőséget a tevékenység keretein belül, nemcsak nálunk, hanem világszerte.

Az előbbieken utaltunk arra, hogy az Akadémiai Könyvtár már igen korán kiadványcsere-kapcsolatba lépett más könyvtárakkal, (vö.: Garai J. - Újhelyi G., 1970) akár úgy, hogy saját maga kereste meg a cserepartnert, akár úgy, hogy külföldi intézmények, nagykönyvtárak és főleg akadémiai könyvtárak keresték meg cserefelhívásukkal az Akadémiai Könyvtárt. A könyvtárak és intézmények ezen egyéni cserekezdeményezései mellett — melyek már önmagukban is igen gazdag hálózatot hoztak létre —, buzdítást kapott a kiadványcsere ügye a század huszas éveiben egy nemzetközi szerv: a "Commission Internationale de Coopération Intellectuelle" Magyar Nemzeti Bizottsága részéről is. Ez az intézmény a mai UNESCO elődje volt, s az I. világháború után létrejött Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) szervezethez kapcsolódott. Az említett "Commission . . ." 1923. évi (párizsi) kongresszusán — mint ezt Fráter Jánosné 1974-ben megjelent, s az MTA állandó bizottságait történeti fejlődésükben bemutató tanulmányából megtudjuk — Pauler Ákos vett részt magyar küldöttként, aki a kongresszusról 4 pontos jelentést adott. A 2. pontban a következő kérdésről volt szó, mint a nevezett kongresszuson felmerült témáról: "Nemcsak az 1886-ban elfogadott könyvcseré-egyezményt kell szem előtt tartani, (amely a hivatalos kiadványok cseréjét mozgatóta elő), hanem most már a tudományos kiadványok cseréjére kell a súlyt helyezni." (338. p.) Ez a kíváncsi természetesen nem pusztán az Akadémia irányában, hanem egyáltalán a magyar állam, ill. a "Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium" felé merült fel nemzetközi

kiváncsalmként, ámde természetes, hogy az Akadémiát, mint a legjelentősebb magyar tudományos intézményt mindez messzemenően kötelezte. Az Akadémia megfelelő bizottsága megvitatta a felmerült feladatokat — sok más feladat keretében — s célszerű határozatokat hozott (lásd a "Commission ..." magyar nemzeti bizottságának jegyzőkönyvét 1924. jun. 20-i kelettel).

Másrészt, éppen a két világháború közötti évtizedekre volt a legjellemzőbb, hogy egyéb anyagi lehetőség hiányában a Könyvtár állománygyarapítását csak a csere biztosította. Tehát nemcsak kulturpolitikai elvárás volt a csere, hanem anyagi szükségszerűség is.

1945 után, de elsősorban az ekkor (1949-ben) megvalósított akadémiai újjászervezés következtében egyre nagyobb jelentőséget kapott a csere a periodikumok szerzeményezésében. Ez részben azzal állt összefüggésben, hogy az Acták megjelentetésével kiváló csereanyaggal rendelkezett az Akadémia, amire külföldön is érdeklődéssel figyeltek fel. Az Actákkal, mint cserealappal folytatott szerzeményezés — részben az Acták számának növekedésével és az általuk képviselt tudománysszakok bővülésével — rendkívül gyorsan terebélyesedett, és a cseretevékenységet meghatározó országos szintű állásfoglalások ezen kiszélesedést alapjában véve jóváhagyták. A 101/1960. (M.K.I.) M.M. sz. utasítás ennek megfelelően a következőket mondja ki: "A nemzetközi kiadványcsere a könyvtári állománygyarapítás egyik módja, amelynek célja, hogy a cserét folytató szervek egymást tudományos, kulturális eredményeikről rendszeresen tájékoztassák, s ezzel is elősegítsék a nemzetek közötti tudományos és kulturális kapcsolatok elmélyítését." (Akadémiai Közlöny, 9(1960). január 15. 3. p.) Az ilyen elv alapján megvalósított cseretevékenység azt eredményezte, hogy 1966-ra az akkor járó 5754 kurrens külföldi periodikum-féleség mintegy $\frac{9}{10}$ -ed része csere útján érkezett az Akadémiai Könyvtárba.

Eközben a cseretevékenység kiszélesedésével párhuzamosan gyűjtőköri szabályzatok, — a legelső 1952-ben —, majd 1955-től gyűjtőköri rendeletek, legutóbb az MTA Elnökségi Tanácsának 1965. január 15-i határozata szabta meg az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkörét. Ez utóbbi szerint "a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára... fő gyűjtőkörben gyűjti a tudománypolitikai vonatkozású dokumentumokat, a tudománytörténeti összefoglalásokat, külföldi tudományos akadémiák működésére vonatkozó kiadványokat; nyelv- és irodalomtudományi, orientálistikai, ókortudományi és tudománysszervezési kiadványokat. Mellégyűjtőkörben gyűjti a természettudományi alap kutatásokhoz szolgáló műveket, a tudományos szocializmus és a fő gyűjtőkörben nem említett más társadalomtudományok területén a tudományos kutatáshoz szükséges enciklopedikus kiadványokat, bibliográfiákat... valamint a határterületekhez tartozó szakirodalmat..." Mint láthatjuk ez a gyűjtőköri előírás az Akadémiai Könyvtár számára nagyjából humán — társadalomtudományi gyűjtőkört ír elő. Hogy ennek az előírásnak kurrens külföldi folyóiratállományunk milyen mértékben felelt meg arra konkrét adatokat az 1966 végi állapotokat felmérő és tükröző, első állományelemző tanulmányunk szolgáltat. Ebben kimutattuk, hogy ha a humán-társadalomtudományi, a természettudományi, valamint az alkalmazott tudományi és műszaki periodikumok százalékos megoszlási arányát tekintettük; ez a megosztás első pillanatra megfelelni látszott a gyűjtőköri követelményeknek. De ha már egy elemzőbb, részletesebb, tudományonként külön-külön történet feltárását vizsgáltunk, akkor a kialakult kép már korántsem volt ennyire előnyös. Azt tapasztaltuk ugyanis, hogy több esetben indokolatlan sűrűsödés áll fenn kurrens külföldi periodikumaink anyagában olyan tudományterületeken, melyek sem fő-, sem mellégyűjtőkörünkbe nem tartoznak. A geológia, az állattan, a növénytan, a csillagászat, az orvostudomány, a műszaki tudományok területei, a mezőgazdaság pl. ilyen, viszonylag nagyszámu periódikumot magában foglaló, profilidegen szakterület. E jelenség magyarázata abban rejlik, hogy a Könyvtárba beáramló kurrens külföldi periódikumok túlnyomó többsége nem a gyűjtőköri előírásokat szigorúan betartani tudó vásárlás után, hanem a kulturpolitikai megfontolások által meglehetősen befolyásolt nemzetközi csere útján érkezett. Mivel a nemzetközi csere "valutáját" képező Acták egy az 1959-1960-ra vonatkozó statisztikai felmérés adatai alapján, csak 18 %-ban képviseltek humán szakterületeket, ennek természetes következménye az lett, hogy a zömmel természettudományos periodikumokért cserébe ugyancsak természettudományos periodikumok érkeztek, mégpedig az Acták

által képviselt szűkebb tudományterületek tematikájának megfelelő témakörökben. Az Acta Agronomica, Acta Botanica, Acta Geologica Acta Medica, Acta Technica, Acta Zoologica szétágazó nemzetközi cseréjének eredményeképp növekedett meg kurrens külföldi periódikumaink száma a nevezett szakterületeken, oly mértékben, hogy ezt az előnytelen tendenciát – számáranyuk kicsinyességét tekintve –, a vétel útján szerzeményezett periódikumok nem tudták, nem is tudhatták korrigálni. A fentiekből kitűnik, hogy bizonyos ellentét állt fenn Könyvtárunk állományfejlesztési politikája, gyűjtőköre és a nem elsősorban szerzeményezési tevékenység, hanem központi akadémiai funkcióként működő nemzetközi kiadványcsere között. Ebben a helyzetben rendelte el az MTA Elnöksége, az Elnökség mellett működő Könyvtári Bizottság előterjesztése alapján az 5/1969. sz. határozatában az Akadémiai Könyvtár nemzetközi kiadványcsere-tevékenységének felülvizsgálatát, különös tekintettel a folyóirat cserekapcsolatokra. E határozat 22. pontja a könyv- és folyóiratcsere ésszerű kialakítása érdekében kimondja: "A cserébe érkező folyóiratok körét szorosabbra kell vonni; csak az MTA Könyvtára gyűjtőkörébe tartozó legfontosabb folyóiratok cseréjét kell biztosítani." (Akadémiai Köz-
löny 18(1969) febr. 20. 45. p.)

Ennek az elnöki határozatnak (a határozatban foglalt szempontoknak) figyelembevételével az Akadémiai Könyvtár felülvizsgálta kiadványcsere-tevékenységét, 1968/1969 telén. A Könyvtár Igazgatósága mellett, külön e célra alakult munkabizottság előkészítette a törlésre javasolt periódikumok jegyzékét. E Bizottság (melynek, mint a Folyóirattár vezetője, magam is tagja voltam), az elnökségi határozatban foglalt irányelveknek megfelelően igen gondosan és körültekintően mérlegelte, hogy mely periódikumok kerüljenek e törlési jegyzékre. Figyelembe vette a kérdéses folyóiratok használatának mértékét, a Könyvtár gyűjtőkörébe való tartozását, szakmai színvonalát, valamint azt a tényt, hogy más, a kutatás számára hozzáférhető hazai gyűjteményben megtalálhatók-e? E jegyzéket az akadémiai intézetek és az osztálytitkárok módosító javaslataikkal egészítették ki. Végeredményben 1257 periódikum cseréjének megszüntetése következett be folyamatosan 1969-1970 folyamán, azon csereanyagból, mely az Akadémia központi Könyvtárának anyagát képezte eddig. Az Akadémiai Könyvtár, mint hálózati központi könyvtár, a nemzetközi kiadványcsere folytán beérkező periódikumokból az Akadémiához tartozó kutatóintézetek könyvtárainak, valamint az akadémiai hálózaton kívül eső kutatóintézeteknek, egyetemeknek, stb. is juttat. A cseretevékenység revíziós felülvizsgálata természetesen ezekre a "juttatásokra" is kiterjedt. Ennek eredményeképp további 528 periódikum került a törlési jegyzékre, melyekről a 36 akadémiai és 40 Akadémián kívüli intézet megkeresésünkre lemondott. Így, végsősoron 1785 folyóirat lemondására került sor, mely az addig cserébe érkező átlagosan évi 5000 periódikum 35.7 %-át jelentette.

A cserekapcsolatok lemondása és ezzel kapcsolatban újabb külföldi periódikumok törlése nem szűnt meg 1970-ben. A rákövetkező két év intenzív revíziós, állománytisztító munkája újabb cserekapcsolatok, tehát folyóiratok megszűnését hozta magával, igaz ugyan, hogy jobbára az inkurrensnek számító anyagból. Lényegében ez a folyamat ma is tart, ha csökkentett mértékben is. Jelen dolgozatunkban az első és legnagyobb ütemű revíziós szakasz adatai tükröződnek.

A nemzetközi cseretevékenység folyamányaképp létrejövő profileltolódási gondokkal és e helyzetből adódó problémákkal nemcsak nekünk kell megküzdenni. Hogy csak egyetlen nemzetközi példát említsünk, utalunk P. Genzell és J. Kohlenbach munkájára, amit a szakirodalmat ismertető fejezetünkben már más vonatkozásban is említettünk. Ez a munka a tudományos könyvtárak állománygyarapítási együttműködésének problematikájával foglalkozik, s ennek keretében utal arra, hogy a kooperációs munka (a Deutsche Staatsbibliothek és további nyolc többnyire országos tudományos könyvtár kooperációjáról van itt szó) megszervezése során – többek között – megoldandó feladatként jelentkezett a kurrens csereanyagban végrehajtandó profilisztizálás.

Jelen dolgozatunk fő célkitűzése, hogy konkrét adatok formájában mutasson rá azokra a változásokra, amelyek kurrens külföldi folyóiratállományunk szakmegoszlási struktúrájában 1972 végére kialakultak, 1966-hoz viszonyítva. Nem véletlen, hogy állományelemző tanulmányunkban ilyen részletességgel foglalkoztunk Könyvtárunk nemzetközi cseretevékenységének

elvi és gyakorlati problémáival, hiszen volumenénél fogva, a csererevizió profiltisztító tendenciája, meghatározólag hatott folyóiratállományunk jelenlegi strukturájára. Egyben eleget kívánunk tenni az MTA Elnöksége 5/1970. sz. határozatában foglalt kívánságnak is, mely szerint az Elnökség kívánatosnak tartja a Könyvtár nemzetközi cseretevékenységét, az 1970-ben szerzett tapasztalatok alapján, újabb elemzés tárgyává tenni. Mivel periodikumaink döntő többsége ma is csere útján érkezik a Könyvtárba, állományelemző tanulmányunk — úgy hisszük —, cseretevékenységünk problémáira is feleletül szolgálhat.

III.

A FELDOLGOZOTT ANYAG ELEMZÉSE

1. KITEKINTÉS A NEMZETKÖZI PERIODIKUM-TERMÉSRE ÉS A HAZAI PERIODIKUM-GYŰJTEMÉNYEK ÁLLOMÁNYADATAIRA

Ahhoz, hogy egy adott tudományos könyvtár periodikum-gyűjteményére vonatkozóan nemzetközi összehasonlítást biztosító képet nyújthassunk, tájékozódniunk kell a világ periodikum-terméséről általában. A vizsgált tudományos könyvtár periodikum-gyűjteményét, e gyűjtemény periodikum-féleségeinek adatait azonban nemcsak a nemzetközi terméshez kell viszonyítanunk, hanem más, elsősorban hasonló jellegű hazai könyvtár periodikum-gyűjteményének féleség-adataihoz is. Még mielőtt e két alapvető összehasonlítási szempontot néhány adat segítségével megvilágítanánk, előre kell bocsátanunk, hogy bármely könyvtári periodikum-állomány vagy akár egy adott országba járó összes kurrens külföldi periodikum-féleség valódi értékét nem elsősorban a mennyiségi, az állomány nagyságára vonatkozó mutatók adják meg, hanem a kihasználtság, illetve a periodikumokban lévő információk segítségével létrejött tudományos eredmények társadalmi-hasznossági mutatói. Ennek a kérdésnek az Akadémiai Könyvtár vonatkozásában történő — s az 1971-ben megjelent használatelemzési körképünket tovább szélesítő — vizsgálata csak jelen állományelemzésünk eredményeire támaszkodhat.

a.) A nemzetközi folyóirattermés adatai

Könyvtárost, dokumentalistát és kutatót egyaránt izgat az a kérdés, hogy hány különféle periodikum jelenik meg napjainkban világszerte. R. C. Martin és W. Jett 1963-ban 60 000 különféle tudományos periodikumról tud, de ugyanezen évre vonatkozóan D. J. de Solla Price 100 000 különféle tudományos periodikumot vesz számításba, hozzávetőlegesen. H. Bryan szerint 1965-1966-ban már 113 000-re becsülhető a világon megjelenő tudományos periodikumok száma. Annál is inkább csak becslésről beszélhetünk ezen adatok esetében, mivel B. A. Szemenovker szerint, aki 1972-ben cikket írt a világ nyomdatermésének kurrens regisztrálásáról, a nemzeti bibliográfiákban a periodikumoknak mintegy 16 % -a egyáltalán nem is szerepel. Becsléssel egyébként minden időpontra vonatkozólag meg tudjuk adni a periodikumok várható számát, a periodikum-kiadás évi növekedési trendjének százalékadata segítségével. H. Bryan évi 4 % -os növekedési ütemmel számol. Ennek alapján 1968-ra 126 500 periodikum-féleség létezését jelzi, és ezzel a növekedési indexszel 1972-re csaknem 150 000 különféle folyóirat létezésével számolhatunk. A kérdés más szakértői azonban, mint pl. P. Genzel és J. Kohlenbach még ennél is magasabb évenkénti növekedési ütemmel számolnak (évi 5 %). A becslések sokszor a periodikum-termés szakágankénti eltolódásait is figyelemmel próbálják kísérni. Így pl. P. Zunde és V. Slamecka 1971-ben a tudományfejlődés Markov-láncmodellje segítségével a tudományos termésnek — és természetesen a periodikum-termésnek — a természettudományok és a technika felől a társadalomtudományok felé való eltolódását prognosztizálják.

Egyes kutatók viszont egy-egy tudományszakra vonatkozóan állapítják meg a világ periodikum-termését. J. L. Wood 1968-ban pl. 14 000 kémiai és kémiai technológiai periodikumról beszél. M. von Ardenne és S. Reball 1960-ban 32 000 műszaki periodikumról tud világviszonylatban.

b.) A hazai folyóiratgyűjtemények adatai

Láttuk az imént, hogy a világ össz periodikum-termésére vonatkozó becslések egymástól mennyire eltérő adatokat tartalmaznak. Az ilyen jellegű becslések bizonytalanságát még az a nyilvánvaló tény is fokozza, hogy az un. tudományos periodikum fogalma korántsem egységes, tisztázott és az ide tartozó periodikumok száma — a fogalom tisztázatlanságának megfelelően — szűkíthető, illetve bővíthető. Sokkal egzaktabb adatok állanak azonban rendelkezésünkre akkor ha országos nagykönyvtáraink kurrens külföldi periodikumainak számát vetjük egybe az Akadémiai Könyvtár folyóirattárának elemzett anyagával. Alábbi táblázatunk ilyen jellegű áttekintést kíván nyújtani:

A könyvtár neve:	Az 1972-ben járó kurrens külföldi periodikumok száma:		
1. Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ	5055	periodikum	-féleség
2. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	4695	"	"
3. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár	2500	"	"
4. Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára	2013	"	"
5. Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár	1600	"	"
6. Országos Széchényi Könyvtár	1116	"	"
7. Központi Statisztikai Hivatal Nyilvános Könyvtára	835	"	"
8. Országgyűlési Könyvtár	813	"	"
9. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	407	"	"
10. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	360	"	"
11. Állami Gorkij Könyvtár	342	"	"

A fenti adatsort még azzal egészíthetnénk ki, hogy a Kurrens Külföldi Folyóiratok Lelőhelyjegyzéke legutóbbi, 1973-ban megjelent kiadása kb. 16 000 kurrens külföldi periodikumot tart nyilván országos viszonylatban. Nem mintha a pusztán mennyiségi adatokra alapozott értékelés eredménye mértékadó lenne egy periodikum-állomány tényleges értékének megállapításához, hiszen néhány ezer nagyon gondosan és szakmai hozzáértéssel összeválogatott periodikum hatékonyabban segítheti a kutatást, mint több tízezer időszaki kiadvány, ha ezekből egy-egy tudományág legfontosabb szakirodalmá kimarad; mégis világítsuk meg a fenti mennyiségi adatokat némi nemzetközi összehasonlítással is. Az Ulrich's International Periodicals Directory 14. 1971/1972-re vonatkozó kiadása 50 000 periodikumot regisztrál, ami a világ tudományos illetve tudomány-népszerűsítő folyóiratainak kb. egyharmada. Következő kis táblázatunk azt szemlélteti, hogy egy-egy nagykönyvtárunk az Ulrich's anyagának hány százalékát birtokolja?

A könyvtár neve:	Az 1972-ben járó kurrens külföldi periodikumok az Ulrich's anyagának hány százalékát teszik ki?
1. Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ	10,1 %
2. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	9,4 %
3. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár	5,- %
4. Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára	4,02 %
5. Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár	3,2 %
6. Országos Széchényi Könyvtár	2,25 %
7. Központi Statisztikai Hivatal Nyilvános Könyvtára	1,67 %
8. Országgyűlési Könyvtár	1,62 %
9. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	0,81 %
10. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	0,72 %
11. Állami Gorkij Könyvtár	0,68 %

De bármennyire alacsonynak is tűnnek ezek az arányszámok, más, Magyarországgal szomszédos, vagy ehhez hasonló könyvtári viszonyokkal rendelkező országban sem jobb a helyzet. A Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR-nek — a jelzett időszakra vonatkozó nyomtatott folyóiratállomány-katalógusa szerint — 3520 kurrens külföldi periodikum-félesége volt. (Az Ulrich's-féle cimanyag 7%-a.) G. Lebel szerint, akinek 1971-ben megjelent tanulmánya tartalmaz erre utalást, a román akadémia Központi Könyvtárába kb. 5000 kurrens periodikum járt. Bár ez a szám a kurrens hazai periodikumokat is tartalmazza, az arányokat mégis elég jól érzékelteti. M. Dembowska, a lengyel tudományos könyvtárak problémáival foglalkozó cikkében, jöllehet 1970-re vonatkozóan, 8462 féle kurrens külföldi periodikum Lengyelországba való beérkezéséről tud. (Az Ulrich's cimanyagának 16,9%-a.) De a miénkhez hasonló helyzettel találkozunk az osztrák tudományos könyvtárakban is, már ami a kurrens külföldi periodikum-féleségek számarányát illeti. Az osztrák könyvtáros egyesület szakfolyóirata a Biblos évről évre ismerteti olvasóival az osztrák könyvtárak legfontosabb statisztikai adatait és így az oda járó kurrens periodikum-féleségek számát is. Jöllehet ezek a számok nemcsak a külföldi, hanem a hazai folyóiratcímeket is magukba foglalják, valamint az újságokra vonatkozó adatokat, még így is támpontul szolgálhatnak vizsgálódásainkhoz. 1972-ben az Österreichische Nationalbibliothek-be 12 683, a bécsi Universitätsbibliothek-be 4956, a Bibliothek der Österreichischen Akademie der Wissenschaften-be 4994 kurrens periodikum-féleség járt, mely utóbbi adat alig valamivel tér el a miénktől.

Ezután a kis, pusztán kvalitatív adatokat tartalmazó feltárásunk után, — melynek célja, hogy bemutassa az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-gyűjteménye nagyságának, más hasonló gyűjtemények nagyságához való viszonyát —, nézzük most már az akadémiai periodikum-gyűjtemény tényleges, kvantitatív elemzési szempontokra épülő adatait.

2. AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA

A jelenlegi állományelemzés során ugyanazt a módszert alkalmaztuk, amit az 1968-ban megjelent állományelemző tanulmányunk anyagának összeállításánál is értékesítettünk. Egy adott állománynak szakokra, vagy egyéb jellegű csoportokra, részekre bontott és e szakok, csoportok egymáshoz viszonyított nagyságát mérlegelő elemzésre számos példát

találunk az irodalomban (vö. W. Webb 1969-ben írt tanulmányát stb.). Az általunk alkalmazott módszer sajátosságát mégis érdemes lesz talán néhány szóval körvonalazni, egyrészt mivel ez kissé eltér a szakirodalomban található különféle hasonló eljárásokétól, másrészt mivel az 1968-ban közreadott állományelemző tanulmányunk nem mindenkinek állhat közvetlen rendelkezésére. Nos a szóban forgó módszer lényege az, hogy a szakmegoszlás megálapításakor eltekint azon kényszertől, hogy minden folyóiratot, évkönyvet, tehát hogy minden periodikumot egyetlen szakba erőltessen. A periodikumok — és ez különösen az interdiszciplináris tudományszakokat, vagy az egyszerre megállapodásszerűen több tudományszakot képviselő periodikumokra érvényes — igen gyakran több tudományszakba sorolhatók szinte teljesen egyenlő arányban. Persze olyan eset is fennforog, hogy egy adott periodikum valóban csak egyetlen szakot képvisel. Ezt az egyenlőtlenséget azzal a fogással oldottuk fel, hogy ha egy szakozandó periodikum csak egyetlen szakot érintett, akkor az érintett szakot 1 egész számmal gyarapítottuk, ha viszont két szakot képviselt, akkor az érintett szakokat csak 0,5 - 0,5 értékkel, ha három szakterületet ölelt át, akkor e területeket 0,33 - 0,33 - 0,33 értékkel ... stb. növeltük. Az összes meglevő periodikumnak ilyen felező, harmadozó, negyedelő stb. súlypont-széttagolása után tudtuk megállapítani, hogy hány periodikumnyi anyag jut egy-egy tudományszakra. E módszer következménye az, hogy az egyes szakokat érintő periodikumok számának meghatározásakor csak ritkán kapunk egész számot, viszont ugyanakkor módszerünk jellemzője az is, hogy az egyes tudományszakokat érintő periodikum-mennyiségek összege egész számot ad és hogy ez megegyezik az állományban lévő periodikumok számával. A tudományszakok meghatározása az ETO szakrendje alapján történt.

a.) Az állomány strukturális képe állománytípusonként

Jöllehet tanulmányunk további részeiben mindenkor elsősorban a kurrens külföldi periodikumokra, mint az Akadémiai Könyvtár változatlanul legértékesebb állománytípusára vonatkozóan végzünk értékelő, elemző vizsgálatokat, kiindulópontként nézzük meg a kurrens külföldi periodikumok számbeli arányát a többi periodikum-állománytípushoz viszonyítottnak:

Magyar periodikum			Külföldi periodikum			Összesen:	
Kurrens magyar periodikum	<u>1966</u> 485 (3,82 %)	<u>1972</u> 655 (5,3 %)	Kurrens külföldi periodikum	<u>1966</u> 5754 (45,15 %)	<u>1972</u> 4695 (37,95 %)	kurrenssek:	<u>1966</u> 6239 <u>1972</u> 5350
Nem kurrens magyar periodikum	<u>1966</u> 1841 (14,44 %)	<u>1972</u> 1627 (13,15 %)	Nem kurrens külföldi periodikum	<u>1966</u> 4664 (36,59 %)	<u>1972</u> 5392 (43,6 %)	nem kurrenssek:	<u>1966</u> 6505 <u>1972</u> 7019
Magyar periodikumok száma (kurrens és nem kurrens) összesen:	<u>1966</u> 2326 (18,26 %)	<u>1972</u> 2282 (18,45 %)	Külföldi periodikumok száma (kurrens és nem kurrens) összesen:	<u>1966</u> 10 418 (81,74 %)	<u>1972</u> 10 087 (81,55 %)		
Összes periodikumunk			1966 nov. végén:		12 744 féle		
			1972 dec. végén:		12 369 féle		

A fenti, típusonként tagolt állománymegoszlási képhez hozzájárult az a tény, hogy a csererevizió eredményeként, — mint már erre utaltunk —, 1257 külföldi periodikum került át a "kurrens"-ből a "nem kurrens" állománytípusba. A csererevizió állománymódosító szerepe mellett, nem kevésbé jelentős állománymódosító szerepe volt az 1974 folyamán végrehajtott magyar nyelvi periodikum selejtezésnek is. Ez a selejtezés, mely a csererevizió profil-, illetve állománytisztító célkitűzését kívánta tovább folytatni, kizárólag profilidegen, szórvány, tudományos értéket már nem képviselő periodikumokra terjedt ki. Bár nem tartozik szoros értelemben dolgozatunk témaköréhez, — hiszen elsősorban a kurrens külföldi periodikum-állomány vizsgálatával foglalkozunk —, de éppen e helyütt, úgy hisszük, nem felesleges bemutatni a selejtezés adatait, mert a jelenleg vizsgált állománytípusonkénti strukturális kép kialakításában nem elhanyagolható szerepet játszottak.

A selejtezés adatai:

Magyar periodikum		Külföldi periodikum		Összesen:
Kurrens magyar periodikum	<u>Selejtezve:</u> 9 (0,45 %)	Kurrens külföldi periodikum	<u>Selejtezve:</u> 1 (0,05 %)	kurrenssek: 10
Nem kurrens magyar periodikum	<u>Selejtezve</u> 324 (16,3 %)	Nem kurrens külföldi periodikum	<u>Selejtezve:</u> 1655 (83,2 %)	nem kurrenssek: 1979
Selejtezett magyar periodikumok száma (kurrens és nem kurrens) összesen:	333 (16,75 %)	Selejtezett külföldi periodikumok száma (kurrens és nem kurrens) összesen:	1656 (83,25 %)	

Összesen selejtezésre került: 1989 féle

A fenti táblázatból kitűnik, hogy a selejtezés a nem kurrens állománytípusra, s azon belül is a nem kurrens külföldi periodikumokra terjedt ki számottevően. Ha most visszapillantunk az előző, tehát a jelenlegi helyzetet bemutató adatsorokra, ismerve a befolyásoló tényezőket (csererevizió, selejtezés), az állománytípusonkénti megoszlás 1966-hoz képest bekövetkezett változásai könnyen érthetővé válnak. Melyek is ezek a változások? A kurrens magyar periodikumok számának alakulását, illetve az abszolút szám természetes növekedését az évek során ujonnan indult magyar periodikumok állománybavétele magyarázza. A legjelentősebb változás éppen a bennünket közelebről érdeklő kurrens külföldi periodikumok körében tapasztalható, ezek száma 1059-el lett kevesebb 1966-hoz képest; konkrétan a csererevizió és az azt követő évek szerzeményezési politikájában bekövetkezett, a profil szempontokat sokkal inkább szem előtt tartó cserretevékenység következtében. A nem kurrens magyar periodikumok abszolút számának csökkenése a selejtezés kapcsán következett be. Végül mind a csererevizió tevékenység, mind a selejtezés együttesen és jelentősen befolyásolta a nem kurrens külföldi periodikum-féleségek számának alakulását, mintegy 7%-os növekedést eredményezve napjainkra ebben az állománytípusban. Jóllehet kurrens külföldi periodikum-féleségeink abszo-

lut száma és relatív százalék aránya egyaránt csökkent 1966-hoz viszonyítva, mégis a mintegy 7%-os csökkenés ellenére kurrens külföldi periodikum-állományunk országos viszonylatban a humán profilu gyűjtemények legnagyobbika. S mint ilyennek részletes, elemző feltárása nemcsak az Akadémiai Könyvtár, hanem az országba beérkező összes információs források számbavétele és értékelése szempontjából, úgy véljük, — nem elhanyagolható felismeréseket, adatokat eredményezhet.

b.) A kurrens külföldi periodikumok szakmegoszlásának változása
1966-1972 között

Az előbbieken már sokat hangoztatott ún. "profil-tisztítás", kurrens külföldi periodikum-állományunk szakmegoszlásában hozott létre jelentős változásokat. Ezt szemlélteti itt következő táblázatunk, mely most már konkrétan, számszerűen, szakterületenkénti megoszlásában mutatja be az 1972 végére kialakult változásokat az egyes szakterületeket reprezentáló kurrens külföldi periodikumaink számában. Szerzeményező könyvtárosok, egy-egy szakterület kutatói, valamint tudományszervezési kérdésekkel foglalkozók számára is használható adatok ezek.

Az Akadémiai Könyvtár periodikum-szakmegoszlása
1966-ban és 1972-ben

ETO-szám	A szak megnevezése	1966-ban		1972-ben	
		Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot?	%	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot?	%
001.89+65	Tudomány-, ill. üzemszervezés	69,91	1,21	93,25	2,
001.92	Vegyes tartalmu folyóiratok	38,33	0,66	23,66	0,5
002+01/02 +930,25	Dokumentáció+katalógusok, bibliográfiák, könyvtárak + levéltárak működése	288	5	228,92	4,87
008+930,85	Kultúra+művelődéstörténet	46,9	0,81	64,28	1,37
009+3	Humán tudományok és társadalomtudományok általában	140,64	2,44	135,65	2,9
061.12	Akadémiák és egyéb tudományos társaságok	120,58	2,1	127	2,7
069	Muzeumok működése	11,84	0,2	10,66	0,23
1	Filozófia	81,83	1,42	93,03	2
159.9+616,89	Pszichológia + pszichiátria	36,47	0,63	35,25	0,75
2	Vallástudomány, valláskritika	29,19	0,5	31,17	0,66

ETO-szám	A szak megnevezése	1966-ban		1972-ben	
		Hány perio- dikumnyi a- nyag érinti a szakot?	%	Hány perio- dikumnyi a- nyag érinti a szakot?	%
3K+3M+14M	A kommunista pártokkal kapcsolatos anyag + mar- xizmus-leninizmus	52,95	0,92	35,5	0,75
30	Szociológia, szociográfia	34,88	0,6	43,26	0,92
31	Statisztika	18,33	0,32	7,5	0,16
32+35	Politika+államigazgatás	40,19	0,69	36,45	0,77
33	Politikai gazdaságtan, köz- gazdaságtudomány	109,76	1,9	54,48	1,16
34	Jogtudomány (nemzetközi szervezetek működése)	61,27	1,06	51,75	1,1
37	Neveléstudomány	27,99	0,48	20,83	0,44
378,4	Egyetemi kiadványok	92,33	1,6	44,67	0,95
39	Néprajz	99,21	1,72	108,38	2,31
5	Természettudományok ál- talában	136,98	2,38	96,83	2,1
5/6	Természet- és alkalmazott tudományt általában érintő periodikumok	57,26	0,99	48,26	1,03
501	Fiziko-matematikai tudo- mányok	64,17	1,11	45	0,96
502	Leíró természettudomá- nyok	78,18	1,35	52,67	1,12
51+007	Matematika+kibernetika	233,68	4,06	213,98	4,55
52+629,19	Csillagászat+űrkutató	83	1,44	39,8	0,85
53	Fizika	145,45	2,53	131,01	2,8
539,1+621,039	Atomfizika+reaktortech- nika	71,96	1,25	38,25	0,81
54+66	Kémia+kémiai technológia	201,44	3,5	149,62	3,2
548/549	Ásvány- kristálytan	20,33	0,35	17,86	0,38
55	Geológia általában	208,37	3,62	72,53	1,54
550,3/.4	Geofizika és geokémia	62,66	1,08	40,65	0,86
551,4	Fizikai földrajz	55,44	0,96	35,58	0,76
551,5	Meteorológia	20	0,34	8,17	0,17

ETO-szám	A szak megnevezése	1966-ban		1972-ben	
		Hány perio- dikumnyi a- nyag érinti a szakot?	%	Hány perio- dikumnyi a- nyag érinti a szakot?	%
553	Teleptan	6,5	0,11	10,5	0,22
56	Paleontológia, őslényt	27,47	0,47	11,96	0,25
57	Biológia	142,57	2,47	95,25	2,02
572	Antropológia	26,01	0,45	19,84	0,42
576,8	Mikrobiológia	36,33	0,63	20,83	0,44
577,1	Biokémia	28,5	0,49	20,75	0,44
577,3	Biofizika	4	0,06	6,25	0,13
58	Növénytan	119,75	2,08	48,58	1,03
59	Állattan	128,91	2,24	58,5	1,25
61+612	Orvostudomány	195,38	3,4	81,58	1,73
619	Állatorvostudomány	10,8	0,18	4,17	0,1
62	Műszaki tudományok ál- talában	190,03	3,3	89,67	1,91
621,3+621-52	Elektrotechnika, elektro- nika+automatika	83,01	1,44	59	1,25
622+669	Bányászat+kohászat	40,33	0,7	19,34	0,41
63	Mezőgazdaság	152,5	2,64	47,59	1,01
7	Művészetek (képzőművésze- tek, iparművészet, zene, film, tánc, színművészet)	182,52	3,17	151,41	3,22
80	Nyelvtudomány	179,62	3,12	203,31	4,33
807	Klasszika-filológia	63,04	1,1	79,55	1,7
809	Orientalisztika	418	7,26	429	9,14
81/89	Irodalom, irodalomelmélet, irodalomtörténet, filológia	307,5	5,34	388,35	8,27
91+908	Földrajz+honismeret	139,77	2,42	125,13	2,66
93/99+930,27	Történelem általában+ paleográfia, epigráfia	230,24	4	252,71	5,38
930,26+571	Régészet+ősrégészet	201,7	3,5	235,83	5,02
	Összesen:	5754	99,79 %	4695	100 %

Az előbbieken bemutatott táblázatunk adatainak értékeléséhez támpontot elsősorban az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkörét szabályozó Elnökségi Határozat nyújt. Dolgozatunk II. fejezetében, a cseretevékenység bemutatása kapcsán már részletesen ismertettük az MTA Elnökségi Tanácsának 1965. január 15-i, ide vonatkozó előírását (12.p.). Következő kis összeállításunk azt szemlélteti, hogy a zömében humán, illetve társadalomtudományi gyűjtést előíró gyűjtőköri szabályzatnak mennyiben felelt meg kurrens periodikum-állományunk 1966-ban és mennyiben felel meg ma:

	<u>1966-ban</u>	<u>1972-ben</u>
A humán — társadalomtudományi periodikumok	53,73 %	66,26 %
A természettudományi periodikumok	33,68 %	26,81 %
Az alkalmazott tudományi és műszaki periodikumok	12,38 %	6,93 %

Ez a megoszlási kép az Akadémiai Könyvtár gyűjtőköri követelményeinek sokkal inkább megfelel, mint az 1966-ra vonatkozó hasonló adatsor. Különösen helytálló ez a megállapítás, ha az arányszámok mögött meghúzódó egy-egy tényleges tudományterület periodikum-állományában bekövetkezett változásokat külön-külön is szemügyre vesszük. Az első tény, amit ki kell emelnünk: az, hogy az 56 szakterület közül mindössze 15-nél tapasztalhatjuk a kurrens külföldi periodikumok számának növekedését 1966-hoz viszonyítva. Nem érdektelen kiemelni ezeket: irodalom (80,85-tel), régészet (34,13-mal), nyelvészet (23,69-cel), tudomány-szervezés (23,34-gyel), történelem (22,47-tel), kultúra, művelődéstörténet (17,38-cal), klasszika-filológia (16,51-gyel), filozófia (11,2-vel), orientalisztika (11-gyel), néprajz (9,17-tel), szociológia (8,38-cal), akadémiák és egyéb tudományos társaságok periodikumai (6,42-vel), teleptan (4-gyel), biofizika (2,25-tel) és végül a vallástudomány (1,98-cal). Mint lát-hatjuk, ezek a tudományterületek — az egy teleptant leszámítva —, egytől-egyig gyűjtőkörünkbe tartoznak az interdiszciplináris biofizikát is beleértve. Mindez azt bizonyítja, hogy kurrens külföldi periodikum-szerzeményezésünk az elmúlt 6 év folyamán a gyűjtőkörünkbe vágó tudományterületek felé centralizálódott.

A második igen jelentős változás, amit a szakmegoszlást bemutató táblázatunkról leolvashatunk: az, hogy 41, — zömében profilidegen-szakterületen 3,34%-tól 68,79%-ig terjedő határok között csökkent a kurrens külföldi periodikumok aránya. Nézzük meg azokat a szakterületeket külön-külön is, ahol a csökkenés 1966-hoz viszonyítva 50%-nál nagyobb mérvű volt: mezőgazdaság (68,79%), geológia általában (65,19%), állatorvostudomány (61,38%), növénytan (59,43%), meteorológia (59,15%), statisztika (59,09%), orvostudomány (58,24 %), paleontológia (56,46 %), állattan (54,61%), műszaki tudományok általában (52,81%), csillagászat (52,04%), bányászat, kohászat (52,04%), egyetemi kiadványok (51,61%), politikai gazdaságtan (50,36%). Ezek a szakterületek — nagy többségükben — a profilunktól legtávolabb álló alkalmazott és természettudományi területek. Ezeken a tudományterületeken a kurrens külföldi periodikumok számát illetően bekövetkezett csökkenés a csererevizió természetes következménye. E csökkentési tendenciákat nyugtázva, még mindig joggal merülhet fel a kérdés, hogy miért maradt a számunkra profilidegen szakterületeken még ma is igen számottevő állomány? Hogy csak néhány példát említsünk, az 54,48 politikai gazdaságtan, a 20,83 pedagógia, az 52,67 leíró természettudomány, a 72,53 geológia, a 40,65 geofizika és geokémia, a 35,58 fizikai földrajz, a 48,58 növénytan, az 58,5 állattan, a 81,58 orvostudomány, vagy a 47,59 mezőgazdaság szakterületébe vágó kurrens külföldi periodikum még mindig soknak minősíthető az Akadémiai Könyvtár főként humán profilu állományában. Nos, erre az állományunk itt bemutatott, jelenlegi szakmegoszlási képét bíráló feltevésre első pillanatra könnyűnek látszik a felelet. Mint ismeretes, a csererevizió tevékenység nem terjedt ki azon periodikumokra, — te-

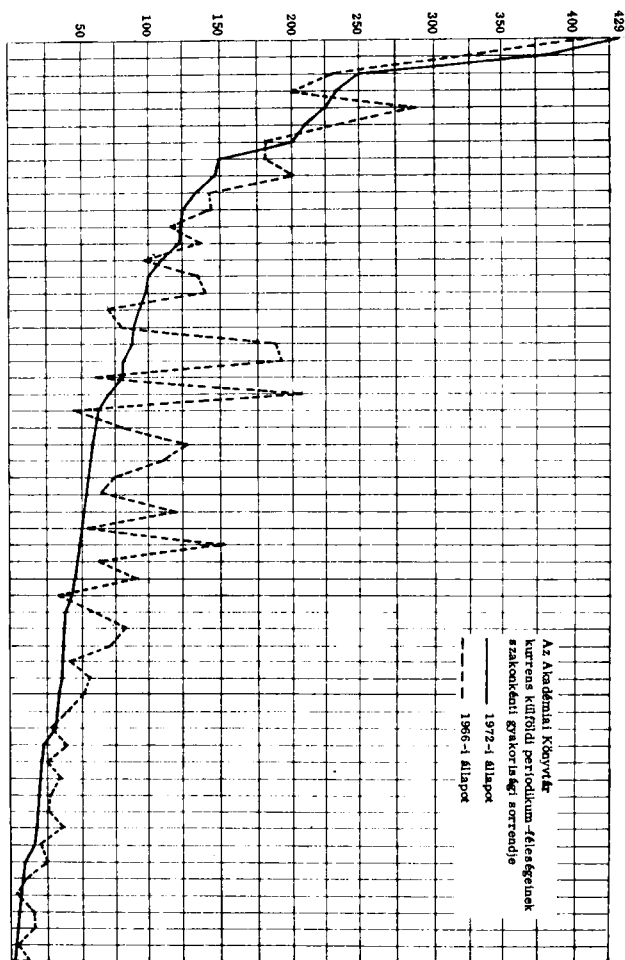
kintet nélkül arra, hogy milyen szakterületet képviselnek —, amelyek csak egyetlen példányban érkeznek az országba, az Akadémiai Könyvtárba. (Az "egyetlen hazai példány" periodikumok kérdéskörével behatóbban a jelen fejezet d) pontja foglalkozik.) Nem kell mást tennünk, mint az 1966-ra vonatkozó állományelemzésünkben megtalálható (20-22 p.) egyetlen hazai példány periodikumainkra vonatkozó szakmegoszlási táblázat adatait egybevetnünk az un. profilidegen szakterületeket jelenleg képviselő periodikumok számával, hogy ez utóbbiak ne tűnjenek indokolatlanul magasnak. A cserereviziót megelőzően "egyetlen hazai példány"- periodikum volt állományunkban 26,11 a politikai gazdaságtan, 19,67 a pedagógia, 48,76 a leíró természettudomány, 70,5 a geológia, 25,08 a geofizika, geokémia, 23,24 a fizikai földrajz, 43 a növénytan, 54,01 az állattan, 93,4 az orvostudomány, és 51,92 a mezőgazdaság szakterületén. Mindezeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a csererevizió végrehajtása után, tehát napjainkban is az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-állománya még mindig igen széles spektrumu, és a profilba vágó tudományterületeken túlmenően, több más szakterület is mind mennyiségi, mind szakmai színvonalát tekintve, eléggé jelentősnek ítéltető periodikum-anyaggal bír. Ez egyben, a jelenlegi szakmegoszlási képet bemutató táblázatunkból harmadikként levonható fontos következtetés. Okai igen sokréteűek és messzire vezetnek vissza, s a több mint 140 éves akadémiai kiadványcsere-tevékenység szerzeményezési szempontból is oly fontos, de egyben ellentmondásos voltát bizonyítják. Jóllehet szép számmal vannak olyan jelentős külföldi periodikus kiadványok, melyekhez más úton, mint nemzetközi csere útján nem is juthatnánk hozzá. Ezekben az esetekben a cseretevékenység mint elsőrendű, nélkülözhetetlen szerzeményezési forrás értékelhető. Voltak, és ma is vannak azonban ennek a sok évtizedes akadémiai cseretevékenységnek olyan kulturpolitikai szempontokat tartalmazó célkitűzései, melyek a profil szempontokra nem tudtak és nem tudnak ma sem minden esetben maradéktalanul tekintettel lenni. Gondolunk itt elsősorban nagymultu, nemzetközi szempontból is jelentős, de nem humán jellegű tudományos társaságokkal, intézményekkel való cserekapcsolatainkra, melyek periodikum-anyagát nem érintette és nem érinthette a csererevizíós tevékenység sem. Másrészt az akadémiaiak között létrejövő kulturális egyezmények (gondolunk itt elsősorban a Szovjetunió és a népi demokráciák akadémiaira), a teljes kiadványanyag cseréjére vonatkoznak, és ezen akadémiai kiadványainak minden szakra való kiterjeszkedése (a mienkéhez hasonlóan), a cserét lebonyolító Akadémiai Könyvtár erősen leszükkített gyűjtőkörű profiljában állandó eltolódásokat hoznak létre. Ezek az ellentmondások a cseretevékenység jellegéből fakadnak, meglétükkkel, jelen esetben a beáramló kurrens külföldi periodikum-anyagunk szakmegoszlási struktúrájára gyakorolt állandó és nem mindig kedvező hatásával mindenkor számolnunk kell. A kultúregyezmények állomány-befolyásoló hatásával dolgozatunk későbbi "h" fejezetében még tovább foglalkozunk majd.

Az előbbi szakmegoszlási táblázat adatainak áttekintése nem könnyű, ezért úgy gondoljuk; hasznos lesz, ha adatait, ti. az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-anyagának szakmegoszlását, 1966-ban és 1972-ben, a szakok állományának nagyságrendjében is szemügyre vesszük, hogy ezzel a más és több szempontu feltárását is biztosítsuk elemzendő anyagunknak. Ezt a célt szolgálja a következő oldalon bemutatásra kerülő grafikon, mely az 1972-es adatokat alapul véve (egybefüggő vonal), egymás mellett mutatja be az előző, 1966-os elemzés adatait is (szaggatott vonal). Az adatok önmagukért beszélnek.

c.) Az Akadémiai Könyvtár valamint az Akadémiához tartozó intézeti könyvtárak periodikum-állományának egymáshoz való viszonya

Miután az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-állományának szakmegoszlását a gyűjtőköri szempontok előtérbe állításával nagy vonalakban áttekintettük, következő lépésként vizsgáljuk meg ezen állomány viszonyát az Akadémiához tartozó kutatóintézetek könyvtárainak hasonló állományához. Mivel az intézeti könyvtárak gyűjtőköre természetesen az intézetek speciális kutatási feladataihoz, ennek változásaihoz igazodik mindenkor rugalmasan, mi az egyes speciális kutatási profilok szempontjából történő értékelő elemzésbe

Orientaliztika
 Irodalom, filológia
 Történelem + epigráfia, paleográfia
 Régészet + őserégészeti
 Dokumentáció, könyvtárügy, levéltárügy
 Matematika + kibernetika
 Nyelvészet
 Művészetek
 Kémia + kémiai technológia
 Humán tudományok, társadalomtudományok
 Fizika
 Akadémikák, tudós társaságok
 Földrajz - honismeret
 Nép-rajz
 Természettudományok általában
 Biológia
 Tudományszervezés + üzemszervezés
 Filozófia
 Műszaki tudományok általában
 Orvostudomány
 Klasszika-filológia
 Geológia általában
 Kultúra + művelődéstörténet
 Elektrotechnika + automatika
 Állattan
 Politikai gazdaságtan, közgazdaságtudomány
 Leíró természettudományok általában
 Jogtudomány (nemzetközi szervezetek)
 NBványtan
 Természet- és alkalmazott tudományok ált.
 Mezőgazdaság
 Fiziko-matematikai tudományok
 Egyetemi kiadványok
 Szociológia, szociográfia
 Geofizika és geokémia
 Cellagátszat + öröklés
 Atomfizika + reaktortekhnika
 Politika + államigazgatás
 Fizikai földrajz
 Kommunista pártok, marxizmus-leninizmus
 Pszichológia + pszichiatéria
 Vallástudomány, valláskritika
 Vegyes tartalmú periodikumok
 Neveléstudomány
 Mikrobiológia
 Biokémia
 Antropológia
 Bányászat + kohászat
 Ásványtan, kristálytan
 Paleontológia
 Múzeumok működése
 Teleptan
 Meteorológia
 Statiztika
 Biofizika
 Állatorvostudomány

nem bocsátkozhatunk, – ez egy, a jelenlegi kutatási témánktól eltérő, külön feladat lenne. Megmaradunk tehát a globális elemzés szintjénél és csak abban a vonatkozásban tekintjük a központi könyvtár és az Akadémia egész könyvtárhálózatának anyagát (kurrens külföldi periodikum-anyagát) összefüggő, összetartozó gyűjteménynek, amennyiben e két gyűjtemény egymást kiegészítő, vagy éppen átfedő voltát vizsgáljuk meg szakról-szakra haladva. Az alábbi táblázat ezt kívánja bemutatni.

Az egyes szakterületek Akadémiai könyvtári és intézeti periodikum-
ellátottsága 1972 végén:

A szak megnevezése az ETO szisztematikus rendjét követve	A szakot képviselő intézetek neve	Hány periodikumnyi anyag található		A közp. könyvtár állományához viszonyított + - eltérés:
		A közp. könyvtárban	Az intézeteknél	
Tudomány- ill. üzemszervezés	Afro-Ázsiai Kut. Közp. Ipargazd. Kut. Csop. Tudományszervezési Csop. Közgazdaságtud. Int.	93,25	52	+
Kultúra + művelő-lődéstörténet	Dunántúli Tud. Int. Történettudományi Int.	64,28	16,5	+
Filozófia	Filozófiai Int. Lukács Archivum és Könyvt.	93,03	43	+
Pszichológia + pszichiátria	Pszichológiai Int. Pedagógiai Kut. Csop.	35,25	46,5	-
A kommunista pártokkal kapes. anyag + marxizmus-leninizmus	Afro-Ázsiai Kut. Közp. Állam- és Jogtud. Int. Filozófiai Int. Közgazdaságtud. Int. Lukács Archivum és Könyvt. Történettudományi Int.	35,5	20	+
Szociológia, szociográfia	Afro-Ázsiai Kut. Közp. Szociológiai Kut. Int.	43,26	62	-
Statisztika	Ipargazd. Kut. Csop. Közgazdaságtud. Int. Matematikai Kut. Int.	7,5	58,5	-
Politika + államigazgatás	Afro-Ázsiai Kut. Közp. Közgazdaságtud. Int. Lukács Archivum és Könyvt. Történettudományi Int.	36,45	83,7	-
Politikai gazdaságtan + közgazdaságtudomány	Afro-Ázsiai Kut. Közp. Ipargazd. Kut. Csop. Közgazdaságtud. Int.	54,48	350,34	-

A szak megnevezése az ETO szisztematikus rendjét követve	A szakot képviselő intézetek neve	Hány periodikumnyi anyag található		A közp. könyvtár állományához viszonyított + - eltérés:
		A közp. könyvtárban	Az intézeteknél	
Jogtudomány (nemzetközi szervezetek működése)	Állam- és Jogtud. Int.	51,75	134,5	-
Neveléstudomány	Pedagógiai Kut. Cso.	20,83	51,5	-
Néprajz	Dunántúli Tud. Int. Néprajzi Kut. Cso. Népzene Kut. Cso.	108,38	34,5	+
Matematika + kibernetika	Matematikai Kut. Int. Számítástechnikai Közp.	213,98	103	+
Csillagászat + űrkutatás	Csillagvizsgáló Int. Geodéziai és Geofizikai Kut. Int. Napfizikai Observatórium	39,8	149,33	-
Fizika	Atommag Kut. Int. Kvantumelméleti Tanszéki Kut. Cso. Központi Fizikai Kut. Int. Műszaki Fizikai Kut. Int. Műszerügyi Szolgálat	131,01	120,33	Nem szignifikáns
Atomfizika + reaktorteknika	Atommag Kut. Int. Izotóp Int. Központi Fizikai Kut. Int. Kvantumelméleti Tanszéki Kut. Cso.	38,25	115,5	-
Kémia + kémiai technológia	Biokémiai Kut. Int. Izotóp Int. Kémiai Szerkezeti Lab. Központi Kémiai Kut. Int. Műszaki Kémiai Kut. Int. Talajtani és Agrokémiai Kut. Int. Olajbányászati Kut. Lab.	149,62	130	+
Geofizika és geokémia	Geodéziai és Geofizikai Kut. Int.	40,65	76,5	-
Fizikai földrajz	Földrajztudományi Kut. Int. Geodéziai és Geofizikai Kut. Int.	35,58	34,83	Nem szignifikáns

A szak megnevezése az ETO szisztematikus rendjét követve	A szakot képviselő intézetek neve	Hány periodikumnyi anyag található		A közp. könyvtár állományához viszonyított + - eltérés:
		A közp. könyvtárban	Az intézeteknél	
Meteorológia	Dunántuli Tud. Int. Földrajztudományi Kut. Int. Napfizikai Obszervatórium	8, 17	12	-
Biológia	Biokémiai Kut. Int. Biológiai Kut. Int. (Tihany) Biológiai Kut. Telep (Szeged) Kísérleti Orvostudományi Kut. Int.	95, 25	115, 5	-
Mikrobiológia	Mikrobiológiai Kut. Csop.	20, 83	38, 5	-
Biokémia	Biokémiai Kut. Int. Biológiai Kut. Telep (Szeged) Kísérleti Orvostudományi Kut. Int.	20, 75	49, 5	-
Növénytan	Botanikai Kut. Int. Mezőgazdasági Kut. Int.	48, 58	41, 5	+
Állattan	Állategészségügyi Kut. Int. Biológiai Kut. Int. (Tihany)	58, 5	37, 5	+
Orvostudomány	Kísérleti Orvostudományi Kut. Int. Biológiai Kut. Telep (Szeged)	81, 58	137	-
Állatorvostudomány	Állategészségügyi Kut. Int.	4, 17	36	-
Műszaki tudományok általában	Automatizálási Kut. Int. Műszaki Fizikai Kut. Int. Műszertügyi Szolgálat	89, 67	79, 5	+
Elektrotechnika, elektronika + automatika	Automatizálási Kut. Int. Műszaki Fizikai Kut. Int. Számítástechnikai Közp.	59	210, 34	-
Bányászat + kohászat	Olajbányászati Kut. Lab.	19, 34	29, 5	-
Mezőgazdaság	Mezőgazdasági Kut. Int.	47, 59	189	-
Művészetek	Művészettörténeti Kut. Csop. Népzene Kut. Csop. Zenetudományi Int.	151, 41	72, 84	+
Nyelvtudomány	Nyelvtudományi Int.	203, 31	83	+

A szak megnevezése az ETO szisztematikus rendjét követve	A szakot képviselő intézetek neve	Hány periodikumnyi anyag található		A közp. könyvtár állományához viszonyított + - eltérés:
		A közp. könyvtárban	Az intézeteknél	
Irodalom, irodalomelmélet, irodalomtörténet, filológia	Irodalomtudományi Int. Eötvös Könyvtára Nyelvtudományi Int.	388,35	83	+
Földrajz + honismeret	Afro-Ázsiai Kut. Közp. Dunántúli Tud. Int. Földrajztudományi Kut.Int.	125,13	97	+
Történelem általában + paleográfia, epigráfia	Történettudományi Int.	252,71	63	+
Régészet + ősrégészet	Régészeti Int.	235,83	43,33	+
	Összesen:	3203,02	3100,54	

Táblázatunkból, mindjárt elsőként az tűnik ki, hogy jónéhány szakterület esetében melőztük az egybevetést. Két okból is szükség volt erre a megoldásra. Egyrészt szükség volt olyan szakterületek esetében, melyek anyagát nem lehetett egyetlen intézet kifejezett gyűjtőkörébe sorolni. (pl. vallástudomány, geológia, orientalisztika). Másrészt, el kellett hagynunk azon szakterületek anyagának összehasonlítását is, melyek mint kiegészítő tudományterületek, több intézet anyagában is előfordulhatnak. (pl. dokumentáció, természettudományok általában, természet- és alkalmazott tudományt egyaránt érintő periodikumok, stb.). A kihagyott szakterületeket érintő periodikumok száma az Akadémiai Könyvtárban: 1491, az intézeti könyvtárakban: 212.

Az 1966. évi állapotot tükröző elemzésünkben (16-18.p.) tártuk fel először, - a fenti táblázathoz hasonlóan - az Akadémiai Könyvtár és az Akadémiához tartozó kutatóintézeti könyvtárak kurrens külföldi periodikum-anyagának egymáshoz való viszonyát. Ezen első felmérés adatait véve alapul nézzük meg, hogy milyen változás következett be 1972 végére e két nagy periodikum-bázis strukturájában.

Táblázatunk tanúsága szerint az Akadémiai Könyvtár periodikum-állománya a tudomány-, ill. üzemszervezés, a kultúra és művelődéstörténet, a filozófia, a marxizmus-leninizmus, a néprajz, a matematika, a kémia, a növénytan, az állattan, a műszaki tudományok általában, a művészetek, a nyelvtudomány, az irodalom és filológia, a földrajz és honismeret, a történettudomány és a régészet, ősrégészet szakok területén többszörösen, illetve jelentősen túlhaladja az érintett szakintézetek összesített anyagát. 1966-ban viszont, az előbbieken felsorolt szakokon kívül - a matematika és a tudományszervezés kivételével - a központi könyvtár anyaga még a szociológia, szociográfia, a fizika, az atomfizika, reaktortechnika, a bányászat, kohászat területén is felülmuta az intézetek anyagát. Fenti adataink értékelésénél feltétlenül figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy a csererevizió az intézeti könyvtárak anyagára is kiterjedt és ennek végeredményeképp 303, az ott folyó kutatások számára nyilvánvalóan nem elsőrendűen fontos periodikum járatásáról mondtak le az intézetek. Tehát az 1968/1969-es csererevizió állománytisztító hatása az intézetek nem-vételes

periodikum-anyagának további alakulását is befolyásolta. Ugyancsak ettől az időszaktól számítható az intézetek saját gyűjtőköri szempontjainak figyelembevételével történő, önálló cse-reszerzeményezés. A 17/1972-es MTA Főtitkári utasítás, már az intézetek elsősorban folyóiratcserével kapcsolatos jogait és kötelességeit is rögzítette. Ez a tény is természetesen hozzájárult a mai helyzetkép kialakulásához.

Az iménti kis szakfelsorolásunk első pillanatra azt látszik bizonyítani, hogy nem jelentékeny az 1972-re kialakult változás, hiszen az 1966-ban, 18 szakterület esetében fennálló központi Könyvtári periodikum-tulsúly 1972-ben 14 szak területén még továbbra is fennáll. Ám ezzel együtt bizonyos polarizálódás tanui vagyunk.

Ez a polarizálódás abban mutatkozik meg, hogy az imént felsorolt 14 szak esetében a két szóban forgó állománybázis, az akadémiai könyvtári és az intézeti-hálózati állomány között a szakonkénti nagyságrendi arányok megváltoztak. Az 1966-ban is már fennálló akadémiai könyvtári tulsúly tovább növekedett a kultúra és művelődéstörténet, a nyelvtudomány, az irodalom, irodalomtudomány és filológia, a történettudomány és a régészet területén, tehát a könyvtár fő gyűjtőkörébe vágó szakterületek vonatkozásában. Az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkörétől távol eső, más szakok esetében, a még 1972-ben is fennálló periodikum-ellátottsági tulsúly viszont erősen csökkent az 1966. évi helyzethez képest, a következő szakok esetében: a növénytan, állattan, műszaki tudományok általában. Természetesen ezen arányok illetően való alakulásához az intézeti kurrens külföldi periodikum-állományban 1966 óta bekövetkezett változások, arányeltolódások is hozzájárultak, azonban ezek elemző, értékelő vizsgálata már nem tartozik jelen dolgozatunk tárgykörébe. Annyit azonban megállapíthatunk, hogy az ilyen vagy amolyan mérvű periodikum-többlet a központi könyvtárban, a jelzett szakok esetében, az illető szakterület kutatói számára, a szakintézetek saját folyóiratanyagán túl, semmiképpen sem figyelmen kívül hagyható információs forrásanyag.

A polarizációs folyamat másik, ellentett vonatkozásaként azt a tanulságot vonhatjuk le táblázatunkból, hogy 1966-hoz képest, 1972-re tízről tizenkilencre emelkedett azon szakterületek száma, amelyek esetében az intézeti periodikum-állomány jelentékenyen gazdagabb a központi könyvtárénál. Nézzük meg, hogy ezek, a táblázatunkban minusz-jellel jelölt szakok konkrétan milyen változást mutatnak. A következő szakterületek esetében, 1966-ban még az Akadémiai Könyvtárnak volt jelentékenyen több kurrens külföldi periodikum, vagy éppen soggal "nem szignifikáns" volt a két állománybázis közötti eltérés: pszichológia + pszichiátria, szociológia, szociográfia, politika + államigazgatás, atomfizika + reaktortechnika, geofizika és geokémia, biokémia, orvostudomány, bányászat + kohászat. Egy újabb szakterülettel bővült jelen összehasonlításunk, 1966-hoz képest, a neveléstudomány szakkal, melynek akkor még nem volt az Akadémián belül külön kutatóhelye. E szakra vonatkozólag a jelenlegi összehasonlítás szintén az intézeti külföldi periodikum-anyag gazdagabb volta mellett tanuszkodik. Ezeken a szakterületeken a súlypont eltolódás a csererevizió természetes és célirányos következménye. Néhány szak esetében, az 1966-ban is már fennálló intézeti könyvtári periodikum-állomány tulsúly tovább növekedett; e szakok a következők: politikai gazdaságtan + közgazdaságtudomány, jogtudomány, mikrobiológia, elektrotechnika, elektronika + automatika.

Az eddig felsoroltakon kívül még két szakterület, a tudomány- ill. üzemszervezés és a matematika + kibernetika területén végbement szakperiodikum-beli ellátottság arányainak módosulását érdemes külön is kiemelni. Mindkét említett szak esetében "nem szignifikáns" volt az eltérés az Akadémiai Könyvtár és az Akadémiához tartozó intézeti könyvtárak kurrens külföldi periodikum anyagában, ami a jelenleg vizsgált számszerűséget illeti. 1972-re viszont a központi könyvtár periodikum-anyaga jelentékenyen megnövekedett az intézetek anyagához képest. Mindkét szakterület esetében kézzelfogható a magyarázat: a tudományos-vezetés mint főgyűjtőkör, 1966-ban még igen rövid multra tekinthetett vissza, és éppen az elmúlt hat év alatt, magának a tudományterületnek rohamléptekben történt fejlődésével együtt terebélyesedett ki szakirodalmá is. Egymás után indultak meg újabb és újabb idevonatkozó fontos szakfolyóiratok, melyek megszerzésére a Könyvtár következetesen gondot fordított. A matematika területén viszont, a matematikai módszerek alkalmazásának egyre több tudo-

mányterületen, beleértve a humán- és társadalomtudományok területét is, lehetünk tanui. A matematika módszereinek a különféle, s nem egyszer humán területeken történő alkalmazásának problematikájával foglalkozó szakperiodikum, — interdiszciplináris jellegénél fogva —, már joggal tartozik az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkörébe.

Hogy az egyes szakterületek össz akadémiai belüli, kurrens külföldi periodikumokkal történő szakirodalmi ellátottságának mértékét, illetve arányait még egzaktabban tudjuk megvilágítani, szükséges az esetleges átfedések mértékéről is néhány gondolatot, illetve adatot feltárni. Ez a feltárás csak a központi könyvtárnak és az össz intézeti könyvtári periodikum-állomány egységes voltának szintjén tartozik jelen dolgozatunk témakörébe. Az intézetek periodikum-anyagának egymás közötti átfedése, jóllehet igen fontos kérdés, — megintcsak tulmutat jelen vizsgálódásaink hatókörén.

Alábbi kis összeállításunkban azokat a szakterületeket soroljuk fel, melyek esetében a szakterületet érintő kurrens külföldi periodikumok több mint 25 % -a az akadémiai intézeti könyvtárak periodikum állományában is megtalálható egyidejűleg.

A szak megnevezése:	Az átfedés mértéke %-ban:	A szak megnevezése:	Az átfedés mértéke %-ban:
1. Atomfizika + reaktortechnika	65 %	14. Elektrotechnika, elektronika + automatika	38 %
2. Csillagászat + űr kutatás	62 %	15. Állattan	36 %
3. Fizika	61 %	16. Nyelvtudomány	35 %
4. Biokémia	58 %	17. Fiziko-matema- tikai tudomá- nyok	34 %
5. Mikrobiológia	58 %	18. Fizikai földrajz	33 %
6. Kémia + kémiai technológia	53 %	19. Jogtudomány (nemzetközi szervezetek működése	32 %
7. Szociológia, szocio- gráfia	48 %	20. Filozófia	30 %
8. Politikai gazdaság- tan, közgazdaság- tudomány	47 %	21. Régészet + ősrégészet	27 %
9. A kommunista pár- tokkal kapcsola- tos anyag+marxiz- mus-leninizmus	46 %	22. Történelem ál- talában + paleográfia, epigráfia	27 %
10. Matematika + kiber- netika	44 %	23. Növénytan	27 %
11. Biofizika	44 %	24. Politika + ál- lamigazgatás	25 %
12. Geofizika és geo- kémia	41 %	25. Mezőgazdaság	25 %
13. Biológia	40 %		

A 31. oldalon lévő táblázatunkban bemutatott, százalékban kifejezett viszonyyszámokból nem szabad tul messzematató értékeléseket levonni. Ezek csak kvantitatív jellegű, tájékoztató adatok. Az átfedések mértékének meghatározása mellett, — hogy ezt a mértéket a kellő megvilágításba tudjuk helyezni, — azt is szükséges megállapítani, hogy konkrétan mely periodikumokra terjed ki az átfedés ténye. (Az átfedések elvi kérdéseivel és gazdasági kihatásaival. V.A. Zinkina (1970) foglalkozik a Lett SzSzK akadémiai könyvtári hálózatának viszonylatában.) Hiszen a tudományos köztudatban is elfogadott tény, hogy vannak olyan "kézikönyv" jellegű periodikumok melyeknek több helyen való megléte még egy hálózaton belül (jelen esetben az Akadémia egész könyvtárhálózata) is indokolt és szükséges. Gondolunk itt elsősorban az olyan általános tájékoztatást nyújtó periodikumokra, mint a "Science" vagy a "Nature", hogy csak a legkézenfekvőbbeket említsük. Ha ezen felül még azt is figyelembe vesszük, hogy az intézeti könyvtárak közül nem egy vidéken, távol a központi könyvtártól működik, akkor még közelebb jutunk a reális értékeléshez. Végül, de nem utolsó sorban, mint objektív tényezőt kell értékelnünk azt a körülményt, hogy a főként népidemokratikus államok akadémiai között érvényben lévő kulturális egyezmények keretében, az ún. "kulturcserében" beérkező kiadványok az esetek többségében többes példányban érkeznek az Akadémiai Könyvtárba, mint hálózati központba. Ez a momentum már önmagában is bizonyos mértékű átfedéseket eredményez a központi könyvtár és az intézeti könyvtárak, illetve maguk az intézeti könyvtárak kurrens külföldi periodikum-anyagában. És egyben ez a magyarázata annak is, hogy az átfedések százalékban kifejezett mértéke éppen az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkörétől messzeeső tudományterületek periodikum-anyagában a legszámottevőbb.

Mindenesetre a szükségtelen, vagy anyagi ráfordítást jobban igénylő átfedéseket mindeképpen helyes lenne megszüntetni mind a központi könyvtár és az intézeti könyvtárak, mind pedig az intézeti könyvtárak egymás közötti viszonylatában. Erre vonatkozólag már több megbeszélés, tárgyalás is volt az intézetekkel. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy e kérdéskör mélyrehatóbb vizsgálata már jelen dolgozatunk feladatkörén kívül esik.

Dolgozatunk célja, hogy az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-állományáról adjon a legkülönfélébb szempontok szerinti értékelő képet. Talán nem térünk el e cél-tól túlságosan azzal, ha az Akadémiai Könyvtár és az intézeti könyvtárak együttes periodikum-mennyiségéről is tájékoztatást nyújtunk. Ha a központi könyvtár periodikumainak számához (4695) hozzáadjuk az össz intézeti periodikumok számát (3313), levonva az átfedéseket (1160), akkor 6848-ra tehető az Akadémiára járó összes kurrens külföldi periodikum-féleség száma, mely 42 % -át teszi ki az egész országba járó kurrens külföldi periodikum-féleségnek.

Ha a fentiekben vizsgált össz akadémiai periodikum-bázis 1966-hoz képest számszerűleg csökkent is (1966-ban: 8191), ez a csökkenés nem érintette az elsőrendűen fontos, nagy tudományos értékkel bíró periodikumok körét. S így a csererevizio eredményeként kevésbé szerteágazó, az Akadémián folyó kutatásokat ténylegesen jobban támogató, az Akadémia tudománypolitikai célkitűzéseit, valamint az országos viszonylatban is előtérbe került ész-szerű gazdaságossági szempontokat is figyelembe vevő zártabb egység lett ezen össz akadémiai periodikum-bázis, de ezen jellemzői nem csökkentik, hanem — véleményünk szerint — inkább növelik tudományos felhasználhatóságának mértékét.

d.) Az "egyetlen hazai példány"-periodikumok az Akadémiai Könyvtárban

Már az 1966. évi állapotot tükröző elemző tanulmányunkban is külön foglalkoztunk (20-23.p.) az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai közül azokkal, melyek egyetlen példányban, csak az Akadémiai Könyvtárba jártak. Felmérésünket akkor kiterjesztettük az intézeti könyvtárak ilyen típusu anyagára is. Megállapítottuk, hogy a központi könyvtárban 1941, tehát valamivel több, mint az egész állomány egyharmada; az intézeti könyvtáraknál viszont 940, tehát nem egészen egy negyed része a kurrensen járó külföldi periodikumoknak ilyen ún. "unikális" példány. Megvizsgáltuk ezeknek az egyetlen hazai pél-

dány periodikumoknak szakszerinti hovatarozását és megállapítottuk, hogy az Akadémiai Könyvtár mind az 56 tudományterületen rendelkezik ilyen periodikumokkal. Arra a kérdés-körre vonatkozólag, hogy egy-egy szakterület kurrens külföldi periodikum-anyagának hány százaléka egyetlen hazai példány, szintén számításokat végeztünk. Megállapítottuk, hogy rendkívül széles skálán, 12,5 % -tól (biofizika) 91,6 % -ig (vallástudomány, valláskritika) terjedt egy-egy tudományszakon belül az egyetlen hazai példány kurrens külföldi periodikumok aránya.

A következőkben néhány adat segítségével világítsuk meg, hogy 1972-re milyen kvalitatív és kvantitatív változások következtek be az Akadémiai Könyvtár periodikum-állományában ilyen vonatkozásban!

Adataink bemutatása előtt ismételten hivatkozunk arra a dolgozatunk II. fejezetében már említett tényezőre (13.p.), hogy ti. a csererevizíós tevékenység az egyetlen hazai példány periodikumokra nem vonatkozott, ezeket nem érintette, bármely szak területébe tartoztak is.

Az Akadémiai Könyvtárba járó kurrens külföldi periodikumok közül az egyetlen hazai példányoka. az Országos Széchényi Könyvtár keretében működő "Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa" és az általuk közreadott lelőhelyjegyzék, a "Kurrens Külföldi Folyóiratok a Magyar Könyvtárakban" c. kiadvány alapján állapítottuk meg, csakugy mint 1966-ban.

1972 végén 1626 volt azoknak a kurrens külföldi periodikumoknak a száma, melyek kizárólag az Akadémiai Könyvtárba jártak. Az egyetlen biofizika kivételével mind az 55 vizsgált szakterület rendelkezik több-kevesebb ilyen típusu anyaggal. A neveléstudomány területén rendelkezünk relative a legtöbb ilyen periodikum ritkasággal, az összes járó periodikumnak 73,97 % -a egyetlen hazai példány. A mikrobiológia területén a legalacsonyabb ez a százalékos arányszám, mindössze 6,38 %.

A könnyebb áttekinthetőség és a többszemponu értékelés lehetőségének érdekében nem egyetlen összefüggő nagy táblázatban mutatjuk be egyetlen hazai példány periodikumaink számát, szakszerinti megoszlását, hanem kisebb egységeként, már eleve egy csoportosítva adatainkat, hogy a bennünket érdeklő kérdésekre kapjunk választ elsősorban. Az alábbi, első kis táblázatunk azt mutatja be, hogy az 1626 egyetlen hazai példány kurrens külföldi periodikumunk több mint 50 % -a mindössze tíz szakterületre korlátozódik. Ezek a következők:

Sorszám	A szak megnevezése	Hány egyetlen példány periodikum érinti a szakot?	%
1.	Irodalom, irodalomelmélet, irodalomtörténet, filológia	165,55	10,18 %
2.	Orientalisztika	114,82	7,06 %
3.	Történelem+palaeográfia, epigráfia	99,67	6,13 %
4.	Régészet+ősrégészet	84,98	5,22 %
5.	Nyelvtudomány	78,84	4,85 %
6.	Dokumentáció+katalógusok, bibliográfiák, könyvtárak+levéltárak működése	71,83	4,42 %
7.	Humán tudományok és társadalomtudományok ált.	70,06	4,31 %

Sor-szám	A szak megnevezése	Hány egyetlen példány periodikum érinti a szakot?	%
8.	Művészetek (képzőművészetek, iparművészet, zene, film, tánc, színművészet)	67,85	4,17 %
9.	Akadémiák és egyéb tudós társaságok	62,92	3,87 %
10.	Földrajz+honismeret	53,84	3,31 %
		870,36	53,52 %

A táblázatban felsorolt 10 szakterület közül nyolc, — a nyelvészet és a földrajz kivételével, 1966-ban is a legtöbb egyetlen hazai példány periodikummal rendelkezett.

Végül, utolsó vizsgálati szempontként emeljük ki néhány természettudományi és alkalmazott tudományi szakterületet és nézzük meg, hogy ezen tudomány területekbe vágó kurrens külföldi periodikumaink közül hány százalék az egyetlen hazai példány.

A szak megnevezése	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot	Hány %-a egyetlen hazai példány	A szak megnevezése	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot	Hány %-a egyetlen hazai példány
Természet- és alkalmazott tudományt egyaránt érintő folyóiratok	48,26	38,16 %	Meteorológia	8,17	48,95 %
Leíró természettudományok	52,67	35,27 %	Teleptan	10,5	33,33 %
Csillagászat+űrku-tatás	39,8	33,91 %	Antropologia	19,84	49,14 %
Geofizika és geokémia	40,65	46,74 %	Biokémia	20,75	33,73 %
Fizikai földrajz	35,58	38,42 %	Orvostudomány	81,58	38,91 %
			Műszaki tudományok általában	89,67	31,4 %
			Mezőgazdaság	47,59	32,23 %

Fenti kis táblázatunk tanúsága szerint e profilidegen szakterületeken periodikumaink több mint egyharmada egyetlen hazai példány.

Az előbbieket során, bemutatott több különféle szempontú vizsgálódásból nyert adatok birtokában, joggal merülhet fel bennünk a kérdés, hogy mennyiben értékmérője egy adott periodikumnak az a sokszor véletlen folytán kialakult helyzet, hogy ti. történetesen egy adott időben

csak egyetlen példányban található meg akár országos viszonylatban is. Másképpen fogalmazva úgy is feltehetnénk a kérdést, hogy mennyiben növeli egy periodikum-gyűjtemény, jelen esetben az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-gyűjteményének értékét az a tény, hogy e gyűjteménynek egyharmadát olyan periodikumok teszik ki, melyek csak az Akadémiai Könyvtárban hozzáférhetők?

Bármiféle formális értékelés előtt előre kell bocsátanunk, hogy az egyetlen példányban beérkező külföldi periodikumok között különbséget kell tennünk. Természetesen más az értéke az országba csak egyetlen példányban beérkező periodikumnak, ha az egy igen jelentős és esetleg egyben igen drága szakfolyóirat, mely a gazdaságosság szempontját józanul figyelembe vevő szerzeményezési kooperáció révén érkezik csak egyetlen példányban. Megint más viszont az értéke egy olyan kisebb tudományos jelentőségű periodikumnak, mely egy kulturpolitikai szempontokat is mérlegelő cseretevékenység folytán, esetleg egy fejlődő országgal kötött kulturális egyezmény keretében kerül be az országba, az egyezményt megkötő intézmény könyvtárába; jelen esetben az Akadémiai Könyvtárba. De nemcsak az akadémiai egyezmények, hanem a korábban már említett tudánypolitikai megfontolások – tehát magyar Acta jelenléte adott külföldi kutatóhelyen, – is vezethetettek arra, hogy kevésbé fontos, egyetlen hazai példány periodikumok birtokába jussunk. Nos, az Akadémiai Könyvtár periodikum-ritkaságai többségükben ez utóbbi csoportba sorolhatók, bár kétségtelen vannak közöttük magas információs értékkel bíró, élvonalbeli periodikumok is, különösen a gyűjtemény körbe tartozó szakterületek anyagában.

Már 1966-ban megpróbáltuk valamiféle tényleges értékelését adni kurrens külföldi periodikumaink ezen típusának, mely mint láhattuk akkor is és ma is mintegy harmadát teszi ki az összes beérkező anyagnak. – Az anyagnak mintegy kétharmada, az előbbieken már jelzett körülmények folytán azonos az 1966-ban is egyetlen hazai példányként számon tartott periodikummal. – Előző értékelésünkkel az volt az álláspontunk, mellyel ma is egyetértünk, – hogy egy periodikum értékét nem ritkaság volta, hanem tudományos felhasználhatóságának mértéke szabja meg.

"Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában" c. 1971-ben megjelent tanulmányunkban (84–87.p.) külön foglalkoztunk annak a kérdésnek vizsgálatával, hogy egyetlen hazai példány periodikumaink használata, kihasználtsága milyen mérvű. Megállapítottuk, egyetlen évet, az 1966. évet alapul véve, hogy ezen típusu periodikumainak kihasználtsága mind az anyag mennyiségét, mind az olvasók számát tekintve valamivel alatta maradt a teljes kurrens külföldi periodikum-anyag kihasználtságának. Az egyes szakokra külön-külön is lebontott keresettség-index a humán tudományok esetében valamivel magasabb mint a természettudományok körében. Mindezekből arra a végkövetkeztetésre jutottunk, hogy olvasóink nem elsősorban a periodikum-ritkaságok miatt jönnek az Akadémiai Könyvtárba.

A fenti összefüggések ismeretében azzal a tanulsággal zárhatjuk le a problémakört, hogy az Akadémiai Könyvtár elsősorban speciális helyzeténél fogva (össz akadémiai csereközpont) jelentős mértékben birtokába jut olyan kurrens külföldi periodikumoknak, melyek tudományos értéke nem egyértelműen magas.

Egyetlen hazai példány periodikumaink ezen kevésbé értékes részét úgy kell tekintenünk, mint annak a cseretevékenységnek velejáróját, melynek segítségével sokszor más módon be nem szerezhető igen értékes periodikumok birtokába jutunk. Ezek esetében meg kell ma-radnunk a könyvtár muzeális feladatköre: a megőrzés szintjénél. E mellett, éppen az utóbbi évek állománytisztító munkája, a permanens revízió teszi egyre inkább lehetővé számunkra, – áttörve az egyezmények ma már egyre kevésbé szigorú korlátait, – hogy tudatosan csökkentsük az értékes csereanyag mellett beáramló jelentéktelen anyagot.

Az egyetlen hazai példány periodikumainkkal kapcsolatban általában arra kellene viszont törekednünk, hogy meggondoltabb könyvtárpropagandával, esetleg az anyag szélesebb körű feltárásával, tartalomjegyzék fotoszolgálattal, stb. az illetékes szakemberek,

kutatóhelyek figyelmét felhívjuk rájuk. Hiszen mindenkor adódhatnak olyan tudományos vagy akár gyakorlati problémák, melyek megoldásához másod-, vagy harmadrendű információs források is közelebb vihetnek. — Azonban teljesen nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a feltevést sem, hogy a kevésbé ismertségen túlmenően a használat hiányának sok esetben nyelvi okai is vannak.

e.) A kurrens külföldi periodikumok nyelvek szerinti megoszlásának kérdéséhez.

Tanulmányunk előző fejezeteiben sokszor és sokféle vonatkozásban utaltunk az Akadémiai Könyvtár kiterjedt cseretevékenységére, mint a periodikum-szerzeményezés legfőbb bázisára. Az általunk jelenleg vizsgált időszakban, 1972-ben 92 állam 1643 intézményére terjedtek ki a könyvtár cserekapcsolatai. A 92 államból 28 európai, 24 ázsiai, 22 afrikai, 16 amerikai és 2 ausztráliai. Természetes, hogy ez a sok nyelvterületre kiterjedő cserekapcsolat-rendszer jelentősen befolyásolja kurrens külföldi periodikum-állományunk nyelvi megoszlásának összképét. Következő táblázatunk azt mutatja be, hogy 1966-hoz képest milyen változások mutatkoznak a nyelvi megoszlás strukturájában.

Sor-szám	1966			1972		
	A nyelv megnevezése	Előfordulási szám	%-szám	A nyelv megnevezése	Előfordulási szám	%-szám
1.	angol	1327	23,06	angol	1092	23,26
2.	orosz	947	16,28	több nyelvű	710	15,12
3.	német	624	10,84	orosz	628	13,37
4.	több nyelvű	521	9,05	német	484	10,31
5.	francia	451	7,83	francia	382	8,14
6.	lengyel	290	5,33	lengyel	246	5,24
7.	olasz	237	4,11	olasz	168	3,58
8.	spanyol	193	3,35	román	120	2,55
9.	cseh	138	2,39	spanyol	120	2,55
10.	bolgár	125	2,17	cseh	115	2,45
11.	román	120	2,08	szerb	64	1,36
12.	szerb	80	1,39	szlovák	60	1,28
13.	ukrán	69	1,19	bolgár	57	1,21
14.	japán	64	1,11	japán	54	1,15
15.	kinai	62	1,07	horvát	52	1,11
16.	szlovák	58	1, -	ukrán	52	1,11
17.	portugál	49	0,85	svéd	29	0,62
18.	horvát	45	0,78	portugál	26	0,55
19.	svéd	33	0,57	magyar	25	0,53
20.	vietnami	31	0,53	finn	18	0,38
21.	finn	25	0,48	vietnami	17	0,36
22.	észti	23	0,39	észti	16	0,34
23.	litván	22	0,38	dán	13	0,27
24.	holland	22	0,38	szlovén	13	0,27
25.	magyar	19	0,33	török	12	0,25
26.	szlovén	17	0,29	holland	11	0,23
27.	mongol	16	0,27	albán	11	0,23

Sor-szám	1966			1972		
	A nyelv megnevezése	Előfordulási szám	%-szám	A nyelv megnevezése	Előfordulási szám	%-szám
28.	albán	14	0,24	litván	10	0,21
29.	norvég	14	0,24	mongol	10	0,21
30.	lett	13	0,22	norvég	9	0,19
31.	dán	13	0,22	horvát	9	0,19
32.	flamand	9	0,15	koreai	7	0,15
33.	örmény	9	0,15	új görög	6	0,13
34.	török	8	0,13	macedon	6	0,13
35.	belorusz ^x	7	0,12	héber	6	0,13
36.	macedon	7	0,12	gruz	5	0,11
37.	ujgörög	6	0,1	arab	5	0,11
38.	héber	6	0,1	perzsa	5	0,11
39.	azerbajdzsan	5	0,08	kinai	3	0,06
40.	hindi	4	0,06	azerbajdzsan	3	0,06
41.	gruz	4	0,06	lett	3	0,06
42.	koreai	4	0,06	klasszikus latin	3	0,06
43.	izlandi	3	0,05	izlandi ^x	2	0,04
44.	klasszikus latin ^x	3	0,05	üzbég ^x	2	0,04
45.	szorb ^x	3	0,05	klasszikus görög ^x	1	0,02
46.	kazah ^x	3	0,05	hindi	1	0,02
47.	pastu	2	0,03	kelta ^x	1	0,02
48.	arab	2	0,03	örmény	1	0,02
49.	indonéz ^x	2	0,03	pastu	1	0,02
50.	turkmén ^x	2	0,03	anatoliai török ^x	1	0,02
51.	baszk ^x	1	0,01	-		
52.	perzsa	1	0,01	-		
53.	mandzsui ^x	1	0,01	-		
		5754	99,6 %		4695	99,93 %

Mint fenti táblázatunkból kitűnik, 1972-ben csakugy, mint 1966-ban kurrens külföldi periodikum-állományunk igen sok, 50 nyelvterületet érint. Egy periodikum kutatási felhasználhatóságát, kétségtelenül nyelvi hovatartozása is befolyásolja (vö.: I.C.O'Brien, 1966). A világnyelveken megjelenő periodikumokban közzétett tudományos eredmények gyorsabban és szélesebb kutató-, olvasórétegekhez jutnak el; ezért nem lehet érdektelen az a periodikum-állományunk alapstrukturájára jellemző adat, hogy ti. 72,75 % gyűjteményünkben a világnyelveken megjelenő periodikum. Bár számszerű, pontos adatok erre nézve jelenleg nem állnak rendelkezésünkre, az a tapasztalatunk, hogy a kis

A táblázatban a x-szel jelölt nyelveken csak a tárgyévben volt periodikum, minthogy az 1966-on és 1972-ön túl más évet nem vizsgáltunk, arra nincs adatunk, hogy a jelzett nyelvű periodikumok mikor tűntek fel, ill. szűntek meg.

nyelveken megjelenő periodikumok egyre nagyobb arányban törekszenek arra, hogy nyelvi korlátaikat valamilyen világnyelven, — esetleg többön — közzétett kivonattal hidalják át. Az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkori kötelezettsége — tudniillik hogy egyik fő gyűjtőköre az orientalisztika — is bizonyos fokig előmozdítja ennek a fenti táblázatban tükröződő nyelvi sokrétűségnek. Ebben az esetben a szakkutatók számára természetesen már nem áll fenn nyelvi probléma.

A periodikumaink nyelvi megoszlását bemutató táblázatunkból még két összefüggésre szeretnénk utalni. Az egyik az, hogy 1966-hoz képest az egyes nyelveket képviselő periodikumok abszolút számában történtek ugyan változások — nagyrészt csökkenések — mégis az egyes nyelvek egymást követő gyakorisági sorrendjében meglepően kevés eltérés mutatkozik. A második észrevételünk az egyetlen figyelemreméltó változásra utal, arra, hogy a több nyelven megjelenő periodikumaink száma 1972-re 26 %-kal megnövekedett. Ez utóbbi jelenség feltehetően összefüggésben áll azzal a tendenciával, hogy nagy folyóiratkiadó vállalatok (a Mouton, a Springer stb.) mind gyakrabban tartják fontosnak újonnan indítandó periodikumaik nemzetközi jellegének, hangsúlyozását az egyazon folyóiratban több nyelven (természetesen világnyelven) való közlés lehetőségének biztosításával is.

Az 1966. évre vonatkozóan végzett használatelemzésünk kiterjedt a kurrens külföldi periodikum-állomány használatának nyelvek szerinti megoszlására is. Ezek az adatok jelenlegi periodikum-állományunk nyelvi megoszlási képének értékeléséhez is felhasználhatók. 1966-ban az összes használt kurrens külföldi periodikumnak 83,35%-a volt a világnyelven megjelenő periodikum. Az 53 különféle nyelven megjelenő periodikumból, amely 1966-ban kurrensként járt könyvtárunkba, 31 különféle nyelven olvastak, a nem használt 22 nyelv közül 17 az orientalisztika területére esett, melynek használati adataira vizsgálatunk nem terjedt ki. A jelenlegi állomány (1972) használatának nyelvi megoszlására érdemben csak egy későbbi használatelemzési tanulmányban térhetünk ki.

f.) Közelítő eljárások az állomány szakmai értékének megállapításához

H. Zenker 1968-ban a "Bibliothekar" c. szaklapban tanulmányt jelentett meg az állományfejlesztés prognosztikus szempontjainak kérdésköréről. Ebben arra hívja fel a könyvtárak szerzeményezőinek figyelmét, hogy az állományfejlesztésnél három szempontot kell mindenekelőtt tekintetbe venni: 1. a strukturális tényezőt, amely az állomány alapstrukturájának mindenkorai tekintetbevételét jelenti a szerzeményezés folyamán; 2. a célirányosságot, ami az állomány egy előre kitűzött nagyságának és minőségének elérésére vonatkozik és 3. az állandó szükségletnek megfelelő hatékonyságot, mely a használók mindenkorai kutatási igényeinek szakirodalommal történő optimális ellátását van hivatva biztosítani, az intézmény funkciója által megszabott könyvtári program keretében. Szerinte a könyvtári állomány alakulása társadalmilag és intézményileg meghatározott, de a használók is befolyásolják. Szerintünk, H. Zenker állományfejlesztésre vonatkozó szempontjai adott, már meglévő állományok értékelésénél is felhasználhatók. Mindenesetre óvunk bennünket attól, hogy egy-egy könyvtári állományt, esetünkben az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-állományát, az intézmény funkciótól elvonatoztatva, önmagában próbáljuk értékelni. Más értéket képvisel még egy szakmailag elsőrangú periodikum is, ha olyan gyűjteményben van, ahová a gyűjtőkörét tekintve tartozik. Egy primer geológiai folyóirat is csak a könyvtár legősbib, megőrző funkciójának részese lehet egy klasszika-filológiai, humán gyűjtőkörű gyűjteményben, — hogy egészen szélsőséges példát említsünk, — míg egy geológiai szakkönyvtárban elsőrendűen fontos kutatási eszköz lehet. Tehát a fenti elgondolásokat tekintetbe véve, egy állomány értékelésekor a funkcionális tényezőt a g y ű j t ő k ö r és az szabja meg, hogy az olvasók milyen rétegei igényeinek kielégítését kell az illető könyvtárnak biztosítani. Ez az ún. szakmai értéke egy periodikum-gyűjteménynek, változhat is; bizonyos szakterületek kiemelt kutatási

programja a szakterület periodikumainak "értékét" adott kutatási intézmény könyvtárában ill. gyűjteményében növelheti is, vagy ellenkező esetben, egy téma kutatásainak befejezésével, annak részterületi kérdéseivel foglalkozó szakperiodikum pillanatnyilag veszíthet információs értékéből.

Bizonyos típusú könyvtáraknak, így elsősorban az általános jellegű tudományos nagy-könyvtáraknak feladata azonban az olyan interdiszciplináris tudományterületek periodikum-anyagának a gyűjtése, melyeknek még nincs, vagy nem is lehet meghatározott kutatási helyük, illetve ugyanilyen felelősséggel tartoznak az induló új tudományterületek szakirodalmának beszerzésével kapcsolatban, sok esetben az illető kutatóhely kijelölését, megszervezését megelőzve, hogy a később felmerülő információs igények kielégíthetőek legyenek. Bizonyos tudományos előrelátás kell, hogy jellemezze a szerzeményezési munkát, amennyire ezt az anyagi erőforrások, munkaerő gondok és egyéb objektív feltételek lehetővé teszik. Az ilyen periodikumok esetében a szakmai érték későbbi növekedésével kell számolni.

Mindezen elvi szempontokat figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy igen nehéz valamiféle szakmai értékelést adni, egy eredetét és szak szerinti hovatartozását tekintve is igen szerteágazó gyűjtemény kurrens külföldi periodikum-anyagának, mint amilyen az Akadémiai Könyvtáré.

A szakirodalmat bemutató fejezetünkben már több külföldi szerző állományértékelési módszerét ismertettük. Anélkül, hogy felesleges ismételésekbe bocsátkoznánk, ismételtén utalnunk kell M.B. Cassata és G.L. Dewey (6.p.), W. Webb (8.p.), valamint H. Goldhor (8.p.) állomány-értékelési kísérleteire, ill. módszereire.

Mind az említett szerzők, mind a szakirodalomban általában egy-egy állomány szakmai értékének megállapításával foglalkozó kutatók — pl. A. H. Heilal 1970-ben megjelent tanulmányában is —, módszereikben általában közös alapról indulnak ki. Ez a közös alap a vizsgált állományrésznek vagy szakterületnek referáló lapokkal, szakbibliográfiákkal való összevetése és a referáltság tényének vagy mértékének felderítésével megközelíteni az illető állomány szakmai értékét. Ez a módszer periodikum- vagy könyvállomány esetében egyaránt használatos. A 41-44. oldalon bemutatásra kerülő összefüggő táblázatunk célja az, hogy az általunk vizsgált akadémiai könyvtári kurrens külföldi periodikum-állomány szakmai értékét a szakirodalomban már ismert módszer útján, de egyéni elgondolás szerint összeválogatott bibliográfiák, referálólapok, katalógusok segítségével próbálja meghatározni. A felhasznált, de magában a táblázatban csak szíglájukkal szereplő források bibliográfiai leírása a következő:

- UL = Ulrich's International Periodicals Directory. 14th edition. 1971-1972. I-II. Vol. New York — London, (1972). R.R. Bowker Co. (És az ezt kiegészítő:) Irregular Serials and Annuals. An International Dictionary. 2nd edition. 1972. New York — London, 1972. R.R. Bowker Co.
- SCI = Science Citation Index. International Interdisciplinary Index to the Literature of Science, Medicine, Agriculture, Technology and the Behavioral and Social Sciences. Philadelphia, Pa. 1972. E. Garfield Institute for Scientific Information.
- AP = L'Année Philologique. Bibliographie critique et analytique de l'antiquité gréco-latine. Paris, 1972.
- BL = Bibliographie linguistique de l'année 1970. Utrecht-Anvers, 1972. Spectrum.
- BSAA = Bulletin Signalétique. 526. Art et Archéologie. Proche-Orient. Asie. Amérique. Centre National de la Recherche Scientifique. Vol. 36. Paris, 1972.
- BSHL = Bulletin Signalétique. 523. Histoire et Science de la Littérature. Centre National de la Recherche Scientifique. Vol. 36. Paris, 1972.
- BSL = Bulletin Signalétique. 524. Sciences du Language. Centre National de la Recherche Scientifique. Vol. 36. Paris, 1972.
- BSP = Bulletin Signalétique. 525. Préhistoire. Centre National de la Recherche Scientifique. Vol. 36. Paris, 1972.
- BUS = Schlachter, W. — Ganschow, G.: Bibliographie der uralischen Sprachwissenschaft. 1830-1970. Bd. 1. Göttingen, 1974. Finnisch-ugrisches Seminar der Georg-August Universität. Wilhelm Fink Verl.
- ML = Maison des Sciences de l'Homme. Liste mondiale des périodiques spécialisés. Linguistique. Paris, 1971. Mouton.
- MLA = Meserole, H.T.: Bibliography on the Modern Languages and Literatures. New York, 1973. Modern Language Association of America.
- MR = Mathematical Reviews. American Mathematical Society. 1972. Providence, R.I. 1972.

A források összeválogatásánál — mint látható — elsősorban az Akadémiai Könyvtár fő gyűjtőkori tudományterületeire voltunk tekintettel. Az Ulrich's, a Science Citation Index és a Mathematical Reviews felhasználása viszont az összes szakterület, illetve bizonyos természettudományi szakterületek periodikum-anyagának értékeléséhez nyújt segítséget. Az alábbi táblázatban a szak megnevezése kapcsán pusztán az ETO-számokat tüntetjük fel; a 20-22. oldalon közölt táblázatunkban minden egyes itt alkalmazott ETO-szám értelmezése megtalálható.

Kurrens külföldi periodikumainak szereplésének mértéke a nemzetközi kiadói katalógusokban, bibliográfiákban

1.

A szak- megne- vezése:	Hány perio- dikumnyi a- nyag képví- seli a sza- kot állomá- nyunkban?	Ebből hány perio- dikumnyi anyagot regisztrálnak a feldolgozott kata- lógusok, szakbib- liográfiák együtte- sen (az átfedések leszámitásával)?	Ebből hány periodikumnyi anyagot regisztrálnak az alábbi katalógusok, szakbibliográfiák külön-külön?											
			UL	SCI	AP	BL	BSAA	BSHL	BSL	BSP	BUS	ML	MLA	MR
001.89 + 65	93,25	38,39	28,66	9,83	0,5	-	1.	-	-	1.	-	1.	0,5	4.
001.92	23,66	15,16	14,67	-	4.	2,5	-	-	2,5	-	1.	0,5	-	2.
002+01/02 + 930.25	228,92	136,41	136,41	10,5	7.	1.	2.	2.	1,25	-	-	1.	21,25	-
008+930,85	64,28	42,08	34,7	-	15,2	12,95	6,5	6,5	6,5	1,2	3,5	1,33	20,45	0,5
009+3	135,65	94,08	66,65	1.	26,62	38,7	8,03	12,95	13,92	2,53	17,7	7,5	41,33	1.
061,12	127.	69,36	47,09	3,83	3.	16,09	2,34	1,83	0,33	2.	12,5	-	8,25	10,83
069	10,66	5,5	4,25	-	0,5	-	2.	-	0,75	1,5	-	-	0,25	-
1	93,03	75,66	67,7	1.	16,45	8,95	0,53	11,61	6,42	1,53	0,7	-	19,75	12,5
159,9+ 616,89	35,25	29,75	29.	8.	1.	1,5	-	-	1,34	-	-	0,5	2,5	1,5
2	31,17	27,06	27,06	-	13,9	1,9	1,7	1,7	0,45	1,4	0,7	-	9,2	0,5
3K+3M+ 14M	35,5	19,3	16,5	-	0,5	0,5	-	0,75	1,75	0,5	0,33	-	1,5	-
30	43,26	35,33	35,33	5,83	0,5	-	0,5	0,33	0,67	0,5	2.	-	1,5	-

[illegible]

A szak- megne- vezése:	Hány perio- dikumnyi a- nyag képvi- seli a sza- kot állomá- nyunkban?	Ebből hány perio- dikumnyi anyagot regisztrálnak a feldolgozott kata- lógusok, szakbib- liográfiák együtte- sen (az átfedések leszámitásával)?	Ebből hány periodikumnyi anyagot regisztrálnak az alábbi katalógusok, szakbibliográfiák külön-külön?											
			UL	SCI	AP	BL	BSAA	BSHL	BSL	BSP	BUS	ML	MLA	MR
54+66	149,62	122,08	118,58	73,59	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	4,83
548/549	17,86	9,83	7,84	3,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
55	72,53	36,08	33,83	3,83	-	-	-	-	-	-	0,5	-	-	0,34
550,3/.4	40,65	17,31	16,25	4,25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,25
551,4	35,58	20,41	18,5	1,83	-	-	-	-	-	-	1,	-	-	1,34
551,5	8,17	4,17	2,5	1,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,
553	10,5	3,5	3,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
56	11,96	4,84	4,59	0,25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
57	95,25	63,25	60,	21,91	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4,
572	19,84	8,59	8,59	-	1,75	1,42	1,33	-	1,08	1,	1,58	0,91	0,92	-
576,8	20,83	15,	15,	8,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
577,1	20,75	15,25	14,25	11,25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
577,3	6,25	6,25	6,25	3,25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
58	48,58	21,41	20,58	6,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
59	58,5	36,84	33,92	5,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
61+612	81,58	49,58	48,75	5,84	0,5	0,33	-	-	0,5	-	-	0,83	0,33	1,5
619	4,17	3,	3,	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

A szak- megne- vezése:	Hány perio- dikumnyi a- nyag képvi- seli a sza- kot állomá- nyunkban?	Ebből hány perio- dikumnyi anyagot regisztrálnak a feldolgozott kata- lógusok, szakbib- liográfiák együtte- sen (az átfedések leszámításával)?	Ebből hány periodikumnyi anyagot regisztrálnak az alábbi katalógusok, szakbibliográfiák külön-külön?											
			UL	SCI	AP	BL	BSAA	BSHL	BSL	BSP	BUS	ML	MLA	MR
62	89,67	57,67	49,34	7,17	-	-	-	-	1.	1,5	-	-	-	15.
621.3+ 621-52	59.	41,5	37,84	14.	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5	18.
622+669	19,34	9,84	9,33	3.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,34
63	47,59	21,17	20.	4.	-	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-
7	151,41	95,73	94,23	2.	16,78	3,28	5,2	1,2	3,08	2,03	1,37	0,34	11,67	-
80	203,31	175,58	120,95	3,58	24,45	139,61	1.	15,75	46,82	0,73	87,66	126,75	135,93	3,5
807	79,55	72,12	57,45	-	72,12	50,45	7,53	29,2	12,5	2,54	2,7	2,84	36,33	-
809	429.	274.	141.	-	64.	115.	78.	21.	31.	20.	19.	56.	88.	1.
82/89	388,35	320,56	234,5	-	26,58	136,25	3.	90,92	34,03	1,7	47.	37,91	204,92	-
91+908	125,13	69,93	50,58	0,67	4.	11,58	1.	1,91	1,33	3,34	5,84	2,58	8.	1.
93/99+ 930.27	252,71	150,51	142,9	-	44,99	30,17	12,34	15,42	13,07	6,74	12,75	5.	29,75	-
930,26+571	235,83	146,54	120,4	-	64,87	15,78	27.	1,5	5,07	37,4	5,17	1,17	8,29	-
Összesen:	4695.	3208.	2614.	411.	427.	618.	173.	221.	193.	101.	244.	262.	701.	437.

Hogy fenti táblázatunk részletező és szerteágazó adatsoraiból állományunk szakmai értékére vonatkozólag reális következtetéseket tudjunk levonni, szükséges még az értékelés alapjául szolgáló források adatainak pontos ismerete is. Hiszen előző táblázatunk még csak abban az összefüggésben tárja fel az adatokat, hogy az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai közül szakterületenként hányat ismernek, referálnak vagy éppen dolgoznak fel az értékelés mércéjéül kiválasztott referáló lapok, bibliográfiák. Alábbi táblázatos összeállításunk, a valós arányok érzékeltetésének érdekében, most már a források adatait véve alapul, bemutatja hogy azok teljes anyagához hogyan viszonylik az akadémiai könyvtári, sőt az országos kurrens külföldi periodikum-bázis számszerűen:

A katalógus, szakbibliográfia szíglája:	Hány periodikumot dolgoz fel (referál stb.) a megadott forrás?	Ebből az Akadémiai Könyvtárban hány található meg számszerűen, (% -ban)?	Ebből (az Akadémiai Könyvtárban meg nem lévő, de) az országban egyéb gyűjteményekben fellelhető periodikumok száma, (% -a):	A megadott forrásban szereplő, de az országban egyetlen könyvtárnak sem járó periodikumok száma, (% -a):
UL	50 000	2614 (5,2 %)	nincs adat	nincs adat
SCI	2425	411 (16,9 %)	nincs adat	nincs adat
AP	767	427 (55,7 %)	85 (11,1 %)	255 (33,2 %)
BL	975	618 (63,4 %)	65 (6,7 %)	292 (29,9 %)
BSAA	287	173 (60,3 %)	38 (13,2 %)	76 (26,5 %)
BSHL	422	221 (52,4 %)	53 (12,5 %)	148 (35,1 %)
BSL	307	193 (62,9 %)	32 (10,4 %)	82 (26,7 %)
BSP	221	101 (45,7 %)	21 (9,5 %)	99 (44,8 %)
BUS ^x	531 ^x	244 (45,9 %)	16 (3, - %)	271 ^x (51,1 %)
ML	540	262 (48,5 %)	42 (7,8 %)	236 (43,7 %)
MLA	2589	701 (27,1 %)	236 (9,1 %)	1652 (63,8 %)
MR	1236	437 (35,4 %)	220 (17,7 %)	579 (46,9 %)

A fenti táblázat adatai azt bizonyítják, hogy kurrens külföldi periodikumaink igen nagy százalékban — pontosan 68,25 % -ban — olyan nemzetközileg elismert értékű tudományos források, melyeket katalógusok, referáló lapok és szakbibliográfiák egyaránt ismernek és feldolgoznak. Az egyidejűleg több forrás által vizsgált akadémiai könyvtári főgyűjtőkori területek anyagában megnyugtatóan magas az általunk értékmérőként kezelt nemzetközi ismertségi, referáltsági mutató.

Füzzünk mindenképp néhány értékelő megjegyzést a 41-44. oldalon lévő táblázatunk adataihoz. A kurrens külföldi periodikumaink által képviselt valamennyi szakterületre vonatkozó szakmai értékelésünk a már említett Ulrich's-féle nemzetközi folyóirat-

^xE bibliográfia kurrens és régi külföldi periodikumokat egyaránt feldolgoz, ezek biztonságos szétválasztására megfelelő segédletek és a munka rendkívüli időigényessége miatt nem volt lehetőségünk.

bibliográfia adataival történő egybevetésre korlátozódik. Ez a bibliográfia azért mutatkozik megfelelő összehasonlítási alapnak, mivel ennek immár 15 kiadason keresztül érvényesített célkitűzése egy, a legfontosabb periodikumokról tájékoztató nemzetközi könyvtári segédeszköz létrehozása.

Periodikumaink 55,6 %-a található meg átlagosan a nevezett bibliográfiában, a szakokra lebontott "ismertség" százalékaránya a 16 %-tól a szak valamennyi tételét magában foglaló 100 %-ig terjed. Érthető módon a legalacsonyabb a testületi kiadványok, egyetemek (16 %), akadémiák és tudós társaságok (37 %) vegyes tartalmu, jórészt az intézmény működésére vonatkozó periodikumaink ismertsége, hiszen ezek sok esetben nem is kerülnek könyvtári forgalomba, csak a nemzetközi csere útján terjednek. A humán tudományterületek közül a vallástudomány, a pszichológia, a szociológia, a filozófia és a klasszika-filológia szakon belül rendelkezünk a legtöbb regisztrált periodikummal, (72 %-87 %-ig). A természettudományok közül a biofizika (100 %), az atomfizika és reaktorteknika, a kémia, a fizika, a biológia, a mikrobiológia és a matematika, kibernetika szakterületébe vágó periodikumaink a legismertebbek, 71%-85%-ig terjedő arányban. A gyűjtőkörünkől legtávolabb eső szakterületek esetében is 40 %-60 %-ig terjed az Ulrich's-szal való megegyezés aránya, (geofizika, botanika, agrártudomány, bányászat-kohászat, jogtudomány, állattan, orvostudomány stb.). A gyűjtőkörhöz tartozó tudománysszakok közül meglepően alacsony, 33 %-os orientalisztikai gyűjteményünk egyezése a szóban forgó bibliográfia anyagával. Ennek magyarázata, hogy az akadémiai könyvtári orientalisztikai gyűjtemény bőven tartalmaz mongol, kínai, arab, vietnámi nyelvterületről származó kurrens periodikumokat, mely nyelvterületek anyaga, tapasztalataink szerint, alig vagy egyáltalán nem szerepel az Ulrich's-ban. — Összegezve megállapításainkat mind a humán, mind a gyűjtőkörünkől távolabb eső természet- és alkalmazott tudományi területeken megfelelő arányban szerepelnek periodikumaink e legnagyobb, minden szakterületet felölelő nemzetközi periodikum bibliográfiában.

A "Science Citation Index" által képviselt szakterületek mindegyike (a szociológia és a pszichológia kivételével) igen távol áll az Akadémiai Könyvtár gyűjtőkörétől. Értékelő forrásaink sorába éppen azért vettük fel a szóban forgó indexet, hogy segítségével a könyvtárunk gyűjtőkörétől távol eső tudományterületek kurrens külföldi periodikumaira vonatkozólag is nemzetközi összehasonlítást biztosító értékmérőhöz jussunk. Az értékelés végeredménye az, hogy ezeken az alább részletezendő szakterületeken már korántsem olyan magas százalékból ismertek periodikumaink, legalábbis a "Science Citation Index" által feldolgozott periodikumok között.

A természettudományi periodikumaink előfordulási aránya 25,4 %, az orvostudományé 7 %, mezőgazdasági periodikumainké 8 %, műszaki (technológiai) periodikumainké 14,3 %, pszichológiai-pszichiátriai periodikumainké 22,6 % s végül szociológiai vonatkozású anyagunké 13,4 %.

A természettudományi alap kutatás különböző szakterületei közül azért emeltük ki és értékeljük a legjelentősebb nemzetközi referáló lap, a "Mathematical Reviews" segítségével a matematikát, kibernetikát (számítógép-elméletet), tud az a szerepkörön, hogy e területet mellékgyűjtőkörünknek kell tekintenünk, mivel ez a tudományterület — mint köztudott, — majd minden tudomány számára (mégpedig egyre növekvő mértékben), metodikai jelentőségű és a tudományos modell-alkotás szempontjából nélkülözhetetlen. Hogy ez a megállapítás mennyire helytálló, egzaktan bizonyítja az a tény, mely táblázatunkból is kitűnik, hogy ti. a "Mathematical Reviews" által referált — tehát jelentős matematikai anyaggal rendelkező periodikumok, — milyen sok szakterület, számszerint 32, felé szórnak szét. Ez a kép a szakirodalom Bradford-féle szóródási törvényének ismerete alapján nem meglepő. Táblázatunk számunkra legfontosabb tanulsága ezuttal nem a tudományok szóródásának bizonyítottasága, hanem az, hogy az országos viszonylatban is jelentős mennyiségű matematikai-kibernetikai periodikumaink 80 %-át, fiziko-matematikai periodikumainknak még ennél is magasabb, 82 %-át referálja a Mathematical Reviews.

A természettudományokat általában tartalmazó periodikumaink esetében 43,3 % , a természet- és alkalmazott tudományokat egyaránt érintő periodikumainknál már csak 30,4 % a referáltsági arány. A fizika szakterületébe vágó periodikumaink 47,4 % -a tartozik a szóban forgó forrás által feldolgozottak körébe. Mindezen szám adatok azt bizonyítják, hogy elsősorban a matematika, de az egyetemes jellegű természettudományi periodikumok körében is az akadémiai könyvtári gyűjtemény nemcsak számszerint jelentős, de a szakterület, ill. szakterületek jelentős periodikum-anyagát is magában foglalja.

A természettudományi szakterületek vizsgálata után térjünk rá a főgyűjtőkört képező tudományágak periodikumainak értékelésére előző táblázatunk adatainak segítségével. Mint táblázatunkból elsőként kitűnik, klasszika-filológiai, nyelvészeti, filológiai, irodalmi, régészeti és őstörténeti periodikumaink szakmai értékének megközelítéséhez kilenc különféle forrást használtunk fel. A felhasznált források jellegüket és célkitűzéseiket tekintve is különböznek egymástól, de úgy véljük, éppen ezáltal biztosítják a minél egzaktabb értékelés megvalósításának lehetőségét.

Forrásaink között, jellegüket tekintve, találhatók referáló lapok (BSAA, BSHL, BSL, BSP), melyek egy-egy tudományterület anyagát az általuk legfontosabbnak ítélt periodikum-bázis alapján tárják fel. Ezek esetében a referált periodikumok cimanyagát vettük egybe saját periodikum-állományunkkal. Vannak forrásaink között olyan nemzetközi bibliográfiák (AP, BL, MLA), melyek célkitűzése egy tudományterület lehetőleg teljes anyagának bibliográfiai regisztrálása. E bibliográfiák periodikum-jegyzéke természetszerűleg jóval szélesebb körű cimanyagot foglal magába, mint a referáló lapokéi, márcsak az adott tudományhoz tartozó cikkanyag (rokon területek felé való), szóródásának ténye miatt is. E bibliográfiák teljes periodikum cimanyaga szolgált számunkra összehasonlítási-értékelési alapként. A főgyűjtőkörön belül is bennünket legjobban érdeklő szaktudomány, a nyelvtudomány periodikum-anyagának értékeléséhez felhasználtuk még a "Maison des Sciences de l'Homme, Service d'Échange d'Informations Scientifiques" szerkesztésében, E. Benveniste nemzetközi hírv nyelvész professzor szakmai irányításával összeállított, annotált jegyzéket, mely a világon megjelenő, speciális szempontok szerint összeválogatott legszámtotévőbb nyelvészeti periodikumokat regisztrálja (ML). Végül, értékelő forrásként használtuk fel — a feldolgozott periodikum cimanyagát tekintve, — a nyelvtudomány egy jelentős részletterületének, az urali nyelveknek napjainkban (1974) megjelent bibliográfiáját (BUS), mely összeállítás a nevezett tudományterület teljes korszakát dolgozza fel, a kezdetektől csaknem napjainkig (1830-1970).

A fenti források alapján összeállított értékelő táblázatunkból (41-44.p.) a humán tudományokra talán még fokozottabban érvényes szóródási jelenség mennyisége és mikéntje könnyen leolvasható.

De nézzük meg részletesebben a vizsgálandó 5 főgyűjtőköri szakterületet képviselő periodikumainknak szakmai értékelését, tudománytartományonként külön-külön is, az ismertetett források tükrében a táblázat segítségével.

1. Nyelvtudomány

Nyelvtudományi periodikumaink ismertsége, referáltsága egészen kiválónak ítélni lehet, hiszen az átfedések leszámítása után is 86,3 % -át tekint valamelyik, vagy egy-szerre több forrás is olyan jelentőségű, színvonalu periodikumnak, melyet referálásra, feldolgozásra alkalmasnak, sőt fontosnak ítélt.

Forrásainknak a fentiekben már vázolt heterogén jellege miatt, úgy véljük, nem érdektelen annak a szempontnak a felvetése sem, hogy a 175,58 regisztrált nyelvészeti periodikumaink közül mennyit dolgoz fel a használt segédletek közül egyidejűleg több is, és mi ennek a megoszlásnak az aránya. Erre a kérdésre előző táblázatunk adatait mintegy kiegészítő, újabb adatsorban adjuk meg a választ:

A szak megnevezése:	NYELVTUDOMÁNY							
A források száma:	1	2	3	4	5	6	7	8
Hány periodikumot regisztrál?	19,76	18,03	27,83	43,5	27,17	27,04	10,25	2,-

A többoldalu megvilágítás eredményeképpen, táblázataink tanúsága és adatai alapján megállapíthatjuk tehát, hogy kurrens külföldi nyelvészeti periodikumaink döntő többsége a szakterület nemzetközileg is elismert, nyilvántartott periodikumaiból tevődik össze.

2. Klasszika-filológia

Klasszika-filológiai periodikumaink referáltsága, nemzetközi elismertsége még a nyelvészetiekénél is kedvezőbb képet mutat, az átfedések leszámítása után 90,6 %. Egyetlen adat kiemelését tartjuk még fontosnak a szakterület periodikum értékelésével kapcsolatosan, nevezetesen azt, hogy az AP, mint a tudományterület nagymultu, nemzetközi jelentőségű referáló lapja, valamennyit feldolgozza. Vizsgáljuk meg a 72.12 klasszika-filológiai kurrens külföldi periodikumunkra vonatkozóan is azt a kérdést, hogy milyen arányban fordulnak elő egyidejűleg több fórum által referáltak közülük:

A szak megnevezése:	KLASSZIKA - FILOLÓGIA							
A források száma:	1	2	3	4	5	6	7	8
Hány periodikumot regisztrál?	11,-	8,02	15,91	12,83	16,-	6,66	0,7	1,-

Klasszika-filológiai periodikum-gyűjteményünk, a fenti táblázatokból megállapítható magas referáltsági szintje miatt, olyan értékű információs bázist képvisel, melyre biztosan alapozhat a Magyarországon nagy hagyományokra visszatekintő klasszika-filológiai kutatás.

3. Orientalisztika

Az orientalisztika körébe tartozó periodikumok szakmai értékelése nem tartozik dolgozatunk célkitűzései közé, mivel az idevágó periodikumok különgyűjteményt képeznek és feldolgozásuk, használatuk, stb. a könyvtár un. Keleti Osztályán történik. De az orientalisztikai periodikumok számadatai, a teljesség kedvéért, mindenütt szerepeltek táblá-

zatainkban. A gyűjtemény szakmai értékeléséhez orientalisztikai szakbibliográfiákkal, vagy referáló lapokkal történő egybevetést nem végeztünk ugyan, de a többi általunk vizsgált szakterület értékeléséhez felhasznált források az orientalisztikai periodikumokra vonatkozólag is tartalmaztak adatokat. Értékelésünk pusztán ezekre az adatokra szorítkozik. A felhasznált források, az átfedések leszámításával, orientalisztikai periodikumaink 63,9 %-át referálják. A több forrás által való ismertség kérdéséhez, erre a szakterületre vonatkozóan is megvannak az adataink. Nézzük meg tehát, hogyan oszlanak meg a 274 referált orientalisztikai periodikumra vonatkozóan ezek:

A szak megnevezése:	ORIENTALISZTIKA								
A források száma:	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hány periodikumot regisztrál?	101,-	65,-	39,-	34,-	17,-	7,-	7,-	1,-	3,-

Orientalisztikai gyűjteményünk periodikumainak eléggé jelentős része képvisel olyan értéket, melynek feltárását az átfogóbb jellegű nyelvészeti, filológiai referáló lapok, bibliográfiák is fontosnak, szükségesnek tartják.

4. Irodalom, filológia

Az irodalmi, filológiai periodikumaink szakmai értékének megállapítása érdekében végzett vizsgálódások is kielégítő eredményeket mutatnak. Az átfedések leszámítása után 82,4 %-ban szerepelnek az általunk "értékmérő"-ként felhasznált források periodikum-bázisában. Akármennyire is kedvező azonban ez a kép, azt a tényt mégsem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a források közül az Ulrich's ismeri messze a legtöbbet idevágó periodikumaink közül. Éppen ezért a több fórum által való feldolgozottság, ismertség kérdése e szakterület periodikumainak értékelésénél nagyobb hangsúlyt kell, hogy kapjon. Nézzük az erre vonatkozó adatokat:

A szak megnevezése:	IRODALOM FILOLÓGIA							
A források száma:	1	2	3	4	5	6	7	8
Hány periodikumot regisztrál?	98,95	76,28	55,16	37,42	30,42	18,17	3,66	0,5

Fenti adatsorunk tanúsága szerint irodalmi, filológiai periodikumaink regisztrált részének több mint kétharmada kettő vagy ennél több fórum által ismert, feldolgozott. Táblázataink adataiból ez nem tűnik ugyan ki, de egybevetési munkálataink során azt tapasztaltuk, hogy

a több forrás által történő egyidejű referáltság ténye elsősorban filológiai, irodalomelméleti, irodalomtudományi periodikumaink esetében áll fenn, és kevésbé vonatkozik a sokszor vegyes tartalmu, szépirodalmi periodikumokra. Ez utóbbi típusu periodikumok esetében egyébként is a referáltság kérdése, már csak az ilyen jellegű periodikumok igen nagy számban való előfordulása miatt is, erősen vitatható és sok szubjektivitást magában rejtő válogatásra kényszerít.

Mindezen szempontok figyelembe vételével filológiai, irodalomelméleti periodikumaink referáltsága és az ennek alapján megítélt szakmai értéke megnyugtatóan jónak mutatkozik.

5. Régészet, űsrégészet

Régészeti periodikumaink referáltságának, nemzetközi ismertségének felméréséhez, a munka rendkívüli időigényessége miatt, csak két, kimondottan régészeti ill. őstörténeti vonatkozású referáló lap periodikum-bázisára támaszkodtunk. De amint táblázatunkból kitűnik, a klasszika-filológiai és nyelvészeti referáló orgánumok, bibliográfiák régészeti folyóirat-bázist is igénybe vesznek saját szakterületük anyagának minél teljesebb értékű feltárásához. Mindezeket a szempontokat figyelembe véve, régészeti kurrens külföldi periodikumaink — legalábbis az általunk használt források alapján — megállapítható regisztráltsága, ismertsége alatta marad az eddig vizsgált szakokénak. Az átfedések leszámítása után 62,1 %-t kapunk. Nézzük meg, hogyan alakul a régészet esetében a több fórum által történő feldolgozottság kérdése:

A szak megnevezése:	R É G É S Z E T Ő S R É G É S Z E T						
A források száma:	1	2	3	4	5	6	7
Hány periodikumot regisztrál?	68, 53	45, 11	17, 45	9, 67	3, 08	2, 12	0, 58

Táblázatunkból kitűnik, hogy a 146, 54 régészeti periodikumunknak csak 53 %-át dolgozza fel, referálja egyidejűleg több fórum. A több oldalról történt értékelő megközelítések adatai alapján azt állapíthatjuk meg, hogy az előbbieken vizsgált szakok bármelyikénél alacsonyabb a szakterület gyűjteményünkben meglévő periodikumainak az adott források alapján lemérhető nemzetközi ismertsége. Ezt a jelenséget talán az a tény is befolyásolja, hogy viszonylag sok olyan periodikummal rendelkezünk a régészeti szakterületen, melyet kisebb régészeti kutatóhelyek adnak ki, s mint ilyenek a nemzetközi szakirodalomban kevésbé regisztráltak.

Kurrens külföldi periodikum-gyűjteményünk szakmai értékelésének utolsó szempontjaként még a 45. oldalon lévő, második értékelő táblázatunk adatainak összefüggéseiről kell néhány szót szólnunk. Ugy gondoljuk, hogy egy szakterület egyetlen gyűjteményben fellelhető periodikum-anyagának vizsgálatánál nem elhanyagolható szempont a gyűjtemény viszonya más hasonló, az országban meglévő, esetleg azonos célkitűzésű gyűjteményekhez. Sőt tovább menve, annak a számszerű összefüggésnek az ismerete, hogy egy-egy szakterület világsszerte mennyi kurrens periodikummal bír, ehhez viszonyítva melyek a gyűjtemény hiányai és mennyi a szakterület országos deziderátája, mind-mind izgató kérdés, már nemcsak a szerzeményező könyvtáros, de legalább annyira a szakterület kutatói számára is.

Utóbbi táblázatunk adatai, legalábbis néhány főgyűjtőköri szakterület vonatkozásában, ezekre a kérdésekre próbálnak választ adni.

Hogy a 45. oldalon lévő táblázatunk adatait még szemléletesebbé tegyük, nézzük meg az ott bemutatott adatokat most százalékos összefüggésükben is.

A forrás megnevezése:	A forrás által feldolgozott periodikumok hány %-a van meg az MTA Könyvtárában?	A forrás által feldolgozott periodikumok hány %-a található meg az országban más gyűjteményekben? (az MTA Könyvtárában is meglevőkön kívül).	A forrás által feldolgozott periodikumok hány %-a nincs meg az ország egyetlen gyűjteményében sem? (Országos deziderata.)
AP	55 %	11 %	34 %
BL	63 %	6,6 %	30,4 %
BSAA	60 %	13, %	27, %
BSHL	52 %	12,5 %	35,5 %
BSL	62 %	10,4 %	27,6 %
BSP	45 %	9,5 %	45,5 %
BUS	46 %	3, %	51, %
ML	48 %	7,7 %	44,3 %
MLA	27 %	9,1 %	63,9 %
MR	35 %	17,7 %	47,3 %

Arra a kérdésre, hogy periodikum-állományunk hogyan viszonylik az országban meglevő más hasonló gyűjtemények anyagához, egyértelműen pozitív választ ad a fenti adatsor. Hiszen az értékeléshez igénybe vett referáló lapok, szakbibliográfiák, stb. által forrásként felhasznált periodikumok közül az Akadémiai Könyvtárban azok 40-60 % -a megtalálható, viszont az ország más könyvtáraiban ehhez képest elenyészően kicsi a többlet, 3-13 %-ig terjed a nyelvészet, az ókori történelem, a klasszika-filológia és az irodalomtudomány szakterületein. Még a matematikai periodikumok esetében sem több 17,7 %-nál. Tehát ezen szakterületek vonatkozásában kurrens külföldi periodikum-állományunk mint gyűjtemény, első az országban mind az idetartozó periodikumok szakmai színvonalát, mind pedig számszerűségét illetően.

Itt kell megjegyeznünk, hogy az egyes források adatait csak külön-külön értékeltük és az esetlegesen fennálló átfedések megállapítására és leszámítására, a munka rendkívüli időigényessége miatt nem volt módunk.

Ami az országos deziderátát illeti, érdekes képet nyerünk erre vonatkozóan is a fenti források tükrében a vizsgált szakterületek adatai alapján. Az UL és a SCI esetében az országos összehasonlítástól eleve eltekintettünk, mivel valamennyi szakterületre (UL), illetve a gyűjtőkörünktől távol eső szakterületekre (SCI) vonatkozóan országos hiányfelmérés végzése nem vitt volna közelebb bennünket jelenlegi célkitűzésünkhöz; ti. az akadémiai könyvtári kurrens külföldi periodikum-gyűjtemény szakmai értékeléséhez. A többi bemutatott forrás anyaga között csak két olyan található (BUS, MLA), ahol az országos hiány magasabb százalékot mutat, mint a meglevő országos állomány. – A BUS esetében, amint erre már korábban is utaltunk, a kurrens és nem kurrens periodikumok különválasztását nem tudtuk megnyugtatóan megvalósítani és így a mutatkozó 51 %-os országos hiány nemcsak a kurrens, hanem a régi külföldi periodikumokra is vonatkozik. Az MLA által feldolgozott és az országban meg nem lévő periodikumok nagy része obskurus szépirodalmi vagy vegyes tartalmu, szépirodalmat is tartalmazó, helyi jellegű, s így hazai viszonylatban komoly tudományos, információs értéket nem képviselő anyag.

Bár jelen dolgozatunk szoros értelemben vett célkitűzésein túlmutat, a fenti pusztán százaléokban kifejezett országos deziderata adatok megállapítása mellett, egyetlen tudományterület, a nyelvészet vonatkozásában, az országos kurrens külföldi periodikum-híányokat cím szerint is felderítettük. A fenti források közül az UL, a BL, a BSL, a BUS, az ML, és az MLA alapján, 555 tételt tartalmazó címjegyzéket állítottunk össze, az országba nem járó, de feltehetően tudományos igényű nyelvészeti periodikumokból. Ez az országos nyelvészeti deziderata periodikum-jegyzék a klasszika-filológia kivételével a nyelvtudomány minden területét, így az orientálistikát is felöleli. A jegyzék közzétételét az "Analecta Linguistica" c. nyelvészeti dokumentációs folyóirat vállalta magára, melynek 1975. évi 1-2. számában jelent meg a szóban forgó címanyag. E jegyzék összeállítása kísérleti jellegű és segédlet kíván lenni a nyelvészeti periodikumok szerkesztéséhez, kiváltképp a gyűjtőkori kooperáció országos feladatának (ez utóbbival kapcsolatban vö.: Bükyné, 1973; Kenéz Ernő 1973) megvalósítása érdekében. — Egyébként, hasonló, országos deziderata jegyzék állítható össze bármely tudományterület viszonylatában megfelelően kiválasztott források alapján.

- g.) Az Akadémiai Könyvtár periodikum-állománya egy rokonintézmény, a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR hasonló gyűjteményének tükrében

Már az 1966-ra vonatkozó első állományelemző tanulmányunk tematikájával kapcsolatosan, — mind magunk, mind szaklektorunk, Dörnyei Sándor részéről, — felmerült kurrens külföldi periodikum-állományunknak, egy hasonló külföldi, rokonintézmény hasonló anyagával való egybevetésének igénye. Ilyen egybevetésre akkor, 1968-ban dolgozatunk megjelenésének idején nem vállalkozhattunk a dolgozat igen sok idő igénylő anyaggyűjtésének már amúgyis rendkívül elhúzódó volta miatt. Magának az összehasonlításra alkalmas intézménynek a megválasztása is további gondot jelentett. Jelen anyaggyűjtésünk időszakában ez utóbbi problémára vonatkozóan önként kínálkozott megoldás. 1970-ben ugyanis megjelent a DDR Tudományos Akadémiája Könyvtárának (Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR) és az Akadémiához tartozó intézeti könyvtáraknak három kötetes állománykatalógusa. Két kötet tartalmazza a központi könyvtár teljes állományát (kurrens és nem kurrens. Két és külföldi anyagot), a harmadik a hálózati. — E katalógus önként kínálkozott a saját kurrens külföldi periodikum-állományunkkal történő egybevetéshez.

Bármennyire tetszetősnek tűnik is, hogy könyvtárunk kurrens külföldi periodikum-állományát egy külföldi rokonintézmény teljes anyagával (természetesen kurrens külföldi periodikum-anyagával) vessük egybe, mégis a teljesség igényével szemben fenntartásokkal kell éltünk. Miként könyvtárunk periodikum-állományának kialakulásában és jelenlegi strukturájának létrejöttében a sajátosan magyar tudományos hagyományoknak, az Akadémia intézménytörténeti multjának, továbbá a jelen magyar kutatási feladatok, hosszútávú országos kutatási tervek szakirodalmi igényeinek s végül — nem utolsósorban — cseretevékenységünk több mint egy évszázadra visszatekintő multjának és jelen helyzetének egyformán szerepe volt, ugyanilyen, a magyar viszonyoktól mindazonáltal sok tekintben eltérő, sajátosan német tudománytörténeti és kutatásirányítási hatóerőkkel kell számolnunk a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR periodikum-állomány strukturájának kialakulásánál is. A két állomány teljes érvényű egybevetéséhez a két ország tudománystrukturájának behatóbb ismeretére lenne szükség, amely összehasonlító elemzés azonban már messze túlmutatna jelen dolgozatunk tematikáján. Ezen elméleti megfontolás mellett egy másik, immár gyakorlati objektív körülmény a teljes állományra vonatkozó összehasonlítás ellen szól, legalábbis ami a szakonkénti elemzést illeti. Ez utóbbi az a körülmény, hogy a szóban forgó német könyvtári állomány címanyagának beszakozását a folyóiratok kézbevétele nélkül — természetesen — nem tudtuk megvalósítani, főként a Ma-

gyarországon egyetlen példányban sem lévő periodikumok esetében. Így összehasonlításunk csak arra terjedhetett ki, hogy megállapítsuk, mely szakterületeken és milyen mértékben fedik egymást a két gyűjtemény periodikum-cimanyaga. A Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR-nek 3520 különféle kurrens külföldi periodikum jár, ami 25%-al marad alatta a vizsgált időszakban (1972) a magyar Akadémiai Könyvtárba beérkező periodikum-anyagnak. A 3520 kurrens külföldi periodikum közül 2080 cím azonos (59,09%) az MTA Könyvtára periodikum-állományával. Alábbi táblázatunk az egyezések mértékarányát szakonként mutatja be:

A szak megnevezése	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot az MTA Könyvtárában?	Ebből hány periodikumnyi anyag egyezik a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR periodikum-gyűjteményének anyagával?	A két gyűjtemény periodikum-cimanyagának egyezése %-ban kifejezve:
Tudomány-, ill. üzemszervezés	93,25	23,59	25,3 %
Vegyes tartalmu folyóiratok	23,66	8,17	34,5 %
Dokumentáció+katalógusok, bibliográfiák, könyvtárak+levéltárak működése	228,92	112,83	49,4 %
Kultúra+művelődéstörténet	64,28	17,91	27,9 %
Humán tudományok és társadalomtudományok általában	135,65	76,77	56,6 %
Akadémiák és egyéb tudományos társaságok	127,	91,01	71,7 %
Muzeumok működése	10,66	2,33	21,8 %
Filozófia	93,03	36,81	39,6 %
Pszichológia+Pszihiátria	35,25	9,59	27,2 %
Vallástudomány, valláskritika	31,17	9,7	31,1 %
A kommunista pártokkal kapcsolatos anyag+marxizmus-leninizmus	35,5	11,5	32,4 %
Szociológia, szociográfia	43,26	12,58	29,1 %
Statisztika	7,5	2,	26,7 %

A szak megnevezése	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot az MTA Könyvtárában?	Ebből hány periodikumnyi anyag egyezik a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR periodikum-gyűjteményének anyagával?	A két gyűjtemény periodikum-cím-anyagának egyezése %-ban kifejezve:
Politika+államigazgatás	36,45	6,92	19, %
Politikai gazdaságtan közgazdaságtudomány	54,48	23,09	42,4 %
Jogtudomány (nemzetközi szervezetek működése)	51,75	28,42	54,9 %
Neveléstudomány	20,83	10,75	51,6 %
Egyetemi kiadványok	44,67	16,5	36,9 %
Néprajz	108,38	41,09	37,9 %
Természettudományok általában	96,83	75,5	78, %
Természet- és alkalmazott tudományt általában érintő periodikumok	48,26	32,	66,3 %
Fiziko-matematikai tudományok	45,	39,	86,7 %
Leíró természettudományok	52,67	36,83	69,9 %
Matematika+kibernetika	213,98	105,91	49,5 %
Csillagászat+űr kutatás	39,8	23,75	59,7 %
Fizika	131,01	80,12	61,1 %
Atomfizika+reakorteknika	38,25	15,33	40,1 %
Kémia+kémiai technológia	149,62	83,53	55,8 %
Ásvány- kristálytan	17,86	9,38	52,5 %
Geológia általában	72,53	55,7	76,8 %
Geofizika és geokémia	40,65	22,	54,1 %
Fizikai földrajz	35,58	22,66	63,7 %
Meteorológia	8,17	3,5	42,8 %
Teleptan	10,5	4,5	42,8 %

A szak megnevezése	Hány periodikum- nyi anyag érinti a szakot az MTA Könyvtárában?	Ebből hány perio- dikumnyi anyag e- gyezik a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR periodi- kum-gyűjtemé- nyének anyagával?	A két gyűjtemény periodikum-cím- anyagának egye- zése %-ban ki- fejezve:
Paleontológia, ős- lénytan	11,96	8,78	73,4%
Biológia	95,25	64,08	67,3%
Antropológia	19,84	6,25	31,5%
Mikrobiológia	20,83	17,33	83,2%
Biokémia	20,75	11,	53, %
Biofizika	6,25	3,5	56, %
Növénytan	48,58	37,76	77,7%
Állattan	58,5	40,74	69,6 %
Orvostudomány	81,58	39,09	47,9%
Állatorvostudomány	4,17	2,67	64, %
Műszaki tudományok általában	89,67	52,67	58,7 %
Elektrotechnika, elek- tronika+automatika	59,	30,83	52,2%
Bányászat+kohászat	19,34	12,	62, %
Mezőgazdaság	47,59	22,67	47,6%
Művészetek (képzőművé- szet, iparművészet, ze- ne, film, tánc, színmű- vészet)	151,41	45,44	30, %
Nyelvtudomány	203,31	73,75	36,3 %
Klasszika filológia	79,55	28,53	35,9%
Orientalisztika	429	61,	14,2 %
Irodalom, irodalomelmé- let, irodalomtörténet, filológia	388,35	117,94	30,4 %
Földrajz+honismeret	125,13	52,41	41,9%
Történelem általában+ paleográfia, epigráfia	252,71	116,79	46,2 %
Régészet+ősrégészet	235,83	83,5	35,4 %
Összesen:	4695, -	2080, -	59,1 %

Mint táblázatunkból elsőként kiténik mind az 56 szakcsoport rendelkezik olyan kurrens külföldi periodikumokkal, melyek egyaránt megvannak a vizsgált két könyvtár anyagában. Az egyezések százalékos arányszáma meglehetősen széles skálán mozog, 14,2 %-tól (orientalisztika) 86,7 %-ig (fiziko-matematika) terjed. A természettudományok és alkalmazott tudományok periodikum-anyaga nagyobb százalékban tartalmaz azonos periodikumokat, mint ahogy ezt a humán és társadalomtudományok területén tapasztalhatjuk. Az akadémiák és egyéb tudományos társaságok vegyes tartalmu, főleg az intézmények működésére vonatkozó anyagot tartalmazó periodikumai, természetszerűleg nagymértékben 71,7 %-ban azonosak a két gyűjteményben. A humán és társadalomtudományok területén tapasztalható csekélyebb egyezési százalékarány részben, — véleményünk szerint —, azzal magyarázható, hogy a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR gyűjtőkörileg inkább természettudományi és műszaki orientációjú, mint a Magyar Akadémia elsősorban humán állományú és gyűjtőköri könyvtára.

Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-cimanyagának összevetése egy külföldi, rokon jellegű intézmény megfelelő anyagával, a fentiekben kimutatott állományrész egyezéseken túlmenően, egész állományunk struktúrájára vonatkozó, átfogóbb összefüggéseket is igazol. A Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR kurrens külföldi periodikum-állománya (nemcsak a 2080 egyezés, hanem a teljes anyag) éppen olyan széles szak-spektrumú, mint az MTA Könyvtára periodikum-anyaga. Sem a magyar Akadémia, sem a német akadémia könyvtára, — az intézmény jellegéből fakadóan — nem tudja maradéktalanul megvalósítani a gyűjtőköri előírásokhoz való szigorú, kizárólagos ragaszkodást. E két akadémiának, mint országos jellegű legfőbb kutatási intézménynek egyetemessége mindkét szóban forgó könyvtár periodikum-állományát a gyűjtőkör által előírt szaktudományi jelleg felől többé-kevésbé az egyetemesség felé szélesíti ki.

h.) Az akadémiák közötti kulturegyezmények szerzeményezést befolyásoló szerepének hatása periodikum-állományunk struktúrájára

A nemzetközi kiadványcsere tevékenység szerzeményezést befolyásoló szerepét sokszor és sok vonatkozásban kiemeltük már jelen dolgozatunkban, amikor a vizsgált kurrens külföldi periodikum-állományunk szakstruktúrája kialakulásának eredőit próbáltuk meghatározni, illetve felderíteni. A kiadványcsere tevékenységnek, — melyet természetszerűleg más könyvtárak is folytatnak —, van egy speciális, leszűkítettebb típusa, mely a népi demokratikus akadémiákkal, illetve annak megfelelő tudományos központokkal kötött egyezményeken alapul. Ezek az egyezmények a teljes akadémiai kiadvány-anyag, könyv és folyóirat, kölcsönös megküldését, illetve a könyvtár számára, ezek állományba vételét írták elő. Az akadémiákon túlmenően, államközi kulturális egyezmények által előírt cserekapcsolatok révén is számos olyan profilidegen vagy határterületi periodikumhoz jut gyűjteményünk, melyek állománybavétele a gyűjtőköri kívánalmak szem előtt tartása mellett erősen kifogásolható lehet. Mivel az 1968/1969-es csererevizió az ilyen ún. "kultur" illetve "egyezményes" cserekapcsolatokra nem vonatkozott, ezek szerzeményezést befolyásoló szerepe ma is érvényben van és kiterjed — minden bizonnyal — nemcsak a magyar, hanem a környező népi demokráciák akadémiai könyvtárai állományának jelenlegi alakulására. Tekintettel arra, hogy kurrens külföldi periodikumaink 20,4 %-a érkezik ily módon könyvtárunkba, nem érdektelen annak közelebbi, részletezőbb vizsgálata, hogy mely szakterületeket és milyen százalékban érintenek ezek az egyezmények keretében beérkező periodikumok. Összehasonlító vizsgálatunkat egyuttal arra is kiterjesztjük alábbi táblázatunkban, hogy a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR periodikum-állományában szakonként hogyan tükröződik az Akadémiai Könyvtárba egyezmények folytán beérkező periodikum-anyag. Így szeretnénk felderíteni a magyar és a környező szocialista akadémiák könyvtárai periodikum- és természetesen könyvállományának alakulásában is kimutatható közös kulturpolitikai összefüggéseket.

A szak megnevezése:	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot az MTA Könyvtárában?	Ebből hány periodikumnyi anyag érkezik az MTA Könyvtárába egyezményes cserekapcsolatok révén? (és ez hány %-a a szak teljes anyagának?)	Az MTA Könyvtárába egyezményes kapcsolatok folytán beérkező periodikumok címanyagából mennyi található meg a Bibl.d. Akad.d. Wiss.der DDR állományában? (Hány %-a ez egyezményes anyagunknak?)
Tudomány-, ill. üzemszervezés	93,25	12, (13 %)	7,5 (62 %)
Vegyes tartalmu folyóiratok	23,66	7,83 (33 %)	6, (76 %)
Dokumentáció+katalógusok, bibliográfiák, könyvtárak+levéltárak működése	228,92	26,5 (12 %)	18, (68 %)
Kultúra+művelődés-történet	64,28	6,83 (11 %)	3,33 (49 %)
Humán tudományok és társadalomtudományok általában	135,65	6,06 (4 %)	3,4 (56 %)
Akadémiák és egyéb tudományos társaságok	127,	15,5 (12 %)	11, (70 %)
Muzeumok működése	10,66	- -	- -
Filozófia	93,03	17,36 (19 %)	14,36 (83 %)
Pszichológia+pszichiátria	35,25	6,75 (19 %)	6,25 (92 %)
Vallástudomány, valláskritika	31,17	2, (6 %)	1, (50 %)
A kommunista pártokkal kapcsolatos anyag + marxizmus-leninizmus	35,3	6,25 (18 %)	4,25 (68 %)
Szociológia, szociográfia	43,26	5,5 (13 %)	5,25 (93 %)
Statisztika	7,5	4, (53 %)	2, (50 %)
Politika+államigazgatás	36,45	7, (19 %)	2,5 (36 %)
Politikai gazdaságtan, közgazdaságtudomány	54,48	20,29 (37 %)	13,09 (64 %)
Jogtudomány (nemzetközi szervezetek működése)	51,75	18,59 (36 %)	18,09 (97 %)
Neveléstudomány	20,83	9, (42 %)	7,25 (80 %)
Egyetemi kiadványok	44,67	- -	- -

A szak megnevezése:	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot az MTA Könyvtárában?	Ebből hány periodikumnyi anyag érkezik az MTA Könyvtárába egyezményes cserekapcsolatok révén? (és ez hány %-a a szak teljes anyagának?)	Az MTA Könyvtárába egyezményes kapcsolatok folytán beérkező periodikumok címanyagából mennyi található meg a Bibl.d. Akad.d. Wiss.der DDR állományában? (Hány %-a ez egyezményes anyagunknak?)
Néprajz	108,38	20,08 (18 %)	15,42 (77 %)
Természettudományok általában	96,83	3,84 (4 %)	3,5 (91 %)
Természet- és alkalmazott tudományt általában érintő periodikumok	48,26	7,84 (16 %)	6,5 (83 %)
Fiziko-matematikai tudományok	45,	6, (13 %)	5, (83 %)
Leíró természettudományok	52,67	9, (17 %)	9, (100 %)
Matematika+kibernetika	213,98	39,2 (18 %)	37,5 (96 %)
Csillagászat+űrkutató	39,8	20,23 (51 %)	16,33 (81 %)
Fizika	131,01	37,7 (29 %)	34, (90 %)
Atomfizika+reakortekhnika	38,25	4, (10 %)	3,5 (87 %)
Kémia+kémiai technológia	149,62	42,5 (28 %)	33,5 (79 %)
Ásvány- kristálytan	17,86	6,83 (38 %)	4,83 (71 %)
Geológia általában	72,53	37, (51 %)	31,16 (84 %)
Geofizika és geokémia	40,65	27,37 (67 %)	16,67 (61 %)
Fizikai földrajz	35,58	19,17 (54 %)	14,84 (77 %)
Meteorológia	8,17	2,33 (28 %)	0,33 (14 %)
Teleptan	10,5	7, (67 %)	3, (43 %)
Paleontológia, őslénytan	11,96	6,75 (56 %)	5,75 (85 %)
Biológia	95,25	28,91 (30 %)	27,58 (95 %)
Antropológia	19,84	2,5 (13 %)	2, (80 %)
Mikrobiológia	20,83	11,5 (55 %)	11,5 (100 %)
Biokémia	20,75	12, (58 %)	8,5 (71 %)
Biofizika	6,25	2, (32 %)	2, (100 %)
Növénytan	48,58	24, (49 %)	20, (83 %)

A szak megnevezése:	Hány periodikumnyi anyag érinti a szakot az MTA Könyvtárában?	Ebből hány periodikumnyi anyag érkezik az MTA Könyvtárába egyezményes cserekapcsolatok révén? (és ez hány %-a a szak teljes anyagának?)	Az MTA Könyvtárába egyezményes kapcsolatok folytán beérkező periodikumok címanyagából mennyi található meg a Bibl. d. Akad. d. Wiss. der DDR állományában? (Hány %-a ez egyezményes anyagunknak?)
Állattan	58,5	26, (44 %)	22,5 (86 %)
Orvostudomány	81,58	24,75 (30 %)	18,25 (74 %)
Állatorvostudomány	4,17	2, (47 %)	2, (100%)
Műszaki tudományok általában	89,67	43,5 (48 %)	26,5 (61 %)
Elektrotechnika, elektronika+automatika	59,	22,5 (38 %)	18, (80 %)
Bányászat+kohászat	19,34	12,51 (65 %)	9,5 (76 %)
Mezőgazdaság	47,59	29,25 (61 %)	14,75 (50 %)
Művészetek (képzőművészet, iparművészet, zene, film, tánc, színművészet)	151,41	26,58 (17 %)	20,75 (78 %)
Nyelvtudomány	203,31	39,37 (19 %)	25,5 (65 %)
Klasszika-filológia	79,55	7, (9 %)	5,66 (81 %)
Orientalisztika	429	26, (6 %)	16, (61 %)
Irodalom, irodalomelmélet, irodalomtörténet, filológia	388,35	49,07 (13 %)	31,71 (65 %)
Földrajz+honismeret	125,13	32,5 (26 %)	20,67 (64 %)
Történelem általában + paleográfia, epigráfia	252,71	44,15 (17 %)	33,45 (76 %)
Régészet+ősrégészet	235,83	27,61 (11 %)	20,08 (73 %)
Összesen:	4695, -	962, (20,4 %)	721, (75 %)

Fenti táblázatunk első tanulságaként megállapíthatjuk, hogy két szakterület, a muzeumok működése és az egyetemi kiadványok kivételével minden egyéb tudománysszakot képviselnek egyezményes kapcsolatok révén beérkező kurrens külföldi periodikumok az MTA Könyvtára állományában. Az ily módon beérkező periodikumok százalék-aránya szakonként igen eltérő értékeket mutat, 4 %-tól 67 %-ig terjedő mértékben. Számos természettudományi, — főleg leíró természettudományi, földtudományi, — valamint alkalmazott tudományi

szakterületen, melyek gyűjtőkörünkől a legtávolabb esnek, a beérkező periodikum-anyagnak 40-50, vagy még ennél is magasabb százaléka, mint a környező népi demokratikus akadémiák periodikuma, egyezményes kapcsolatok révén érkezik. Éppen a főgyűjtőkört képező szakterületeken, pl. régészet, klasszika-filológia, orientalisztika stb., a legalacsonyabb a százalékszámokkal kifejezett részesedési arány, 11%, 9% és 6%.

Hiba volna azonban az egyezményes kapcsolatok folytán beérkező kurrens külföldi periodikumok szakmegoszlását bemutató, s jelenleg vizsgált adatsort pusztán mint állományunk alakulására objektíve ható, a gyűjtőkörü előírásoktól eltérő szakstrukturát létrehozó tényezőt tekinteni. Ez a szakmegoszlási kép, egyuttal a szocialista ill. népi demokratikus akadémiáknak — a magyar "Acták"-nak megfelelő — tudományos folyóirattermését is reprezentálja. Ezt támasztja alá táblázatunk harmadik adata is, amely az Akadémiai Könyvtár egyezményes cserekapcsolatok után szerzeményezett kurrens külföldi periodikumainak a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR állományával való szakonkénti egyezését tükrözi. A megegyezések feltűnően magas százaléktételekben jelentkeznek, a többség 60 % felett. Megállapíthatjuk tehát, hogy a szóban forgó akadémiák (a népi demokráciák akadémiái) központi periodikum-anyaga, szakterületi hovatartozásuktól függetlenül a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR állományában is fellelhető, és az állomány szakstrukturáját befolyásoló szerepe ezen egyezményes cserekapcsolatok után beérkező periodikum-anyagnak mindkét vizsgált könyvtárban csaknem azonos.

A tudományok egyre nagyobb mérvű specializálódásának és egy-egy szakterület periodikum-anyaga robbanásszerű növekedésének korszakában joggal merülhet fel a kérdés, a fenti adatok ismeretében, hogy az ilyen objektíve meghatározott egyezményes kapcsolatok folytán beérkező periodikum-anyag, a maga széles szakspektrumával nem jelent-e túlságosan nagy megterhelést az Akadémiai Könyvtár számára? Véleményünk szerint könyvtárunk akadémiai jellegénél és az Akadémia mellett betöltött kulturpolitikai funkciójánál fogva, a gyűjtőkörü szabályzatban foglaltakon túlmenően, mintegy kötelességszerűen — az országban egyetlen helyen — együtt tartja a szocialista és népi demokratikus akadémiák periodikus kiadványainak összességét. E tényben nemcsak állományunk szakszerinti szükségtelen szétszóródásának veszélyét kell látnunk, hanem gyűjteményünk akadémiai jellegének erőteljesebb, határozottabb megnyilvánulását.

i.) Periodikum-gyűjteményünk értéke a szakirodalom-használat tükrében

Az előbbi fejezetek során különféle közelítő eljárásokkal próbáltuk meghatározni kurrens külföldi periodikum-gyűjteményünk objektív értékeit. Ezen értékmeghatározások azonban csak közvetett jellegűek voltak. Közvetlen értékmeghatározáshoz csak úgy jutunk, ha gyűjteményünk adatait a használat adataival vetjük egybe. Könyvtárunk folyóirattárának olvasóforgalmi adatain alapuló, átfogó használatelemzést jelen dolgozatunk kapcsán nem végeztünk ugyan — ez az állományelemzéssel egyenrangú adatgyűjtést és időráfordítást igényelt volna —, de a magyar akadémiai Acták hivatkozási anyagának átvizsgálásával bizonyos szakirodalom-használati képhez jutottunk. A szakirodalom-használat bizonyos elemeinek felderítéséhez azért esett választásunk az említett Acták-ra, mivel úgy gondoltuk, hogy ezek a periodikumok az akadémiai kutatóhelyeken dolgozó tudományos munkatársak hivatkozási szokásait megfelelően tükrözik. Természetesen a vizsgálathoz igénybe vett Acták szerzői közül csak és kizárólagosan a magyar kutatók idézési és szakirodalom-használati szokásait vizsgáltuk. 42 különféle Acta 57 kötetét (néhány Acta évente több kötetben jelenik meg!) dolgoztuk fel, s ezáltal csaknem 12 000 hivatkozás-adat (kizárólag periodikumokra történő hivatkozásokat vizsgáltunk!) birtokába jutottunk. Az elemzés során, minden Acta esetében egyetlen, mégpedig a legutolsó teljes évfolyam anyagát vettük alapul.

Elemzésünk a következő Acta-kötetekre terjedt ki: 1. a humán tudományok területén: Acta Antiqua 20(1972); Acta Archaeologica 26(1974); Acta Ethnographica 22(1973); Acta Historiae Artium 19(1973); Acta Historica 20(1974); Acta Juridica 15(1973); Acta Linguistica 23(1973); Acta Litteraria 15(1973); Acta Oeconomica 11(1973); Acta Orientalia 28(1974); Neohelicon 2(1974); Studia Musicologica 15(1973); Studia Slavica 20(1974) — 2. a természettudományok területén: Acta Biochimica et Biophysica 9(1974); Acta Biologica 24(1973); Acta Botanica 19(1973); Acta Chimica 80, 81, 82, 83(1974); Acta Geodactica, Geophysica et Montanistica 8(1973); Acta Geologica 17(1973); Acta Mathematica 25(1974); Acta Physica 35, 36, 37(1974); Acta Zoologica 20(1974); Journal of Radioanalytical Chemistry 19, 20, 21, 22, 23(1974); Journal of Thermal Analysis 6(1974); Periodica Mathematica 5(1974); Problems of Control and Information Theory 3(1974); Radiochemical and Radioanalytical Letters 16, 17, 18, 19(1974); Reaction Kinetics and Catalysis Letters 1(1974); Studia Scientiarum Mathematicarum 8(1973) — 3. az alkalmazott tudományok területén: Acta Agronomica 23(1974); Acta Alimentaria 3(1974); Acta Chirurgica 14(1973); Acta Medica 30(1973); Acta Microbiologica 21(1974); Acta Morphologica 21(1973); Acta Paediatrica 14(1973); Acta Physiologica 43(1973); Acta Phytopathologica 9(1974); Acta Technica 76, 77, 78, 79(1974); Acta Veterinaria 23(1973); Haematologia 7(1973); International Urology and Nephrology 5(1973).

A hivatkozások anyagának feldolgozási metodikáját illetően R. Jakobson 1972-ben megjelent "A nyelv s az egyéb kommunikációs rendszerek viszonya" c. tanulmányának következő megállapítását kell előre bocsátanunk: "Következetesen számolnunk kell... a kommunikáció és az információ közötti lényeges különbséggel; az előbbihez hozzátartozik egy valóságos vagy virtuális üzenetküldő, az utóbbi esetében azonban a kapott értesülések interpretálója az információ forrását nem tekintheti az üzenet küldőjének." (103.p.) Amikor tehát a magyar kutatók egy bizonyos rétegének periodikumokra való szakirodalmi hivatkozásait szeretnénk strukturálisan felderíteni, e struktúra, ami az Acták forrásanyagán alapul, tehát nem kommunikációs, hanem információs adategyüttes: a hivatkozási szokásokról ugyanis nem egy "üzenetküldő" értesít bennünket, hanem ezek jelenségéit, milyenségét nekünk sajátmagunknak kell statisztikai elemzésekkel, szignifikáns adat-szembeállításokkal kimutatnunk. Ezuttal az adatok szembeállításának (oppozíciójának) módszerét fogjuk elsősorban alkalmazni, miként jelen dolgozatunk egyéb fejezeteiben is (kurrens — nem kurrens anyag; hazai — külföldi periodikumok jellemzőinek szembeállítása) már több alkalommal hasznosítottuk ezt az eljárást. Elemzésünkben két opozíció (szembeállítás), és ezen belül részlet-oppozíciók felállítására szorítkozunk. Az első opozíció arra vonatkozik, hogy az Actákban (tudományterületenként) szereplő állományunkban meglévő periodikumokra való hivatkozások miként viszonyulnak az állományunkban meg nem lévő periodikumokra való hivatkozásokhoz. Második opozíciónk a hazai kurrens periodikumokra való hivatkozások anyagának a külföldi (kurrens) periodikumokra történő hivatkozások anyagával való szembeállítása lesz. Megjegyezzük egyébként, hogy Rózsa György a magyar társadalomtudományoknak az UNESCO kiadványaiban való referáltságát vizsgálva (1960-ban) ugyancsak opozíciós programból indul ki, szembeállítván a hazai társadalomtudományokra vonatkozó referátum-anyagot, kvantitativ, a külföldi társadalomtudományok referáltsági számaival. Nézzük meg ezek után az imént említett első szembeállításra vonatkozó adatokat (a humán tudományok terén 202, a természettudományi Actákánál 445 és az alkalmazott tudományiaknál 426 cikk alapján):

A tudományterület megnevezése:	A könyvtárunkban meglévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A könyvtárunkban nem lévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Humán tudományok	534 (2,64)	240 (1,18)	774 (3,82)
Természettudományok	1647 (3,7)	1617 (3,63)	3264 (7,33)
Alkalmazott tudományok	586 (1,37)	4627 (10,86)	5213 (12,23)
Összesen:	2767 (2,57)	6484 (6,04)	9251 (8,62)

A szóban forgó opposzió valójában arra vet fényt, hogy az Actákban közzétett tanulmányokat az Akadémiai Könyvtár periodikum-állományának alapján milyen mértékben tudták volna megírni, legalábbis ami a periodikumokból merithető szakirodalmi információs anyagot illeti. Amint látjuk a humán tudományok esetében közel 70 %-ot (pontosan 69,1 %-ot) tesz ki azoknak a hivatkozásoknak az aránya melyek a könyvtárunk állományában megtalálható kurrens külföldi periodikumokra vonatkoznak és csak mintegy 30 %-ot tesznek ki a könyvtárunkban meg nem lévő ugyanilyen periodikumokra való hivatkozások, utalások. Arra nézve, — minthogy ez már a felvetett opposzióon tulmutatott volna — nem végeztünk vizsgálatokat, hogy a jelzett pozitív illetve negatív jellegű hivatkozási anyag hány különféle periodikum között és milyen gyakorisági sorrendet alkotva oszlik meg (ilyen jellegű vizsgálatáról tudósít többek között I. N. Sengupta, 1972-ben megjelent tanulmányában). Az irányban azonban rendelkezünk adatokkal, hogy a humán tudományokon belül az egyes tudományokra külön-külön lebontva miként alakul a szóban forgó opposziós viszony. Ezt mutatja be alábbi táblázatunk:

A tudományterület megnevezése, (a területet képviselő Acta) és a megvizsgált cikkek száma:	A könyvtárunkban meglévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A könyvtárunkban nem lévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Politikai gazdaságtan, közgazdaságtudomány (Acta Oeconomica) 23 cikk	2 (0,08)	3 (0,13)	5 (0,21)
Jogtudomány (Acta Juridica) 14 cikk	13 (0,92)	29 (2,07)	42 (3,00)
Néprajz (Acta Ethnographica) 10 cikk	39 (3,9)	45 (4,5)	84 (8,4)

A tudományterület megnevezése, (a területet képviselő Acta) és a megvizsgált cikkek száma:	A könyvtárunkban meglévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A könyvtárunkban meg nem lévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Művészetek ... (Acta Historiae Artium, Studia Musicologica) 22 cikk	19 (0,86)	28 (1,27)	47 (2,13)
Nyelvtudomány (Acta Linguistica, Studia Slavica) 20 cikk	35 (1,75)	14 (0,7)	49 (2,45)
Klasszika-filológia (Acta Antiqua) 17 cikk	97 (5,7)	34 (2,00)	131 (7,7)
Orientalisztika (Acta Orientalia) 16 cikk	33 (2,06)	5 (0,31)	38 (2,37)
Irodalom, irodalom-elmélet, irodalomtörténet, filológia (Acta Litteraria, Neohelicon) 46 cikk	31 (0,67)	11 (0,23)	42 (0,9)
Történelem+ paleo-gráfia, epigráfia (Acta Historica) 13 cikk	12 (0,92)	22 (1,7)	34 (2,62)
Régészet+ősrégészet (Acta Archaeologica) 21 cikk	253 (12,04)	49 (2,33)	302 (14,37)

Mint a fenti adatokból kitétni, a nyelvtudomány, a klasszika-filológia, az orientalisztika, az irodalomtudomány és a régészet, ősrégészet területén szembetűnően pozitív az oppozíciós végeredmény a könyvtárunkban megtalálható periodikumok javára. Ugyanakkor negatív irányu végeredményt látunk a jogtudomány, a művészetek és a történettudomány esetében. A politikai gazdaságtant illetően az Acta Oeconomica 23 cikkében oly kevés kurrens külföldi periodikumra történt a vizsgált évfolyamban hivatkozás, hogy e tekintetben a szembeállítás nem tartható szignifikánsnak, további évfolyamokat kellene e szempontból tekintetbe venni.

A természettudományok területén nem mutatkozott szignifikáns eltérés, azaz szinte pontosan 50-50 %-os arányban fordultak elő a könyvtárunkban meglévő illetve az itt meg nem lévő periodikumokra való hivatkozások. A természettudományi Acták hivatkozásanyagának igen jelentős része, nem túl nagy számu un. "kulcsfolyóiratra", egy-egy szaktudomány néhány legalapvetőbb periodikumára vonatkozik, mely periodikumok éppen "legalapvetőbb" voltak miatt az Akadémiai Könyvtárban is megtalálhatók és ebből ered a természettudományok területén is tapasztalható viszonylag magas érték. Annak felderítése érdekében, hogy az egyes természettudományok viszonylatában nem szolgál-e valahol szignifikáns eredménnyel a szóban forgó metodika, további oppozíciók felderítését kísérelhetjük meg. A következő táblázatunk e szembeállítások eredményeit tükrözi a 16 természettudományi Acta által képviselt tudománysszakokra vonatkozóan:

A tudományterület megnevezése, (a területet képviselő Acta) és a megvizsgált cikkek száma:	A könyvtárunkban meglévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A könyvtárunkban meg nem lévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Matematika+ kibernetika (Acta Mathematica, Periodica Mathematica, Problems of Control and Information Theory, Studia Scientiarum Mathematicarum Hung.) 88 cikk	196 (2,22)	70 (0,79)	266 (3,01)
Fizika (Acta Physica) 42 cikk	296 (7,04)	97 (2,31)	393 (9,35)
Kémia (Acta Chimica, Journal of Radioanalytical Chemistry, Journal of Thermal Analysis, Radiochemical and Radioanalytical Letters, Reaction Kinetics and Catalysis Letters) 153 cikk	821 (5,36)	594 (3,88)	1415 (9,24)
Geotudományok (Acta Geodaetica, Geophysica et Montanistica, Acta Geologica) 64 cikk	62 (0,96)	148 (2,31)	210 (3,28)

A tudományterület megnevezése, (a területet képviselő Acta) és a megvizsgált cikkek száma:	A könyvtárunkban meglévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A könyvtárunkban meg nem lévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma tudományterületenként (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Bio-természettudományok (Acta Biologica, Acta Biochimica et Biophysica) 64 cikk	240 (3,75)	578 (9,03)	818 (12,78)
Növénytan (Acta Botanica) 8 cikk	10 (1,25)	40 (5,00)	50 (6,25)
Állattan (Acta Zoologica) 26 cikk	22 (0,84)	90 (3,46)	112 (4,3)

A hivatkozásokban megadott kurrens külföldi periodikumoknak az Akadémiai Könyvtár gyűjteményében való megtalálhatósági aránya a természettudományok területén — mint fentebb kimutattuk — kb. 50%-os volt a jelzett gyűjteményben meg nem lévő ugyanilyen jellegű periodikumokkal szemben. A matematika, a fizika és a kémia területén azonban ennél az 50 %-os megtalálhatósági átlagnál jóval nagyobb %-ban találhatók meg a hivatkozott periodikumok, ami az előbbieken már említett nagy tudományos tekintélyű, sokat idézett folyóiratok meglétét tanúsítja.

Az alkalmazott tudományok területén a hivatkozások — miként ez várható is volt — csak nagyon kis %-ban esnek olyan periodikumokra, melyek gyűjteményünkben fellelhetők. Tekintettel arra, hogy az Acták e területen gyűjtőkörünkötől igen messze eső szaktudományokat képviselnek, itt további szembeállításoknak, elemzéseknek nem lenne értelme.

Térjünk most át a jelzett második oppozíciónk adatokkal való közelebbi megvilágítására, vagyis annak bemutatására, hogy az általunk feldolgozott Acta-évfolyamokban tudományterületenként milyen számszerű viszony figyelhető meg a hazai, illetve a külföldi periodikumokra való hivatkozások esetében. E szembeállítás eredménye arra fog fényt vetni, hogy pillanatnyilag a magyar kutatók részéről milyen igény illetve milyen intenzitású igény mutatkozik meg — természetesen tudományterületenként eltérően — a külföldi szakirodalom iránt. Az itt nyert adatok karakterét, azaz a külföldi szakirodalom felhasználása iránt mutatkozó hazai érdeklődés számarányait igen sok tényező befolyásolja, s éppen ezért a számszerűségeik alakulásának okát igen nehéz pontosan, ellentmondás nélküli bizonyossággal meghatározni. Egy cseh kutató, M. Königova 1974-ben megjelent tanulmányában végzett hasonló hivatkozás-elemzést cseh és nem cseh nyelvű szakirodalom-idézési (könyv, gyűjteményes munka, periodikum) szokások alakulását illetően a Státní knihovna ČSSR által közölt "Kvantitativní Lingvistika" c. bibliográfia tételei alapján, 1962-1971 évekre való érvényességgel. A nem cseh (azaz külföldi) anyagot Königova nem összesítve vizsgálta, hanem részletezve, azaz különféle nyelvekre szétbontva. Az általa vizsgált tudományterület, az általános és alkalmazott nyelvtudomány, valamint a nyelvtudomány újabb területei: a pszicholingvisztika, szociolingvisztika és tipológia körére vonatkozóan kimutatta, hogy a nemzeti nyelvű anyagra (itt mint már említettük könyv- és periodikum-anyag együttesen került vizsgálat alá) történő hivatkozásoknak a nem nemzeti nyelvű anyagra való hivatkozásokhoz viszonyított ará-

nya évfjáratonként valamelyest változó, átlagosan kb. 17%, de pl. 1964-ben 23% körül, 1970-ben viszont csak 8% körül mozog. Nyitott kérdés hogy a külföldi anyag iránti érdeklődés teljességgel az évenkénti témaváltoztatásoktól, új témafeladat-meghatározásoktól függ-e, vagy pedig ebben szerepe van a tudományos divatnak. Az M. Königova által megállapított konkrét tényeken túlmenően mi egyelőre csak hipotéziseket állíthatunk fel a szóban forgó jelenség magyarázatára. De mindenekelőtt nézzük meg az általunk feldolgozott s a magyar akadémiai kutatásra jellemző idevágó adatokat:

A tudományterület megnevezése:	A magyar periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkekre eső hivatkozási átlagszám):	A külföldi periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkekre eső hivatkozási átlagszám):	A magyar és külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma; (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Humán tudományok	741 (3,66)	774 (3,82)	1515 (7,48)
Természettudományok	912 (2,04)	3264 (7,33)	4176 (9,37)
Alkalmazott tudományok	1030 (2,41)	5213 (12,23)	6243 (14,64)
Összesen: (a végösszegre eső átlag)	2683 (2,5)	9251 (8,62)	11 934 (11,12)

Míg az első oppozíciónk kurrens külföldi periodikum-állományunk használati értékére vonatkozóan szolgált információval, addig a jelenleg tárgyalt oppozíció — az Akadémiai Könyvtár állományadatait figyelmen kívül hagyva —, a magyar kutatók szakirodalom iránti igényéről, illetve ezen igény szakirodalmi idézés formájában jelentkező érvényesüléséről tájékoztat. E második oppozíció végeredménye sem független azonban teljesen — legalábbis feltevésünk szerint nem —, az állomány értékességének kérdéskörétől. A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1974. évfolyamában "A periodikum-állomány mint kutatási tárgy I. rész" c. dolgozatunkban a következőket állítottuk: "A periodikumok tudományos információs értékéről helytelen... általánosságban beszélni; szerintünk a kommunikációs struktúrától függően különböző szerepe lehet a periodikumnak a tudományos információk összhalmozásában. Nálunk például — anyagi erőink bizonyos foku korlátozottsága miatt — a nemzetközi tudományos kongresszusokon való részvétel, legalábbis egyes területeken, kisebb arányu lehet — ezt ellensúlyozandó, az adott kongresszusokra vonatkozó híryanag folyóiratokból, tudományos kiadványokból való nyomon követése viszont esetleg intenzívebb, mint egyes külföldi országokban." (392.p.) De feltevésünk szerint, e fenti hipotézisünket kiegészítve, nemcsak a külföldi értekezletek, kongresszusok napirendje és eredményei iránt lehet nálunk (Magyarországon) fokozott, szakirodalom-használatban is megnyilvánuló érdeklődés, hanem egyáltalán a külföldi, az ottani szakirodalomban már rögzített eredmények iránt általában is fokozott érdeklődés nyilvánul meg. Erre vall egy futó összehasonlítás, amit rokon tudományterületről származó Egyesült Államok-beli, illetve magyarországi szakmunkák egybevetése jelent: a magyar szakmunkákban, tanulmányokban — néhány szakterülettelől eltekintve —, igen sok a külföldi, sokszor éppen ame-

rikai munkákra való hivatkozás, viszont megfordítva az USA-ban meglehetősen kevés a nem Egyesült Államok-beli kiadványokra, periodikum-cikkekre való utalás. Hogy a külföldi szakirodalom ilyen foku tekintetbevétele, mint amilyenre Magyarországon látunk példát, helyes-e vagy sem, ennek vizsgálatába még a kérdés felvetésének szintjéig sem bocsátkozhatunk. A helyzettel azonban számolnunk kell, ami arra figyelmeztet, hogy Magyarországon éppen a külföldi szakirodalom-anyagnak az átlagosnál magasabb használati értéke van, legalábbis jelenleg. E körülmény azonban — jóllehet áttételesen —, már állományunk értékével, illetve értékelésével is kapcsolatban van. Annak részletes felderítése, hogy országoként miként alakul az adott országhoz viszonyítottan a külföldi szakirodalom iránti érdeklődés, igen nagy adatgyűjtést és korrelációs értékek időigényes számítási munkáját tenné szükségessé (vö.: W. Eisold, 1971). Összehasonlító adatok megfelelően széles, több országra kiterjedő szóródásban nem állanak jelenleg rendelkezésünkre. Pusztán három olyan, különféle szerzőtől eredő, vizsgálatra hivatkozhatunk, melyek a szakirodalom (hazai/külföldi szakirodalom) iránti érdeklődés országoként különböző strukturájának kérdéskörével foglalkoznak, vagy legalábbis ehhez szolgáltatnak adatokat. A. O. Kouwenhoven: Wetenschappelijke bibliotheken en taalbarrière. (Tudományos könyvtárak — nyelvi korlátok) c. tanulmányában (1970) vizsgálódásai alapján arra a következtetésre jut, hogy a kis nyelvterületek könyvtárai nagyobb nyelvi változatosságban szereznek be szakirodalmat, mint a nagy nyelvterületekéi. Ez a megállapítás — ismert okok folytán — Magyarországra nézve is érvényesnek mondható. Egy angol, egy nyugatnémet, egy holland, egy olasz, egy belga, és egy francia szociológiai folyóirat 1967/69. évi évfolyamai alapján vizsgálja M. Guha (1971-ben megjelent dolgozatában) a szociológusok hivatkozásait. Megállapítja, hogy majd mindenütt az angol nyelvű hivatkozások dominálnak, kivéve a francia folyóiratokat (belga, és francia szakfolyóirat), ahol az anyanyelvi szakirodalomra való hivatkozás van fölényben. D. N. Wood és C. A. Bower a National Lending Library-re vonatkozó 1969-ben megjelent használatelemzésük során — a kölcsönzött dokumentumok alapján — megállapították, hogy az igényelt dokumentumok döntő többsége angol nyelvű.

A hazai és a külföldi szakirodalom felhasználásának, illetve idézésének sajátságosan magyar arányértékeit előző táblázatunk jól érzékelteti. A humán szakterületeken átlagosan 50 - 50% -ban találtunk hivatkozásokat az átvizsgált Acták cikkanyagában a hazai és a külföldi periodikumokra. A természettudományok területén 30, illetve 70%-os az idézési arány a külföldi periodikumok javára, az alkalmazott tudományok területén tovább növekszik a külföldi periodikumokra való hivatkozások száma, amit az utóbbiak javára mutatkozó 20, ill. 80%-os arány tanúsít.

A természet- és alkalmazott tudományok területén a szembeállítás végeredménye átlagosan szignifikáns. Az egyes tudományokra lebontva is elvégeztük a hivatkozások összesítését, és az átlagos arányértéktől egyetlen tudományterületen sem találtunk lényeges eltérést. A humán tudományok területén már korántsem kapunk ilyen egységes képet, ha az egyes tudományokra vonatkozóan külön-külön vizsgáljuk az arányokat. Alábbi táblázatunk ezen eltérések konkrét adatait tárja fel:

A tudományterület megnevezése, (a területet képviselő Acta) és a megvizsgált cikkek száma:	A magyar periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A külföldi periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A magyar és külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma: (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Politikai gazdaságtan, közgazdaságtudomány (Acta Oeconomica) 23 cikk	29 (1,26)	5 (0,21)	34 (1,47)

A tudományterület megnevezése, (a területet képviselő Acta) és a megvizsgált cikkek száma:	A magyar periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A külföldi periodikumokra való hivatkozások száma (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):	A magyar és külföldi periodikumokra való hivatkozások együttes száma: (egy cikkre eső hivatkozási átlagszám):
Jogtudomány (Acta Juridica) 14 cikk	36 (2,57)	42 (3,00)	78 (5,57)
Néprajz (Acta Ethnographica) 10 cikk	59 (5,9)	84 (8,4)	143 (14,3)
Művészetek ... (Acta Historiae Artium, Studia Musicologica) 22 cikk	97 (4,4)	47 (2,13)	144 (6,53)
Nyelvtudomány (Acta Linguistica, Studia Slavica) 20 cikk	116 (5,8)	49 (2,45)	165 (8,25)
Klasszika-filológia (Acta Antiqua) 17 cikk	80 (4,7)	131 (7,7)	211 (12,4)
Orientalisztika (Acta Orientalia) 16 cikk	26 (1,62)	38 (2,37)	64 (3,99)
Irodalom, irodalomelmélet, irodalomtörténet, filológia (Acta Litteraria, Neohelicon) 46 cikk	55 (1,19)	42 (0,9)	97 (2,09)
Történelem + paleográfia, epigráfia (Acta Historica) 13 cikk	41 (3,15)	34 (2,62)	75 (5,77)
Régészet+ősrégészet (Acta Archaeologica) 21 cikk	202 (9,62)	302 (14,37)	504 (23,99)

Amint ezt fenti táblázatunk mutatja a politikai gazdaságtan, a művészetek, a nyelvtudomány, az irodalomtudomány és a történettudományok területén a magyar periodikumokra történő hivatkozások aránya az átlagos 50 %-t jelentősen meghaladja. A másik öt tudományág vonatkozásában viszont a külföldi periodikumokra való hivatkozások aránya mulja felül, szintén eléggé jelentős mértékben, a magyar periodikumokra való hivatkozások hányadát. A tudományáganként eltérő hivatkozási tendenciák nyelvi vonatkozásaira egyébként M. Königova is

utalt korábban idézett tanulmányában, melyből kitűnik, hogy pl. a legtöbb külföldi munkára való hivatkozás a pszicholingvisztika területére, a legtöbb hazai (cseh) forrásra való hivatkozás viszont a stilisztika és a verstan témakörére esik.

A hivatkozásvizsgálatnak az előbbieken bemutatott két oppozícióján túlmenően még számos egyéb szempontját is fellehetne vetni. Ki lehetne például terjesztetni a hivatkozásvizsgálatot az akadémiai magyar nyelvű, és a nem akadémiai magyar periodikumokra is. Magyar viszonyokra jellemző általános képet tulajdonképpen csak így nyerhetnénk. A könyvekre és a periodikumokra való hivatkozások egymáshoz viszonyított arányait sem lenne érdektelen feltárni. Jelen esetben azonban a hivatkozás-elemzést kifejezetten azzal a céllal végeztük, hogy periodikum-állományunk (dolgozatunkban vizsgált kurrens külföldi típusának) értékének a használat felőli megközelítését is biztosítsuk. Mindenesetre ez a hivatkozásvizsgálat tovább erősítette — mind az akadémiai könyvtári állománystruktúra, mind pedig az összakadémiai kutatás szakirodalomhasználati strukturája felől — azt a meggyőződésünket, hogy periodikum-gyűjteményünk használati értéke igen sokrétű és a magyar tudományos kutatás nélkülözhetetlen információs bázisa. A jelen állomány tényleges használati adatait — a későbbiekben — egy kifejezetten használatelemzést megvalósító tanulmányban szándékozunk feltárni, ami e szakirodalom-bázisban rejlő információknak a hazai tudomány érdekében való tényleges hasznosítását egzakt adatok segítségével fogja majd bemutatni.

IV.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az Akadémiai Könyvtár rendelkezik az országban a legnagyobb humán jellegű kurrens külföldi periodikum-állománnyal. Nemcsak az Akadémiai Könyvtár, de az Akadémia irányításával folytatott kutatások, sőt az országban folyó egyéb fórumok hatókörébe tartozó kutatások szakirodalommal való ellátása szempontjából is fontos időközönként számot vetni e periodikum-gyűjtemény helyzetével és várható fejlődési tendenciáival. Az állomány-struktúra statisztikai és egyéb módszerekkel történő időközönkénti vizsgálatát a nemzetközi dokumentációs szakirodalomban számos szerző ajánlja, sőt a maga területén érdemben meg is valósítja (I. fejezet). Könyvtárunk kurrens külföldi periodikum-állományának jelenlegi helyzetével való számvetés kíván lenni jelen tanulmányunk, amely az 1966-ra vonatkozólag megvalósított első állományelemző munkánknak mintegy folytatása és az 1972. évi állapotot tükröző szerves kiegészítése. A két vizsgált időpont között kurrens külföldi periodikum-állományunk strukturájában olyan mélyreható változások következtek be és zárultak le, amelyek már önmagukban is időszerűvé tették egy új állományfelmérés elkészítését. Az 1968/1969-ben lefolytatott csererevizió (II. fejezet) folyamánként ugyanis 1257 kurrens külföldi periodikum járatását szüntette be a Könyvtár végső soron un. "profilisztitálás" érdekében. Ennek következtében az 1966-ban még 5754 különféle kurrens külföldi periodikummal rendelkező gyűjteményünk 1972-re egy 4695 periodikum-féleséget számláló, de információ hatékonyságában nem csökkent jelentőségű gyűjteménnyé alakult át. Az Akadémiai Könyvtár állományának bemutatása (III. fejezet) előtt mintegy bevezetésként a nemzetközi folyóírattermés trendjeit, a budapesti nagykönyvtárak kurrens külföldi periodikum-féleségeinek számát, valamint az Akadémiai Könyvtárhoz hasonló külföldi rokonintézmények ugyanilyen állományadatait ismertetjük. (III/1. fejezet). Az Akadémia Könyvtár kurrens külföldi periodikum-állományának tényleges elemzésénél (III/2 fejezet) ugyanazt a tematikai sorrendet követjük, amit az 1966-os helyzetkép leírása során alkalmaztunk. Így elsőként a jelenlegi állomány állománytípusonkénti megoszlását mutatjuk be (a.) A négy állománytípust összevéve 1972 dec. végén 12 369 féle periodikummal rendelkezett gyűjteményünk. A szakmegoszlás változásainak áttekintése (b.) alapján megállapíthatjuk, hogy a könyvtár kurrens külföldi periodikumainak szakmegoszlása olyan irányban változott, hogy a jelzett állomány közeledett a gyűjtőköri előírások által megkívánt összetételhez. 1966-hoz képest tovább javult a humán periodikumoknak az állományhoz viszonyított részaránya, 53,73 %-ról 66,26 %-ra. Lényeges szempont (c.) az Akadémiai Könyvtár jelenlegi kurrens külföldi periodikum-strukturájának az akadémiai intézetek hasonló állománya strukturájával való egybevetése, mivel a két állomány egy többé-kevésbé hatékonyan együttműködő egységet képez. Az intézeti könyvtárak állományuk szerves kiegészítését találják meg az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum-állományában, különösen a xerox szolgálat bevezetése óta, ami a jelzett gyűjteményt az ediginél jóval közelebb hozta az intézetekben folyó kutatás számára. Az "egyetlen hazai példány" periodikumok elemzésével (d.) vizsgálódásunk kilép az akadémiai könyvtári, illetve az akadémiai vizsgálati keretből s a vizsgálódásba az országos periodikum-állo-

mányvizsgálat egy lényeges szempontját vonja be. 1972 végén a kurrens külföldi periodikumok anyagából 1626 különféle periodikum olyan, amely csak itt, egyetlen példányban van meg az országban. Periodikumaink nyelvek szerinti megoszlása érdekes képet mutat (e.), a könyvtári periodikum-állomány nyelvi skálájának gazdagságáról, ezzel igazolván azokat a dokumentációs szakirodalmi megállapításokat, hogy a kisebb országok könyvtári gyűjteményei (s közöttük következésképpen periodikum-gyűjteményei is) nyelvileg sokrétebbek, mint a nagyobb országok könyvtáraiéi. 1972-ben az Akadémiai Könyvtárba 51 nyelven érkeztek külföldi periodikumok.

A gyűjtemény eddigi, főleg kvantitatív eredményeket nyújtó, elemzési szempontjait — amit lényegileg ugyanilyen sorrendben már 1966-ra vonatkozóan is bemutattunk — jelen dolgozatunkban olyan szempontokkal egészítettük ki, melyek szerepe az elemzett 1972. évi állomány-, illetve állományhelyzet értékének többszempontú meghatározása. Az ilyen típusú értékelést elvontan, a könyvtár gyűjteményének a kutatásban elfoglalt szerepétől függetlenül nem lehet végezni. Ezért a nagy nemzetközi periodikum-katalógusok adatainak a jelen gyűjtemény adataival való egybevetése után (f.), ami mintegy a nemzetközi értékstandard-ot veszi alapul, egy hasonló intézmény: a Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR hasonló állományával állítjuk szembe elemzett állományunkat (g.). A 3520 kurrens külföldi periodikummal rendelkező Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR anyagának 70 %-a — pontosan 2080 periodikum —, egyezik meg az Akadémiai Könyvtárba járó periodikumokkal. Az akadémiaiak közötti kultúregyezmények szerzeményezést befolyásoló szerepét vizsgálva (h.) megállapíthatjuk, hogy az egyezményes alapon cserébe érkező periodikum-anyagnak bizonyos sajátos öntörvényei (lehetőségek, beszerzési csatornák azonossága, az állománystruktúra átalakulásának lassúsága stb.) vannak. E jelenségből saját könyvtári gyűjtőkör-követelményeinkre nézve is le kell vonnunk a következtetést azzal, hogy a gyűjtőkörnek való megfelelést a szükséges hajlékonysággal értelmezzük, illetve kezeljük. Egy jelentős következtetésekkel járó értékmeghatározási eredményt nyertünk a dolgozatunk utolsó fejezetében (i.). fokozott mértékben hasznosított eljárással, a szembeállítás (oppozíció) módszerével. Első opozícióként a magyar Akadémia idegen nyelvű periodikumaiban (egy utolsó teljes évfolyamban) jelentkező hivatkozások anyagában szembeállítva vizsgáljuk a könyvtárunkban meglévő s a könyvtárunkban meg nem lévő kurrens külföldi periodikumokra való hivatkozások számát, arra kapván ezzel feleletet, hogy az adott cikkeket periodikum-állományunk alapján milyen mértékben lehetett volna megírni és ez az arány szakterületenként hogyan változik. Második opozíciónk felvetésével azt vizsgáljuk, hogy az említett hivatkozások anyagában milyen arányt képvisel a külföldi periodikumokra való hivatkozások hányada, s milyen arányt a hazaiakra való hivatkozások halmaza. E szembeállítással már kissé azt az országos standard-ot kívánjuk kideríteni, ami hazánkban a külföldi periodikum-irodalom iránti érdeklődés mértékét, illetve az ilyen információs forrás-együttes igénybevételét fejezi ki. Ugy véljük, hogy az akadémiai idegen nyelvű periodikumok mintegy 12 000 hivatkozása megfelelően reprezentatív halmaz ezen arányérték megállapításához. Ha eredményünket a magyar viszonyokra — legalábbis főbb vonásait illetően — jellemzőnek tartjuk (persze későbbi hibaszámítások még finomíthatják ezt az arányértéket), ez amellest szól, hogy Magyarországon a kurrens külföldi periodikumok kutatási felhasználása a nemzetközi átlag felett van, s így a kurrens külföldi periodikum-gyűjtemények fokozott jelentőséggel bírnak, illetve kell, hogy birjanak hazánkban.

BIBLIOGRÁFIA

- Analecta Linguistica. Informational Bulletin of Linguistics. Redigit A. Róna-Tas. 5(1975), 156-172.p.
- ARDENNE, Manfred von — REBALL, Siegfried: Die Dokumentenflut und die Wege zur Überwindung der gegenwärtigen Informationskrise = Informatik 16(1969), No. 4. 21-26.p.
- Bestandverzeichnis der in den Bibliotheken der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin vorhandenen Zeitschriften. Berlin, 1970. 1366 p. Teil I: Hauptbibliothek.
- BRADFORD, S(amuel) C(lement): Documentation. Intr. by Jesse H. Sheva and Margaret E. Egan (2. ed.) London, 1953. Lockwood, 200 p.
- BRYAN, Harrison: The Explosion in Published Information — Myth or Reality. = Australian Library Journal 17(1968), 389-401.p.
- BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai. Budapest, 1968. 50 p. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának [Kiadványai] Közleményei. — Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae. 56.)
- BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Budapest, 1971. 232 p. 2 t. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai — Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae. 65.)
- BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: Néhány megjegyzés a szerzeményezési munka kooperációs törekvéseihez a periodikum-szerzeményezés szintjén = A modern filológiai kutatás és a könyvtári információs tevékenység. A modern filológia szakos könyvtárosok konferenciájának (Debrecen 1971. augusztus 24-26.) előadásai és vitája. Debrecen, 1973. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. 31-32.p.
- BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: A periodikum-állomány mint kutatási tárgy. I. (Szakirodalmi áttekintés.) = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 21(1974), 391-406.p.
- BÜKYNÉ HORVÁTH Mária: A periodikum-állomány mint kutatási tárgy. II. (A nemzetközi folyóirattermés mutatói és trendjei és a könyvtári gyakorlat.) = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 21(1974), 563-586.p.
- CASSATA, Mary B. — DEWEY, Gene L.: The Evaluation of a University Library Collection: Some Guidelines = Library Resources and Technical Services. 13(1969), 450-457.p.
- DÁCZER Éva: Tudományos és műszaki kiadványok áremelkedése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 20(1973), 39-46.p.
- DAVINSON, Donald Edward: The Periodicals Collection, its Purpose and Uses in Libraries. London, Deutsch, 1969. 212 p. 2 t.

- DEMBOWSKA, Maria: Problemy bibliotek naukowych. = Przegląd Biblioteczny. 38(1970), 321-339.p.
- DOREMBOWICZ, M.: Naukowe czasopisma zagraniczne w Polsce. = Roczniki Biblioteczne. 16(1972), 443-486.p.
- EISOLD, Wolfgang: Methoden zur Auswahl von Zeitschriften für Bestandsaufbau und Dokumentation. = Mitteilungsblatt. Verband der Bibliotheken des Landes Nord-Rhein-Westfalen. 21(1971), No.3. 180-189.p.
- FRÁTER Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. Budapest, 1974. 430 p. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai. — Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae 69.)
- GARAI Judit, Sz. — UJHELYI Gabriella: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. Budapest, 1970. 46 p. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai. — Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae. 59.)
- GENZEL, Peter — KOHLENBACH, Jutta: Die Zusammenarbeit der wissenschaftlichen Bibliotheken beim Bestandsaufbau. Erfahrungen und Probleme, dargestellt am Beispiel der Deutschen Staatsbibliothek. = Zentralblatt für Bibliothekswesen. 87(1973), No.4. 195-211.p.
- GOLDHOR, Herbert: Analysis of an Inductive Method of Evaluating the Book Collection of a Public Library. = Libri 23(1973), No.1. 6-17.p.
- GRENFELL, David: Periodicals and Serials. Their Treatment in Special Libraries. 2.ed. London, Aslib, 1965. XV, 223.p.
- GUHA, Martin: Literature Use by European Sociologists. = International Library Review. 3(1971), 445-452.p.
- HELAL, Ahmed Helmi: Überlegungen zum Aufbau des Zeitschriftenbestandes einer Universitätsbibliothek. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 17(1970), 300-308.p.
- HELBIG, Marianne — HELBIG, Gunther: Zum Systemcharakter des Bibliotheksbestandes. = Bibliothekar. 24(1970), 1076-1082.p.
- JAKOBSON, Roman: A nyelv s az egyéb kommunikációs rendszerek viszonya. = Jakobson, Roman: Hang — jel — vers. 2. bővített kiadás. Budapest, Gondolat, 1972. 93-111.p.
- KENÉZ Ernő: Az MTA Könyvtárának szerepe a modern filológiai irodalom gyűjtőköri koordinálásában. = A modern filológiai kutatás és a könyvtári információs tevékenység. A modern filológia szakos könyvtárosok konferenciájának (Debrecen 1971. augusztus 24-26.) előadásai és vitája. Debrecen, 1973. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. 21-29.p.
- KOUWENHOVEN, DRS.A.O.: Wetenschappelijke bibliotheken en taalbarrière. = Open. 3(1970), No.2. 84-91.p.
- KÖNIGOVÁ, Marie: Analýza citací z kvalitativní lingvistiky. = Kniznice a vědecké informace. 6(1974), 153-168.p.
- Kurrens Külföldi Folyóiratok a magyar könyvtárakban. Lelőhelyjegyzék. Országos Széchényi Könyvtár. Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa. Szilvássy Zoltánné és H. Izsó Livia irányításával. Budapest, OSzK, 1973. 639, LXV p.
- LEBEL, Germaine: Trois bibliothèques bucarestoises: Trois types de réalisations. = Bulletin des Bibliothèques de France. 16(1971), 187-205.p.

- A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 5/1970 sz. határozata. (Elnökség, 1970. jan. 27.)
- A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségi Tanácsának határozata 1965. jan. 15. = Akadémiai Közlöny 18(1969), febr. 20. sz.
- MARTIN, R. C. — JETT, W.: Guide to Scientific and Technical Periodicals. Denver, Swallow, 1963. (Idézi: DAVINSON, D.E. i.m. 20.p.)
- MARTYN, J.: Secondary Services and Rising Tide of Paper. = Library Trends. 22(1973/1974), No. 1. 9-17.p.
- METCALFE, John: British National Libraries. The Dainton Report. = Australian Library Journal. 19(1970), No. 2. 77-82.p.
- MOISZEEVA, A.A.: Itogi rabotü Biblioteki Akademii Nauk SzSzSzR za 1969 god i perszpektivü na 1970 god. = Bibliotecsno-Bibliograficeszkaja Informacija Bibliotek Akademii Nauk SzSzSzR i Akademi Nauk Szozjuznüh Reszpublik. (1970), No. 2. 35-53.p.
- MOLNÁR Imre — REINHARD Vera: Szakirodalmi tájékoztatás a tudományos kutatásban. A kölcsönzési adatok elemzése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 16(1969), 741-759.p.
- Művelődésügyi Minisztérium utasítása ld. Utasítás...
- O'BRIEN, I. C.: Languages of Scientific and Technical Periodicals. = Scientific and Technical News. 20(Winter 1966), No. 4. 132 p. (Idézi: DAVINSON, D.E.: The Periodicals Collection, its Purpose and Uses in Libraries. London, Deutsch, 1969. 212.p. 2 t.)
- OTTERSEN, Signe: A Bibliography on Standards for Evaluating Libraries. = College and Research Libraries. 32(1971), No. 2. 127-144.p.
- PRESTON, Katherine Harris: Reference Service to Meet Community Needs. A Survey of the Reference Resources and Services of the Metropolitan Cooperative Library System. Pasadena, 1970, (5), 71, 27 lev. Bibliogr. 45 tétel.
- RAISIG, L. M.: Mathematical Evaluation of Scientific Serial. = Science. 131(1961), No. 3411. 1417-1419.p.
- RÓZSA György: A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban. Budapest, 1960. 19 p. (A Magyar Tudományos Akadémiai Könyvtárának Kiadványai — Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae. 20.)
- SANDISON, A.: The Use of Older Literature and its Obsolescence. = Journal of Documentation. 27(1971), No. 3. 184-199.p.
- SENGUPTA, I. N.: Impact of Scientific Serials on the Advancement of Medical Knowledge: An Objective Method of Analysis. = International Library Review. 4(1972), No. 2. 169-195.p.
- SOLLA PRICE, D. J. de: Little Science, Big Science. New York-London, Columbia University Press, 1963. XV, 119 p. — [A periodikumok világtermésére vonatkozó rész a 9. lapon.]
- Statistik der österreichischen Bibliotheken. 1970. = Biblos. 20(1971), 276-282.p.
- SZÁVA-KOVÁTS Endre: A "felezési idő" mai értéke a természettudományi folyóiratirodalom hivatkozás-állományában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 20(1973), 89-111.p.
- SZEMENOVKER, B. A.: Iszsztiedovanija szosztojanija i dinamiki razvitija tekuscsego ucseta mirovoj peccatnoj produkcii. (V szvjazi sz proektom universzal'nogo bibliograficeszkogo ucseta.) = Szovetszkaja Bibliografija. (1972), No. 5. 30-38.p.

- SZILVÁSSY Zoltánné: Időszaki kiadványok nemzetközi nyilvántartási rendszere. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 21(1974), No. 10. 723.p.
- [SZTOLJAROV] STOLJAROV, Ju. N.: Optimum Size of Public Library Stocks. = UNESCO Bulletin for Libraries. 27(1973), No. 1. 22-28. és 42.p.
- TEHNZEN, J. — JACOB, W.: Probleme der Literatur-Versorgung. = Nachrichten für Dokumentation. 24(1974), No. 4/5. 167-178.p.
- Utasítás a nemzetközi kiadványcseréről. A művelődésügyi miniszter 101/1960. (M.K.1.) M.M. számú utasítása. = Akadémiai Közlöny. 9(1960), No. 1. (január 15-1) sz. 3-5.p.
- WEBB, William: Project CoED: a University Library Collection Evaluation and Development Program. = Library Resources and Technical Services. 13(1969), 457-462.p.
- WILKINSON, Elisabeth A.: The Ambiguity of Bradford's Law. = Journal of Documentation. 28(1972), 122-130.p.
- WOLEDGE, G.: The Dainton Evidence. = Journal of Documentation. 26(1970), 250-257.p.
- WOOD, D. N. — BOWER, C.A.: The Use of Social Science Periodical Literature. = Journal of Documentation. 25(1969), 108-122.p.
- WOOD, James L.: A Comparative List of Periodicals for Chemistry and Chemical Engineering. = Library Trends. 16(1968), 398-409.p.
- ZENKER, Hartmut: Zur Bestandsentwicklung in prognostischer Sicht. = Bibliothekar. 22(1968), 1189-1195.p.
- ZINKINA, V.A.: Razvitie szeti bibliotek Akademii Nauk Latviijszkoj SzSzR, = Bibliotecsno-bibliograficeszkaja Informacija Bibliotek Akademii Nauk SzSzSzR i Akademii Nauk Szozjuznüh Reszpublik. (1970), No. 2. 54-68.p.
- ZUNDE, P. — SLAMECKA, V.: Predictive Models of Scientific Progress. = Information Storage and Retrieval. 7(1971), No. 3. 103-109.p.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Periodika der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften in den 70er Jahren, im Dienste der wissenschaftlichen Information der Forscher

Die Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (im weiteren: Bibl.d.UAW) kann als Aufbewahrungsort der größten humanwissenschaftlichen Zeitschriftensammlung in Ungarn betrachtet werden. Diese Sammlung zählte Ende 1972 insgesamt 4695 kurrente ausländische Periodika. Das Anwachsen des Materials schafft der Bibliothek infolge des Raummangels ein stets wiederkehrendes Problem. Es stellt sich daher die Notwendigkeit die Struktur der einlaufenden Periodika – unter Berücksichtigung der diesbezüglichen internationalen bibliothekswissenschaftlichen Fachliteratur (s.Abschnitt I, S. 5.) – sowohl quantitativ, als auch qualitativ von Zeit zu Zeit einer Analyse zu unterziehen.

Schon 1966 hat Verfasserin eine Strukturanalyse der genannten Zeitschriftensammlung vorgenommen. Die Ergebnisse dieser Analyse wurden in ihrer Arbeit: "Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai" (Bestand der kurrenten ausländischen Periodika der Bibl.d.UAW) im Jahre 1968 auch veröffentlicht. Die Aufmessung erstreckte sich auf den damaligen Bestand mit insgesamt 5754 verschiedenen ausländischen Periodika (vgl. Einleitung, S.3-4).

Die Struktur der obengenannten Sammlung veränderte sich jedoch im Laufe der Jahre seit der ersten Bestandsanalyse in bedeutendem Maße. In den Jahren 1968-1969 fand eine Revision des damaligen Bestandes statt und 1257 kurrente ausländische Zeitschriften wurden storniert (vgl. Abschnitt II, S. 11.). Zur selben Zeit und in den nachherfolgenden Jahren wurden aber auch neue Zeitschriften abonniert: aus diesen zwei Tendenzen geht klar hervor, weshalb Verfasserin sich jetzt zu einer neueren Bestandsanalyse der Periodikasammlung der UAW entschieden hat.

Nach theoretisch-historischen Auslegungen beginnt Verfasserin die Analyse des Periodikabestandes mit quantitativ-statistischen Vergleichen (vgl.Abschnitt III/1,S.15.), durch die sie die Frage behandelt: wieviele kurrente ausländische Periodika die anderen ausländischen bzw. inländischen Bibliotheken mit ähnlichem Profil besitzen. Anlässlich der Bestandsanalyse im engeren Sinne (vgl. Abschnitt III/2,S.17.) gibt Verfasserin solche statistische Grundangaben bekannt, wie z.B. die Gesamtzahl aller (kurrenter und nichtkurrenter ungarischer bzw. ausländischer) Periodika, die Ende 1973 in der Bibl.d.UAW vorzufinden waren. Es wird eine sich auf 55 Fachgebiete einlassende thematische Analyse der kurrenten ausländischen Periodika gegeben, woraus hervorgeht, daß das Verhältnis der humanwissenschaftlichen Periodika zu den nichthumanwissenschaftlichen in der Gesamtzahl der kurrenten ausländischen Periodika 66,26: 33,74 war (vgl. Abschnitt III/2, Punkt a,b; S.18., 20.).

Verfasserin stellte einen Vergleich zwischen dem Bestand der Bibl.d.UAW und dem der Bibliotheken der einzelnen akademischen Forschungsinstitute an. Es gibt 1626 Zeitschriften, die in keiner Fachbibliothek der ungarischen wissenschaftlichen Institute, sondern nur in der Bibliothek der UAW vorzufinden sind.

Auch die sprachliche Verteilung der Periodika der Bibl.d.UAW wird von Verfasserin statistisch ausgewertet (Abschnitt III/2,Punkt e, S. 36.). Sie verweist darauf, daß die Bibliotheken derjenigen Länder, deren Sprache als Weltsprache bekannt ist, die Forschungsansprüche öfters durch die in ihrer eigenen Sprache erscheinenden Informationen, also durch einen sprachlich einheitlichen, "eindimensionalen" Periodikabestand befriedigen, im Gegensatz zu einem solchen Land, wie Ungarn, wo diese Ansprüche nur durch Herbeischaffung einer ganzen Menge von fremdsprachigen Zeitschriften gesichert werden können. Die Bibl.d.UAW bezieht zur Zeit verschiedene Zeitschriften in 51 Sprachen.

In ihrer jetzigen Analyse, die den Stand vom Ende des Jahres 1972 widerspiegelt, untersucht Verfasserin das Material von mehreren Gesichtspunkten, als in ihrer vorherigen Analyse vom Jahre 1966. Neue statistische Angaben und Tabellen ermöglichen der Problematik dieser Sammlung viel näher zu treten.

Die durch Verfasserin unternommene eigenartige Methode der Analyse kann natürlich nicht verwirklicht werden, ohne eine präzise Determinierung der Rolle, die der Bibl.d.UAW in der gesamten Wissenschaftsstruktur Ungarns zugeschrieben wird. Die obige Rolle genau zu determinieren ist jedoch nicht so einfach: einerseits wird sie betreffs des Sammelgebietes von staatlich-bibliothekarischen Vorschriften und Prinzipien festgelegt, andererseits zeigt sich im Bestand durch die spontan auftretenden Bedürfnisse der Tauschtätigkeit stets ein "Mechanismus" zur "Selbstprofilierung". Eine präzise Auslegung dieser Situation ist unentbehrlich für die Determinierung der Rolle der Bibl.d.UAW in der gesamten Wissenschaftsstruktur Ungarns. Um einige Vergleichsangaben diesbezüglich gewinnen zu können, untersuchte Verfasserin die Bestandsstruktur der Periodikasammlungen von Bibliotheken bestimmter ausländischer Akademien. Auffallend ist z.B. — was aus dem Vergleich der Zeitschriftensammlung der Bibliothek der Akademie der Wissenschaften der DDR und der der Bibl.d.UAW erhellt, — daß 70% der Titel im Katalog der genannten Bibliothek der DDR (insgesamt 2080 Periodika) auch im Bestand der Bibl.d.UAW vorzufinden ist (vgl. Abschnitt III/2, Punkt g, S. 52.). Diese Tatsache macht uns darauf aufmerksam, daß das Abonnieren und der Tausch von Periodika in den Volksdemokratien viele ähnliche, zuweilen identische Züge bzw. Möglichkeiten in der Materialbeschaffung aufweisen.

Im letzten Punkt (Punkt i) des Abschnittes III/2 (S. 60.) der Abhandlung versuchte Verfasserin den wissenschaftlichen Wert durch eine auf die sog. Zitatenzahlung basierende Methodik möglichst exakt zu erfassen. Verfasserin hat dementsprechend eine eigene Methodik ausgearbeitet, um den "wissenschaftlichen Wert" der Periodika determinieren zu können: sie hat die wissenschaftliche Produktion — wie es sich in den Veröffentlichungen (Bücher, akademische Diplomarbeiten, Abhandlungen in Periodika) der UAW widerspiegelt — in Augenschein genommen und die in diesen belegten Zitate und bibliographischen Hinweise präzise registriert. Innerhalb der Gesamtzahl dieser registrierten Daten wird von Verfasserin der Prozentsatz der Zitate aus solchen Zeitschriften, die in der Sammlung der Bibl.d.UAW vorhanden sind, determiniert. Dies gilt auch für die Hinweise auf die betreffenden Zeitschriften. Der auf diese Weise erhaltene Prozentsatz könnte — ihres Erachtens nach — mit bestimmten Beschränkungen als Me3wert betrachtet werden, der darauf hinweist, in welchem Maße die humanwissenschaftlichen Ergebnisse auf der Basis des in den Periodika der Bibl.d.UAW befindlichen Informationsmaterials erreicht werden können. Es wurde nachgewiesen, daß die Zitate und Hinweise der Schriften ungarischer Wissenschaftler auf dem Gebiet der Humanwissenschaften 69,1 prozentig aus der Periodikasammlung der Bibl.d.UAW stammen oder sich auf solche beziehen (S. 62.).

Ein anderer, wissenschaftssoziologischer Me3wert wurde dadurch gewonnen, daß Verfasserin den Prozentsatz der Zitate aus ausländischen Periodika-bzw. der Hinweise auf solche — in den Schriften ungarischen Wissenschaftler dem Prozentsatz der Zitate aus inländischen Periodika-bzw. der Hinweise auf solche — gegenübergestellt hatte. Dieser Prozentsatz steht schon mit dem Bestand der Periodika der Bibl. d.UAW nicht in unmittelbarer Verbindung. Mit diesem Me3wert glaubt jedoch Verfasserin einen Me3wert gewinnen zu können, der den jeweiligen Bedarf (nach den verschiedenen Fachgebieten) für ausländische Periodika mathematisch-statistisch darstellt. Aus den sogenannten Ergebnissen kann es angenommen werden, daß das Interessenniveau für ausländische Periodika, also für ausländische Fachliteratur über den Durchschnitt anderer europäischer Länder steht. Daraus folgt, daß die Sammlung der kurrenten ausländischen Periodika in Ungarn — und vielleicht auch in anderen Ländern von ähnlicher Wissenschafts-bzw. Fachsprachenbedarfsstruktur — von einer noch nicht genügend betonten Bedeutung ist.

TARTALOM

Bevezetés	3
I. Az állományelemzés kérdései a szakirodalom megvilágításában	5
II. Az 1968/1969-ben lefolytatott csererevizió és ennek állománymódosító szerepe ..	11
III. A feldolgozott anyag elemzése	15
1. Kitekintés a nemzetközi folyóirattermésre és a hazai folyóirat-gyűjtemények állományára	15
a) A nemzetközi folyóirattermés adatai	15
b) A hazai folyóirat-gyűjtemények adatai	16
2. Az Akadémiai Könyvtár állománya	17
a) Az állomány strukturális képe állománytípusonként	18
b) A kurrens külföldi periodikumok szakmegoszlásának változása 1966-1972 között	20
c) Az Akadémiai Könyvtár, valamint az akadémiához tartozó intézeti könyvtá- rak periodikum-állományának egymáshoz való viszonya	24
d) Az "egyetlen hazai példány" - periodikumok az Akadémiai Könyvtárban ...	32
e) A kurrens külföldi periodikumok nyelvek szerinti megoszlásának kérdéséhez	36
f) Közvetítő eljárások az állomány szakmai értékének megállapításához	38
g) Az Akadémiai Könyvtár periodikum-állománya egy rokonintézmény, a Bib- liothek der Akademie der Wissenschaften der DDR hasonló gyűjtemé- nyének tükrében	52
h) Az akadémiák közötti kulturegyezmények szerzeményezés-befolyásoló sze- repének hatása periodikum-állományunk strukturájára	56
i) Periodikum-gyűjteményünk értéke a szakirodalom-használat tükrében ...	60
IV. Összefoglalás és következtetések	71
Bibliográfia	73
Zusammenfassung in deutscher Sprache	77

Felelős kiadó: az MTA Könyvtára igazgatója

Sorozat tipográfia: Sasvári Károly

Alak B/5 — Terjedelem 7 (A/5) ív

Megjelenés 1977 — Példányszám 700

Készült az MTA Könyvtára Sokszorosító
részlegében

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

1. *Haraszthy Gyula*: A 130 éves Akadémiai Könyvtár. Bp. 1956. 23 p.
2. *Berlász Jenő* – *Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. Bp. 1956. 30 p.
3. *Csapodi Csaba*: A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. A pannonhalmi könyvtár a XI. században. Bp. 1957. 13 p.
4. *Berlász Jenő*: Az Akadémiai Könyvtár kézírattárának átalakulása. Bp. 1957. 21 p.
5. *Haraszthy Gyula*: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszzerű kérdései. Bp. 1958. 16 p.
6. *Gergely Pál*: Arany János és az Akadémia Könyvtára. Bp. 1958. 8 p.
7. *Moravek, Endre*: Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen. Wien, 1957. 16 p.
8. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója. Bp. 1958. 14 p.
9. *Gergely Pál*: Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézírattárában. Bp. 1958. 11 p.
10. *Csapodi Csaba*: Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1958. 18 p.
11. *Moravek Endre*: Kiadványtípusok a katalogizálás szempontjából. Bp. 1958. 12 p.
12. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: A központi folyóirat címjegyzék kérdései. Bp. 1959. 44 p.
13. *Csapodi, Csaba*: L'avenir des périodiques scientifiques. La Haye, 1958. [2] p.
14. *F[ülöpné] Csanak Dóra*: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig. 1826–1849. Bp. 1959. 29 p.
15. *Moravek, E[ndre]* – *[Weger] Veger, I[mre]*: Kratkij szlovar' vengerszkih bibliograficeszkih terminov i szokrascenij. Bp. 1959. 48 p.
16. *Csapodi, Csaba*: Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek. Wien, 1959. 11 p.
17. *Csapodi Csaba*: A proveniencia elve a könyvtárban. Bp. 1959. 14 p.
18. *Rásonyi László*: Stein Aurél és hagyatéka. Bp. 1960. 40 p. 1 t.
19. *Sáfrán Györgyi*: Arany János és Rozvány Erzsébet. Bp. 1960. 178 p. 11 t.
20. *Rózsa György*: A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban – Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO. Bp. 1960. 19 p.
21. *Gergely Pál*: Pápai Páriz–album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 9 p.
22. *Gergely Pál*: Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 15 p.
23. *Sarlóska Vince Ernő*: Bolyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok. Bp. 1961. 14 p.
24. *Csapodi Csaba*: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? Bp. 1961. 25 p.
25. *Moravek, Endre* – *Weger, Imre*: Abbreviaturae cyrillicae. Bp. 1961. 138 p.
26. *Rásonyi László*: A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai. Bp. 1962. 19 p.

27. *Tőkés László*: Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyv gyűjteménye és fotolaboratóriuma. Bp. 1962. 13 p.
28. *Fráter Jánosné*: „Nemzeti részvét emelte”. 100 évvel ezelőtt kezdték építeni az Akadémia palotáját. Bp. 1962. 14 p.
29. *Büky Béla*: Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1962. 24 p.
30. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 2. Instituta scientifica. Bp. 1962. VI, 278 p.
31. *Méreiné Juhász Margit*: Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban. Bp. 1963. 65 p.
32. *Rózsa, [György] George*: The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information. Bp. 1962. 13 p.
33. *Gergely Pál – Molnár Zoltán*: Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertórium. 1840–1960. Bp. 1962. VI, 377 p.
34. *Csapodi Csaba*: Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye? Bp. 1963. 18 p.
35. *Tőkés László*: A mikrokártya és a kutatók. Bp. 1963. 18 p.
36. *Büky Béla – Csengeryné Nagy Zsuzsa*: Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz. Bp. 1963. 15 p.
37. *Gergely Pál*: Az Akadémia szerepe a Nemzeti Színház létrehozásában. Bp. 1963. 9 p.
38. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica. Bp. 1963. VI, 377 p.
39. *György, [József] Josef*: Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Bp. 1963. 29 p. 12 t.
40. *Rózsa György*: Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban. Bp. 1964. 17 p.
41. *Csapodi Csaba*: Beatrix királyné könyvtára. Bp. 1964. 26 p.
42. *Rózsa György*: Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről. Bp. 1964. 13 p.
43. *Büky Béla*: A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre: témamegoszlási statisztikák készítése és alkalmazása. Bp. 1964. 16 p.
44. *Csapodi, Csaba*: Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results. (1949–1964). Bp. 1965. 48 p. 16 t.
45. *Fráter Jánosné*: Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből. (1865–1875). Bp. 1965. 59 p. 7 t.
46. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 1. Instituta rerum publicarum. Bp. 1965. 621 p.
47. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 7. Instituta communicationis. Bp. 1966. XXII, 355 p.
48. *Sáfrán, Györgyi*: Lettres de Romain Rolland à Marianne Czeke dans la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. Bp. 1966. 195 p. 4 t.

49. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio. Bp. 1966. XVIII, 211 p.
50. *Rózsa [György] George*: Some considerations of the role of scientific libraries in the age of the scientific and technical revolution. — An essay and approach to the problem. Bp. 1970. 25 p.
51. *Simon Mária Anna*: A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata. Bp. 1966. 52 p.
52. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése 1854–1949. Bp. 1966. 61 p. 3 t.
53. *Csapodi Csaba*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatvány-gyűjteménye. Bp. 1967. 34 p.
54. *H[aranginé] Boros Vilma*: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. 57 p. 5 t.
55. *György József*: Az Akadémia Könyvtára egykori Goethe-szobája és nevesebb magyar látogatói. Bp. 1968. 25 p.
56. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai. Bp. 1968. 50 p.
57. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 6. Instituta oeconomica. Bp. 1969. XIX, 556 p.
58. *Szelei László*: A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban. Bp. 1970. 60 p.
59. *Sz[abóné] Garai Judit — Ujhelyi Gabriella*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. — Ocserki isztorii knigoobmena Biblioteki Vengerszkoj Akademii Nauk sz ruszszkimi szovetszkimi bibliotekami. Bp. 1970. 46 p.
60. *Molnár Imre*: Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban. Bp. 1970. 134 p.
61. *H[aranginé] Boros Vilma*: Stein Aurél ifjúsága. Hirschler Ignác és Stein Ernő levelezése Stein Aurélról. 1866–1891. Bp. 1971. 148 p.
62. *Apor, [Éva] Eve*: The Persian manuscripts of the Vámbéry-bequest. Bp. 1971. 19 p. 1 t.
63. *Gergely Pál*: A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyon sorsa. Bp. 1971. 97 p. 8 t.
64. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 8. Instituta sanitatis publicae. Instituta caritatis. Instituta varii generis. Bp. 1971. XXI, 559 p.
65. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Bp. 1971. 232 p. 2 t.
66. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 5. Instituta ad artes litteraturamque spectantia cum siglis periodicorum additis. Bp. 1972. XIX, 477 p.
67. *Vitályos László — Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1970. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Bp. 1972. XXV, 425 p.
68. *Botka Ferenc*: Magyar szocialista irodalom oroszul 1921–1945. Bibliográfia. — Vengerszkaja szocialiszticeszkaja literatura na ruszszkom jazüke 1921–1945 gg. Bibliograficeszkij obzor. Bp. 1972. XIII, 127 p. 9 t.

69. *Szentgyörgyi Mária*: Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián. 1831–1945. Bp. 1973. 170 p.
70. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854–1949. Bp. 1974. 430 p.
71. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 1. köt. Bp. 1976. 360 p.
72. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 2. köt. [Térképek]. Bp. 1976. 24 t.
73. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. A – L. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 473 p.
74. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. M – R. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 475–846. p.
75. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. S – Z. Repertórium 1840–1970. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. A repertóriumot összeáll. *Pétervári Lászlóné és Sz[abóné] Garai Judit*. Bp. 1975. 847–1242. p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

Új sorozat

- 1 (76). A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársainak szakirodalmi munkássága 1950–1975. Bibliográfia. Összeáll. *Fekete Gézné*. Bp. 1976. 80 p.
- 2 (77). Fejezetek a 150 éves Akadémiai Könyvtár történetéből. [Cikkgyűjtemény.] Bp. 1976. 62 p.

75